

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

katedra pedagogiky

Diplomová práce

František Šturma, stud. obor pedagogika, KS

Čelákovické školství a odbojová činnost učitelů
v době nacistické okupace

Celakovice Education and Rebellions activity of Teachers
during Nazism Occupation

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“

V Čelákovících dne 29. března 2010

František Klumpe

„Děkuji vážené paní Doc. PhDr. Růženě Váňové, CSc., za odborné rady a připomínky k této diplomové práci.

Děkuji panu Mgr. Romanu Kolkovi, řediteli Státního okresního archivu Praha- východ se sídlem v Přemyšlení, a panu Jaroslavu Špačkovi, řediteli Městského muzea v Čelákovících, za pomoc při vyhledávání cenných archivních materiálů, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout.“

Anotace

Tato práce se zabývá problematikou českého školství v období nacistické okupace. Na konkrétních příkladech obecné a měšťanské školy v Čelákovících jsou přiblíženy základní rysy především našeho národního školství v tomto tragickém období, které podle charakteru působení nacistů na školskou oblast členíme na několik etap. Přitom za úvodní časový úsek považujeme již období tzv. druhé republiky, které v mnohém předznamenává následující léta existence Protektorátu Čechy a Morava. Zde pak sledujeme, jak se až do konce druhé světové války čelákovické školy proměňovaly pod stále se zvyšujícím tlakem německé okupační moci, jak postupem času docházelo k degradaci nejen každodenní školní práce, ale i postavení českých učitelů.

Pozornost je také věnována neúspěšnému pokusu o založení městské hudební školy, která se měla stát významným kulturním centrem Čelákovic.

Závěrečná část práce se zaměřuje na odbojovou činnost učitelů, kteří byli zároveň hlavními představiteli místní odbojové organizace. Jedná se zejména o Jaroslava Kruckého, jedné z obětí nacistického režimu, a Václava Grafnettera, který se jako vedoucí zdejšího odboje postavil v květnu 1945 do čela lidového povstání v Čelákovících.

This work deals with problems of Czech educational system in the period of nazi occupation. Based on concrete examples of national school in Celakovice, primarily basic attributes of our national education in this tragic period are approached. These attributes are divided into several phases according to the way of nazi influence on the education area.

As an initial time limit we consider already the period of so called the „second republic“, which in many aspects ushers in following years of Czech and Moravia Protectorate. We can follow up there how Celakovice schools were changing until the end of the Second World War under the increasing pressure of German occupational power. In the process of time we can also see the downgrade of not only everyday school work but also of the Czech teachers position.

The attention is also given over to unsuccessful attempt to establish municipal school of music, which was supposed to become a significant culture centre of Celakovice.

Final part of this work is describing revolt activities of teachers who were at the same time the main representatives of the local rebellion organization. It is mainly about Jaroslav Krucky, one of nazi regim victim, and Vaclav Grafnetter, who as a leader of local revolt led popular uprising in Celakovice in May 1945.

Obsah

Úvod	7
1. České národní školství v období nacistické okupace	9
1.1 Období od „Mnichova“ do začátku okupace (září 1938 – březen 1939)	11
1.2 Národní školství od vyhlášení protektorátu do poloviny roku 1941	13
1.3 Vrchol nacistického nátlaku na české školství v období okupace (od poloviny roku 1941 do počátku roku 1943)	16
1.4 Rozklad školství v období v období tzv. totální války	18
2. Odbojová činnost českého učitelstva za nacistické okupace	21
3. Čelákovické školství v období nacistické okupace	
3.1 Čelákovické školství v období od „Mnichova“ do začátku okupace	26
3.1.1 <i>Obecná škola v Čelákovicích</i>	29
3.1.2 <i>Měšťanská škola v Čelákovicích</i>	33
3.2 Čelákovické školství od vyhlášení protektorátu do poloviny roku 1941	37
3.2.1 <i>Obecná škola v Čelákovicích</i>	45
3.2.2 <i>Měšťanská škola v Čelákovicích</i>	54
3.3 Čelákovické školy v období vrcholného okupačního nátlaku na české školství (od září 1941 do počátku roku 1943)	62
3.3.1 <i>Obecná škola v Čelákovicích</i>	64
3.3.2 <i>Hlavní škola v Čelákovicích</i>	70
3.4 Čelákovické školy v období tzv. totální války	77
3.4.1 <i>Obecná škola v Čelákovicích</i>	80
3.4.2 <i>Hlavní škola v Čelákovicích</i>	86
4. Pokus o založení Městské hudební školy v Čelákovicích	91

5. Odbojová činnost čelákovických učitelů	97
5.1 Učitel Jaroslav Krucký, jedna z mnoha obětí nacistické okupace	
5.1.1 <i>Počáteční období učitelského působení Jaroslava Kruckého (do roku 1927)</i>	98
5.1.2 <i>Období působení Jaroslava Kruckého v Cítově na Mělnicku (1927 – 1938)</i>	100
5.1.3 <i>Zlomový rok 1938 – 39</i>	103
5.1.4 <i>Jaroslav Krucký v období nacistické okupace</i>	106
5.2 Život a odbojová činnost odborného učitele Václava Grafnettera	
5.2.1 <i>Činnost učitele Václava Grafnettera do července 1938</i>	112
5.2.2 <i>Učitelská a odbojová činnost V. Grafnettera v období nacistické okupace</i>	114
5.2.3 <i>Václav Grafnetter v průběhu Květnového povstání a v poválečném období</i>	116
Závěr	119
Seznam zkratk	121
Poznámkový aparát	122
Seznam použité literatury a archivních pramenů	130

Úvod

Období rozpadu Československé republiky (ČSR) v letech 1938-39 a následující tragické období nacistické okupace patří z hlediska vývoje našeho školství v průběhu 20. století k velice dramatickým obdobím, avšak poměrně málo probádaným. Výjimkou jsou snad jen události vztahující se k 17. listopadu 1939 a k následnému uzavření českých vysokých škol, kterým naše historiografie věnuje přeci jen větší pozornost. Pokud se však chceme zabývat situací českého národního nebo středního školství, narážíme na nedostatek literatury, zejména monografických prací, které by se uvedenou dobou podrobněji zabývaly. V tomto směru je důležitým, ale spíše ojedinělým zdrojem poznatků publikace Františka Bosáka „Česká škola v době nacistického útlaku“ z roku 1969.

Následující práce chce ukázat, jaký vliv mělo působení okupační moci především na české národní školství. Konkrétně se zabývá situací školství v Čelákovících, menším městě nedaleko Prahy, které za druhé světové války čítalo asi 8 000 obyvatel. Pozornost je tedy soustředěna na život zdejší obecné a měšťanské školy. Všímáme si zejména toho, jaké byly konkrétní dopady nejrůznějších okupačních nařízení, jak se tyto školy v průběhu jednotlivých školních let pod tlakem zesilujícího germanizačního úsilí nacistů proměňovaly.

Nejobsáhlejší část práce, zabývající se právě čelákovickým národním školstvím, využívá periodizačního členění okupačního období již zmíněného F. Bosáka (1969). Protože se celá řada okupačních nařízení dotýkala obou škol přibližně stejným způsobem, je počáteční část každé kapitoly věnována společným rysům obecné i měšťanské školy v daném období, následující podkapitoly se již věnují problematice jednotlivých škol zvlášť, včetně zachycení aktuálních složení pedagogických sborů v průběhu okupačních let.

V neposlední řadě chce tato práce ukázat, jak se s okupačními podmínkami vyrovnávali sami učitelé, kteří byli na jedné straně vázáni potupným slibem věrnosti německé říši, vystaveni působení nejrůznějších okupačních vyhlášek a nařízení, které museli na své škole realizovat, na druhé straně se však zdráhali jednat v rozporu se svým svědomím a se zakořeněnými demokratickými ideály první republiky.

Samostatná část této práce je proto věnována problematice odbojové činnosti v Čelákovících, neboť to byli právě zástupci z řad zdejších učitelů, kteří po celou dobu války statečně stáli v čele místní odbojové organizace. Na tomto místě se zaměříme na život a odbojovou činnost zejména dvou statečných učitelů, Jaroslava Kruckého a Václava Grafnettera, kteří vedli čelákovickou skupinu v rámci odbojové organizace Petiční výbor Věrní zůstaneme, zároveň se začlenili do ilegální struktury Učiteléské unie, která se stala nejvýznamnější slož-

kou rezistentní činnosti českého učitelstva. Vzhledem k významu vykonané práce obou osobností a k pochopení jejich motivace k odbojové činnosti je v této části přiblížena celá životní a profesní dráha těchto učitelů.

Významnou kapitolu, dokládající mimo jiné dopady nacistické politiky na oblast kulturního vzdělávání v protektorátu a dotvářející obraz čelákovického školství v období okupace, tvoří také okolnosti příprav, vzniku a následného zákazu činnosti zdejší městské hudební školy (MHŠ).

Tato práce by nemohla být realizována bez využití zachovalých archivních pramenů, o jejichž časté citace, které mají svojí autenticitou podtrhnout atmosféru sledované doby, se uvedená práce opírá. Mezi základní archivní prameny patří především školní kroniky a kompletní konferenční protokoly obecné i měšťanské školy z tohoto období. Doplnujícím zdrojem poznatků byly též osobní spisy učitelů, zejména obou výše jmenovaných představitelů protifašistického odboje, kteří v období války na čelákovických školách působili. K problematice vzniku městské hudební školy pak byla využita kompletní zachovalá korespondence z let 1939 a 1940. Věstníky ministerstva školství a národní osvěty zase posloužily k pochopení a přiblížení řady školských okupačních nařízení.

Na druhé straně se nepodařilo dohledat archivní materiály, které by přiblížily činnost živnostenské školy pokračovací, proto je její působení zachyceno v této práci pouze okrajově, na základě zápisů v městské kronice. Zrovna tak byly neúspěšné pokusy o vyhledání dokumentů Okresního školního výboru (OŠV) v Brandýse nad Labem z okupačního období, neboť dostupné archivní fondy obsahují materiály OŠV pouze do roku 1938.

1. České národní školství v období nacistické okupace

Nacistická okupace českých zemí citelně zasáhla všechny oblasti běžného života lidí a samozřejmě znamenala také zásadní odklon od demokraticky zaměřené tendence československého školství v období tzv. první republiky.

Na základě plánů německých okupantů se mělo české školství stát důležitým nástrojem k uskutečnění postupné germanizace našich zemí. Pro tento účel však bylo třeba české školy náležitě „reformovat.“ Státní tajemník K. H. Frank plánoval v roce 1940 školskou politiku protektorátu na základě následujících tezí: „*Základní obrat ve školském vzdělání – Vymýtit český dějinný mýtus – Výchova k říšské myšlence – Bez dokonalé znalosti němčiny žádný postup – Odbourání napřed středních, pak i národních škol – Už nikdy české vysoké školy, jen jako přechod Collegium bohemicum při německé universitě v Praze - ...*“⁽¹⁾ Frankův program přeměny českého školství byl v říjnu 1940 schválen A. Hitlerem, koncem roku již začal být rozpracováván úřadem říšského protektora.

Za hlavní překážku při uskutečňování svých germanizačních plánů považovali okupanti zejména českou inteligenci. Proti ní postupovala okupační moc obzvláště tvrdě a snažila se ji co nejvíce početně omezit. Proto byly likvidovány vysoké školy, počítalo se s rušením škol středních, na řadu měly nakonec přijít i školy národní.

Na jedné straně tak byly české školy výrazně potlačovány, na druhé straně byly využívány pro úkoly germanizace. Je však třeba říci že podle německých plánů, jejichž hlavním tvůrcem byl R. Heydrich, nešlo o poněmčení celého českého národa, ale pouze jeho vybrané části. Totální germanizace by byla podle nacistických předpokladů velmi zdoluhavým procesem, který by mohl být uskutečněn až v průběhu dvou nebo tří generací. Proto „*využití českého školství pro úkoly germanizace mělo být zároveň vedle cíle, který se nedal utajit, zastíracím manévrem, jenž měl upoutávat zraky k tomuto poli, aby odlákal pozornost od osudu, který rasisté připravovali značné části národa. Tímto osudem bylo vyhnanství, případně fyzická likvidace.*“⁽²⁾

Pokud se chceme zabývat problematikou konkrétních dopadů nacistické moci na naše národní školství, je třeba si pro lepší přehlednost rozčlenit období let 1938 – 1945 na kratší časové úseky. Kritériem tohoto členění může být skutečnost, jak silnému nacistickému tlaku byly naše školy v jednotlivých fázích okupace postupně vystavovány. K tomuto účelu využijeme periodizaci F. Bosáka (1969), který dané období rozčlenil na čtyři vývojové etapy, při-

čemž počáteční etapu tvoří období tzv. druhé republiky, které už v mnohém předznamenává charakter následujícího okupačního období.

Zkoumané období tedy můžeme rozčlenit na následující časové úseky, kterým se budeme v následujících kapitolách podrobněji věnovat:

1. říjen 1938 - březen 1939 (období tzv. druhé republiky)
2. březen 1939 - léto 1941 (období domnělé autonomie protektorátního školství)
3. léto 1941 - počátek roku 1943 (období vrcholného nátlaku na české školství)
4. počátek roku 1943 - květen 1945 (období tzv. totální války)

Jak již bylo naznačeno, v průběhu uvedených období docházelo k postupné deformaci našeho školství, ve které hrály významnou roli tyto faktory: nacistická pedagogika, již zmíněné germanizační plány okupantů a v neposlední řadě aktuální válečná situace, jejíž odraz, především v posledních válečných letech, výrazně zasahuje do života škol.

Ačkoli se díky českému učitelstvu, které bylo i přes okupační poměry v převážné části stále demokraticky smýšlející, neuplatnila nacistická pedagogika v našich školách ve své vyhraněné, silně ideologizované podobě, zákonitě však musela charakter českého školství silně ovlivnit. Proto je třeba si uvědomit, na jakých zásadách byla nacistická pedagogika postavena. Tyto principy shrnul F. Bosák (1969) takto:

1. Ve škole se především vychovává. Cílem je nemyslet, ale věřit nacionálnímu socialismu.
2. Hluboká degradace intelektu, jeho odsunutí za charakterové vlastnosti (ukázněnost, poslušnost) a především za tělesnou zdatnost.
3. Školství nemá úkol zvyšovat kulturní úroveň obyvatelstva povznesením vzdělání vůbec, ale vyškolit pro stát potřebné pracovníky. Člověk i jeho talent náleží státu.
4. Dívčí vzdělání se orientuje pouze k biologické funkci ženy-matky.
5. Do školy mocně zasahuje mládežnická organizace, která nárazovými akcemi narušuje výchovu žáků k systematické práci.

1.1 Období od „Mnichova“ do začátku okupace (září 1938 – březen 1939)

Pro celou společnost naší demokratické republiky znamenalo období „Mnichova“ velmi trpkou životní zkušenost, ze které se již v daném období nedokázala vzpamatovat. Společenské a politické změny zapříčinily citelné oslabení demokratických pilířů, na kterých dosud stála Československá republika. To se dotklo i oblasti našeho školství, ačkoli právě učitelé do poslední chvíle patřili mezi uvědomělé obránce demokracie. František Bosák ve své monografii upozorňuje na fakt, že *„v početném učitelském tisku té doby nenalezneme jediný článek, který by se podřizoval duchu doby a připojoval se ke špinění toho, co se za dvacet let v republice udělalo.“* ⁽³⁾

Reakcí na dobové změny a snahou o zmírnění především mravních škod způsobených tehdejšími událostmi byl také výnos MŠANO ze dne 10. listopadu 1938 o mimoškolní práci učitelstva obecných a měšťanských škol. V jeho úvodu je zdůvodněna potřeba aktivní práce učitelstva zejména v oblasti lidové osvěty a sociální péče, která v první řadě spočívala v pomoci uprchlíkům ze zabraného pohraničí. *„Nové poměry způsobily našemu státu značné škody, zejména jimi trpí jeho kulturní, sociální a hospodářský život. K odstranění nebo zmírnění těchto poruch a nedostatků je třeba vyvinouti mimořádné úsilí a horlivě pracovati k zachování a vzrůstu duchovních hodnot a hmotných statků našeho národa a státu. ....*

Je obecně známo ....., že československé učitelstvo se osvědčilo ve všech složkách zmíněných oborů práce pro veřejnost jako činitel nad jiné schopný a obětavý. Nynější doba vyžaduje, aby učitelstvo nejen neochabovalo v této záslužné činnosti, ale aby s pochopením nových úkolů a potřeb se horlivě ujal práce všude, kde je jí třeba. .... Z vděčných polí mimoškolní učitelovy působnosti lze jmenovati na prvním místě všechna odvětví osvětové a lidovýchovné práce a všechny obory sociální a zdravotní péče o mládež, ... vyživovací, ošacovací, sbírkové a jiné dobročinné akce. Učitelstvu se doporučuje činnost v tělovýchovných organizacích a rodičovských sdruženích a v různých organizacích pro povznesení kulturní a hospodářské úrovně obcí a krajů (šíření zájmů o ovocnářství a včelařství, o spoření, okrašlovací spolky, ochranu přírody a památek ....).“ ⁽⁴⁾

V souvislosti s postupným oslabováním demokratických principů Československa se učitelstvo poprvé otevřeně postavilo na obranu odkazu prezidenta T. G. Masaryka ve chvíli, kdy namísto připravovaných oslav k 20. výročí vzniku ČSR, které se mohly stát prostředkem k národnímu povzbuzení v těžkých dobách, došlo ke zrušení státního svátku a 28. říjen se stal všedním dnem. Ještě výrazněji se projevil odmítavý postoj učitelů po listopadovém vládním rozhodnutí, které se týkalo odstranění portrétů našich prezidentů T. G. Masaryka a E. Beneše

z čestných míst ve školních třídách. Výsledkem nakonec bylo, že alespoň obrazy prezidenta Masaryka mohly být do učeben vráceny mezi podobizny jiných významných osobností.

Další směřování školství, nyní již Česko-Slovenské republiky, bylo vyjádřeno slovy ministerského předsedy Rudolfa Berana v prosinci 1938 v ustanovujícím provolání Strany národní jednoty: „*Škola bude národní a věřící.*“⁽⁵⁾ Posílení vlivu církve na našich školách a těsnější spojení školy s tzv. politickým katolicismem mělo být navenek umocněno nařízením ministerstva školství a národní osvěty ze dne 9. prosince 1938, aby byl v každé učebně zavěšen na čelním místě kříž s ukřižovaným Kristem.

Předzvěstí budoucích okupačních poměrů se také stalo vytvoření komise pro revizi učebnic a knižních fondů školních knihoven, z nichž byly postupně v průběhu února 1939 vyřazovány tituly odporující tehdejšímu duchu společenských a politických poměrů. S příchodem nacistů do našich zemí se pak okruh vyřazovaných knih ještě rozšířil a revize knihoven, které se pravidelně opakovaly v závislosti na aktuální válečné situaci, se tak staly běžnou součástí života škol po celé období okupace.

Skutečný problém pro chod našeho školství v pomnichovském období ovšem představoval složitý úkol umístit ohromný přebytek učitelských sil, které přišly o místo v důsledku zabrání našich pohraničních oblastí a jejichž počet byl odhadován asi na 8 000 učitelů. Nejednalo se však pouze o učitelské síly, které přicházely do českého vnitrozemí z Němci zabíraných Sudet. Podobný osud měli i čeští učitelé, kteří do této doby vyučovali na územích Podkarpatské Rusi a jižního Slovenska, která na základě tzv. vídeňské arbitráže nově připadla Maďarsku. V průběhu následujících měsíců se v českých zemích ucházeli o místo též učitelé, jichž se postupně zbavovalo také autonomní Slovensko. Vedle toho se výrazně zvyšovalo množství nezaměstnaných kandidátů učitelství, jejichž počet se na počátku školního roku 1939–40 odhadoval na 9 000 uchazečů.

Východisky z této personální krize se postupně stalo několik opatření, mezi něž patřilo vládní nařízení umožňující předčasné penzionování učitelů starších 55 let (u žen 53 let) a propouštění vdaných učitelek. Dále byl vypracován návrh vedoucí ke snížení maximálního počtu žáků ve třídě z 60 na 45, čímž by se zvýšil celkový počet školních tříd. Toto opatření pak skutečně vstoupilo v platnost od školního roku 1939 – 40. „*Ve školním roce 1939/40 tak přibylou rázem 2 869 tříd, třebaže bylo na národních školách proti předešlému roku o 9 785 žáků méně.*“⁽⁶⁾ Ačkoli uvedené kroky alespoň částečně řešily problém umístění učitelských sil přicházejících z oblastí Sudet, posléze též ze Slovenska a Podkarpatské Rusi, zůstal zde problém nezaměstnanosti kandidátů učitelství, které bylo po dva následující roky zakázáno přijímat do školní služby.

1.2 Národní školství od vyhlášení protektorátu do poloviny roku 1941

Bezprostředně po okupaci českých zemí a vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava se zpočátku zdálo, že oblast školství zůstane v kompetenci autonomní protektorátní vlády, do níž nebude okupační moc příliš zasahovat. V kontrastu s krutým represivním zákrokem proti českým vysokým školám v listopadu 1939 měl skutečně německý nátlak na české národní a střední školy zpočátku spíše skrytou podobu, bez viditelnějších okupačních zásahů do samotného chodu škol. Výjimkou byl požadavek, který se týkal zvýšeného počtu hodin německého jazyka na všech typech škol. Vzhledem k tomu, že v tomto okupačním období nedošlo k podstatným změnám v organizaci českého školství, vyvolávalo to zvláště v případě školství národního pocit skutečné autonomie školské oblasti.

Výše uvedeným skutečnostem odpovídalo i poměrně rychlé vytvoření učebních osnov pro jednotlivé typy škol v létě 1939, které se však zatím příliš neodlišovaly od osnov dosavadních a do kterých ještě nepronikla ideologie nacistické moci. Úprava osnov tedy spíše spočívala ve vypuštění těch pasáží, které výrazněji odporovaly novému státoprávnímu postavení českého národa.

V úvodu osnov pro obecné a měšťanské školy je podobně jako v pomnichovském období proklamována výchova v národním a křesťanském duchu. Naproti tomu již není pochopitelně zdůrazňována idea demokracie, do popředí se naopak dostává výchova vůle, úcta k tělesné práci, slušné chování a význam spořádaného rodinného života.

Co se týče německého požadavku rozšíření výuky německého jazyka, je toto zprvu na národních školách realizováno formou nepovinného vyučovacího předmětu. Avšak právě tato část učebních osnov, týkající se výuky němčiny, musí být záhy přepracována. Vládním nařízením z 5. října 1939 se stává německý jazyk povinným předmětem na měšťanských školách. „*Tato úprava byla v kruzích učitelstva měšťanských škol uvítána celkem se sympatiemi, protože vlastně splňovala jeden z požadavků na reformu měšťanské školy, aby se totiž učivo měšťanky co nejvíce shodovalo s učivem nižší střední školy, kde byla němčina povinná.*“ ⁽⁷⁾

V průběhu následujícího školního roku, resp. od 13. listopadu 1940, je němčina coby povinný předmět zavedena také na školách obecných. Je však třeba si na tomto místě také uvědomit, že postupné zvyšování počtu hodin jazyka německého začalo ubírat vyučovací hodiny jiným předmětům.

Od jara 1939 začala na obecných, měšťanských i středních školách pracovat nově ustanovená rodičovská sdružení, jejichž vznik je v ministerském výnosu z 5. května 1939

odůvodněn rostoucími nároky v oblasti výchovy a péče o mládež, což nezbytně vyžaduje užší spolupráci všech výchovných činitelů, především rodičů a učitelů.

S přibývajícímí měsíci německé okupace se začíná stále výrazněji ukazovat, že myšlenka autonomie českého školství v kontextu soudobé situace je pouhou iluzí. Vývoj protektorátního dění vyžaduje, aby se do škol postupně dostávala též „vhodná“ ideologická náplň. Školám se ukládá, a učitelé, resp. správci škol jsou za to osobně odpovědní, aby bylo při výchově mládeže podporováno loajální soužití s německým národem a zároveň projevoována patriční úcta k jeho „vůdci“.

Tím, co intenzivně prožívají nejen učitelé a žáci, ale jejich prostřednictvím též rodičovská veřejnost, nejsou pouze úpravy učebních osnov. Mnohem viditelnější jsou změny, které jsou výsledkem rozsáhlých revizí učebnic, knih a dalších učebních pomůcek, které by mohly svojí podstatou odporovat ideologii okupační moci.

Zde je také třeba připomenout, že požadavek na revizi knižních fondů v počátečním období okupace plynule navázal na kroky, které již byly podniknuty v období tzv. druhé republiky. Již tehdy byla vytvořena ministerská komise pro revizi školních učebnic a knihoven, která posuzovala knihy na základě toho, zda jsou psány v duchu národní tradice, křesťanské morálky a zda odpovídají svou povahou celkovému „duchu doby.“

Sotva se však na školách začaly revize knih uskutečňovat, dochází v březnu 1939 ke zřízení Protektorátu Čechy a Morava. Existující komise tedy dostává za úkol dodatečně odstranit ze školních učebnic všechny pasáže, které nejsou v souladu s novou politickou situací. Důsledkem toho se stává symbolem první fáze okupačního období v prostředí české školy začernování nevhodných vět a odstavců, vytrhávání „škodlivých“ stránek, nebo zákaz používání některých učebnic.

Tímto způsobem je usilováno o vymazání dvaceti let svobody a rozkvětu první republiky z paměti národa. „*Od března do srpna 1939 z 279 učebnic bylo 30 zakázáno, v padesáti byly provedeny příslušné korektury a ve vyřazování se dále pokračovalo. Na počátku roku 1941 (k 30. dubnu) bylo zakázáno na českých školách používat 283 učebnic. Celkem bylo zrevidováno 1 200 učebnic.*“⁽⁸⁾ Poměrně nízký počet zcela zakázaných učebnic v prvních měsících okupace souvisel s tím, že komise si uvědomovala jejich poměrně značnou hospodářskou hodnotu, proto se spíše upřednostňovala jejich úprava než celkové vyřazení. Teprve na počátku školního roku 1940 - 41 se naše školy ocitly v situaci, že staré učebnice byly vyloučeny a nové dosud nebyly k dispozici.

V důsledku revizí knižních fondů mizí z učitelských a žákovských knihoven nejprve díla s legionářskou tematikou, literatura týkající se vzniku a vývoje ČSR, či publikace vztahující se k osobnostem československých prezidentů T. G. Masaryka a E. Beneše. V souvislosti s vývojem událostí na frontách druhé světové války byla v polovině roku 1941 z knihoven vyřazena díla ruských autorů a přibližně o půl roku později čekal podobný osud i díla autorů amerických.

Formálními úpravami prošly též učební i úřední místnosti všech typů škol. Vzápětí po okupaci byl z čelní stěny tříd odstraněn střední státní znak, ponechány zde byly pouze kříže. „*Obrazy presidenta Beneše musely být v prosinci 1939 odevzdány okresním úřadům, kde byly zničeny zvláštní spalovací komisí. Vše, co připomínalo prezidenta Masaryka, bylo odstraněno až v létě 1940.*“ ⁽⁹⁾ Co se týče umístění podobizen A. Hitlera a prezidenta E. Háchy, ty se dostávají na čelní místo učeben až v květnu 1941.

Přes uvedené proměny naší školy lze říci, že v uvedené fázi okupačního období nedošlo k podstatné proměně výuky, která by žáky výrazněji přibližovala myšlenkám velkoněmecké říše. Učitelé zpravidla vyučovali i nadále tak, jak byli zvyklí za první republiky. Rozhodně neprojevovali, alespoň v tomto období, výraznější ochotu přizpůsobovat se v oblasti vzdělávání a výchovy novým státoprávním poměrům a jít tak z vlastní iniciativy za hranice toho, co jim bylo úředně ukládáno.

Okupační moc však přesto doléhala na české učitelstvo prostřednictvím různých nařízení a výnosů, které značně působily na psychiku každého jednotlivce. Pokořením pro většinu učitelů bylo například povinné prohlášení o rodovém původu, kterým každý učitel dokládal, že není židovského původu. Stejně ponižující byl slib věrnosti Hitlerovi podle dekretu státního prezidenta ze dne 8. března 1940, který museli všichni učitelé, podobně jako i další státní a veřejní zaměstnanci, podepsat. Vzhledem k tomu, že nepodepsání tohoto slibu by se rovnalo jistému propuštění ze školní služby, naprostá většina učitelů proti svému přesvědčení a v rozporu se svým svědomím tento slib svým podpisem stvrdila.

Psychickým nátlakem a soustavným zastrašováním se nacisté snažili vytvořit z českého učitelstva nástroj, kterého by mohli posléze využít k ideologické výchově nové generace českého národa. Snad žádná jiná vrstva české společnosti nebyla tak násilně lámána ve svém osobním přesvědčení a nedostávala se do takových rozporů se svým vlastním svědomím jako právě učitelstvo.

1.3 Vrchol nacistického nátlaku na české školství v období okupace (od poloviny roku 1941 do počátku roku 1943)

Uvedené okupační období od poloviny roku 1941 do počátku roku 1943 se v podstatě kryje s dějinnými událostmi na východní frontě od napadení SSSR až po katastrofální německou porážku v bitvě u Stalingradu. Toto období se stalo pro české školství nejbouřlivější a nejtěžší etapou v průběhu okupace, během níž se definitivně rozplývá dosavadní iluze kulturní autonomie českého národa a dochází k výrazné reorganizaci českého školství. Na podzim roku 1941 do Prahy ve funkci zastupujícího říšského protektora přichází Reinhard Heydrich, který se stává symbolem nejkrutějšího období našich novodobých dějin. Počátkem roku 1942 je též jmenována nová kolaborantská vláda s Emanuelem Moravcem ve funkci ministra školství a národní osvěty, a to i přes skutečnost, že proti jeho jmenování marně protestoval i prezident Hácha.

V tomto období je již také oficiálně hlášána nutnost přizpůsobení protektorátního školství německému vzoru, což se stává příležitostí k výrazným zásahům do organizace našeho školského systému. Na základě nařízení státního tajemníka K. H. Franka z 2. dubna 1941 dochází k proměně české měšťanské školy, která je prohlášena za školu výběrovou a která začíná být označována jako škola hlavní. „*Frank stanovil, že do první třídy lze přijmout maximálně 35 % (jen pro přechodnou dobu dvou let 40 %) žáků, kteří absolvovali čtvrtou třídu obecné školy. Většina žáků (65 %, přechodně 60 %) musí dokončit povinnou školní docházku na obecné škole.*“⁽¹⁰⁾ Zavedením výběrové hlavní školy Němci začali prakticky dokazovat, že jim jde o faktické snížení vzdělanosti českého národa. Je třeba si uvědomit, jak výrazně se snížily vzdělávací možnosti, když dvěma třetinám z celkového množství žactva bylo odepřeno vzdělání na vyšším typu školy, než byla škola obecná.

Podle téhož Frankova nařízení se také zvyšuje maximální počet žáků ve třídách českých národních škol ze 45 na 60 dětí. V souvislosti s tím dochází v řadě míst k rušení pobočných tříd nebo ke slučování škol.

Zmíněná opatření byla výrazně namířena proti českému učitelstvu, resp. na výrazné oslabení jeho společenského vlivu, neboť výsledkem uvedených nařízení bylo snížení počtu učitelů. Tato skutečnost mimo jiné souvisí i se zvýšením jejich pracovních úvazků na 30 hodin pro muže a pro ženy na 28 vyučovacích hodin týdně.

V době, kdy se zdá, že konečné vítězství Německa je otázkou několika dnů, se také stupňuje soustředěný nátlak okupantů na poněmčení veškerého veřejného života v protektorá-

tu. Podobně jako všech zaměstnanců veřejné správy, tak i učitelů se silně dotýká požadavek na zvládnutí německého jazyka a úspěšné vykonání jazykové zkoušky, přičemž sám Heydrich zdůrazňuje, aby zkoušky nebyly příliš mírné. Začíná tak období intenzivních a povinných jazykových kurzů. Absolvování zkoušky z německého jazyka se na základě zkušebního řádu pro zkoušky veřejných zaměstnanců ze dne 23. února 1942 stalo podmínkou pro setrvání v zaměstnání.

Vedle toho začaly být pro učitele organizovány rozsáhlé přeškolovací akce, které se vztahovaly především k dějepisným a zeměpisným otázkám. Na těchto školeních bylo zdůrazňováno, že český národ nemůže mít vlastní stát, neboť žije v německém prostoru. Bylo poukazováno též na to, že v českém národě je velký podíl německé krve, že s ostatními Slovany je spojuje sice podobnost jazyková, ale nic jiného.

Protože hlavní překážkou při přeškolování učitelů byla jejich skutečná znalost českých dějin, bylo třeba se zaměřit hlavně na změnu jejich pojetí. Zde se projevovala mimořádná schopnost německých propagandistů docházet na základě pravdivých údajů generalizováním k nepravdivým a ideologicky žádoucím závěrům, které spočívaly ve vyzdvihování jedinečné a nezastupitelné role německého národa v budoucí organizaci evropského prostoru. Série různých pronacisticky orientovaných školení učitelů však přinesly ještě „další plody“. V učitelstvu byla vypěstována obava z projevování vlastního názoru, což byl jeden z hlavních následků, který okupace v mentalitě učitelů zanechala.

Výrazné změny s sebou také přinesla proměna organizace školské správy, jejíž postupné zjednodušování sledovalo jediný cíl - plné podřízení českého školství německému vedení, na což dohlížel generální školský referent u říšského protektora dr. Heckel, který byl jmenován stálým německým zástupcem ministra školství. Výnosem z 15. června 1942 se transformuje „ministerstvo školství a národní osvěty“ pouze na „ministerstvo školství“, přičemž se současně zřizuje „ministerstvo lidové osvěty“ jako samostatný orgán, který dohlíží na otázky kulturněpolitických záležitostí.

V říjnu 1942 jsou zrušeny zemské školní rady (ZŠR), jejichž úkoly přecházejí na zemské úřady, a v průběhu roku 1943 se zrušení nevyhne ani okresním školním výborům, které nahradí školské úřadovny při okresních úřadech. Zde bylo stanoveno, že vnější školské záležitosti bude vyřizovat okresní hejtman, zatímco řešení odborných školských otázek zůstane v pravomoci okresních školních inspektorů. Koncem roku 1943 dochází ke zrušení místních školních rad, jejichž pravomoci a úkoly přecházejí na starosty jednotlivých obcí.

1.4 Rozklad školství v období v období tzv. totální války

V únoru 1943, po porážce německých armád u Stalingradu a na počátku zásadního obratu v průběhu války, vyhláší K. H. Frank ve svém projevu v pražské Lucerně mobilizaci všech sil a hodnot ve prospěch válečné mašinerie. Do popředí všeho dění tak vstupuje faktor války. Stranou úvah, jak kdo může přispět ke konečnému vítězství říše, nezůstává ani oblast školství, ve které je již dokončena reorganizace z předchozího období do takové podoby, ve které setrvá až do konce války. Pozornost se však nyní více začíná soustřeďovat na hospodářské faktory, kdy je silný důraz nejprve kladen např. na sběr odpadových hmot na školách, v posledním válečném období je školství často ochromováno zvyšující se intenzitou totálního nasazení. Mimoškolním činitelům tak bylo dáno právo ve jménu potřeb německé říše zasahovat do vyučování a disponovat tak stále častěji časem určeným pro výuku.

Degradace českého školství byla také umocněna zastavením vydávání pedagogických časopisů, i když tato skutečnost byla v nemalé míře ovlivněna také válečným nedostatkem papíru a dalšími úspornými opatřeními. Od léta 1943 přestávají vycházet časopisy „Střední škola“, „Komenský“ i „Věstník pedagogický“, o rok později potká stejný osud i „Veřejnou službu“. Částečnou náhradou pedagogických tiskovin se do konce války stává německo-český čtvrtletník „Vychovatel v Čechách a na Moravě.“

Svým zaměřením na pomoc říšskému hospodářství připomínaly v závěrečném období okupace české školy čím dál častěji sběrný odpadů a sami učitelé byli spíše úředníky, kteří zdarma provádějí administrátorské práce se sběrovou činností související. Učitelé navíc byli nuceni všemi možnými způsoby a při každé příležitosti žáky motivovat, aby výsledky sběru byly co nejlepší. Celé české školství tak muselo spolehlivě a zadarmo sloužit něčemu, co nemělo se školou příliš společného.

Už v roce 1940 byl na školách zaveden povinný sběr kostí, vzápětí následoval sběr léčivých bylin, kovových předmětů, papíru i staré gumy, od roku 1942 děti nosí do školy povinně i pecky některých druhů ovoce za účelem výroby jedlých olejů. Pro podnícení zájmu o sběr byl zaveden i motivační bodový systém. Učitelé museli výsledky sběrových akcí přesně vykazovat, okresní a zemští školní inspektoři pak měli při svých návštěvách na jednotlivých školách povinnost tyto výsledky průběžně vyhodnocovat a zapracovávat je do posudků škol. Navíc se postupem času klade důraz též na ideologické zdůvodňování sběrové činnosti v tom smyslu, že všichni, kteří se na této aktivitě podílejí, stojí bezvýhradně na straně velkoněmecké říše.

Nacisté se v období tzv. totální války ještě silněji soustředují na vnitřní náplň školní práce, která musí být ve všech předmětech podřízena propagaci říšské myšlenky. To se viditelně odráží i ve výzdobách školních budov nebo v programech školních oslav, které se každoročně uskutečňovaly především ve výroční dny vzniku Protektorátu Čechy a Morava nebo u příležitosti Hitlerových narozenin. V nezáviděníhodné situaci se tak ocitají zpravidla ředitelé škol, kteří odpovídají za říšské smýšlení na svých ústavech a kteří jsou nuceni se celou vahou své osobnosti postavit za plnění všech nových výnosů okupační moci.

Takto shrnul vrchní vládní rada Fr. Langhans na sjezdu školních inspektorů ve dnech 27. – 29. května 1943 úkoly škol ve výchově k říšskému smýšlení:

- „1. Škola poskytuje dětem poznatky o říši. Všechny učební předměty jsou proniknuty nacionálně socialistickým pohledem.
2. Škola pěstuje německou řeč, která pro Čechy nesmí být cizí řečí. Proto se němčina stala povinným předmětem na všech školách, proto také všichni učitelé musí ovládat řeč říše, k níž náleží.
3. Vnější výzdoba a celý chod školy musí na první pohled demonstrovat, že česká škola je školou říše.
4. Škola poskytuje dětem možnost pracovat k užítku říše (sběry, pracovní nasazení).“⁽¹¹⁾

Zásahy pracovních úřadů do života a činnosti učitelů všech typů škol se projevuje již v průběhu letních prázdnin roku 1943, kdy učitelé musí povinně plnit mimoškolní pracovní povinnosti, např. v zemědělství při žňových pracích nebo jako výpomocné síly v úřadech. Zlomový okamžik však nastává na počátku školního roku 1944 – 45, kdy jsou učitelé pracovníčně nasazováni už i v době školního vyučování, na úkor své vlastní pedagogické činnosti, do strategicky významných podniků pracujících ve prospěch hospodářství říše, což bylo dáno všeobecným nedostatkem pracovních sil. Tento fakt tak dovršuje proces degradace učitelstva a české inteligence vůbec, což svými projevy adresovanými právě českým učitelům vehementně dokazuje i ministr školství Emanuel Moravec. „*Stojíme-li před volbou zánik národa nebo smetení nezdravé vrstvy potřeštěných školometů, pak vezmi čert školometry. .... Než nespolehlivého učitele a profesora na škole, raději žádného!*“⁽¹²⁾ O tom, že nacisté považovali českou inteligenci, zvláště učitelstvo, za hlavní překážku pro germanizaci českého národa svědčí i vysoký počet vězněných a popravených učitelů v průběhu okupace.

V souvislosti se zmíněným ministrem školství Emanuelem Moravcem je třeba také zmínit činnost Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě. Východiskem pro vznik této organizace byla snaha získat pro říšskou myšlenku protektorátní mládež, neboť dosud zde chyběla taková mládežnická organizace, kterou by bylo možno postavit proti tradičním hodnotám české společnosti. Potřebu takového podchycení české mládeže nastínil také R. Heydrich v únoru 1942: „*Protože není možné dát zavřít všechny učitele, je třeba vytrhnout mládež z jejich vlivu a pokusit se vychovávat ji mimo školu. Nejlépe to půjde na poli sportu a tělovýchovy. Cílem je získat mládež pro velkoněmeckou říši.*“⁽¹³⁾

Kuratorium pro výchovu české mládeže, které organizovalo mládež ve věku od 10 do 18 let, formálně vzniklo na základě vládního nařízení 28. května 1942 a stalo se pod vedením ministra E. Moravce jedním z ústředních úřadů protektorátu. V praxi to znamenalo, že Kuratorium pověřovalo činností různé spolky pracující s mládeží, především spolky sportovní, tělovýchovné, turistické, ochotnické, kulturní apod. Naopak spolky, které Kuratoriem pověřeny nebyly, měly zakázáno sdružovat mládež.

Ačkoli původním záměrem bylo vymanit mládež z výhradního vlivu českého učitelstva, zůstali učitelé při přípravách i vlastním průběhu sportovních a zejména kulturních akcí pořádaných Kuratoriem nepostradatelní. Tak například učitelé spolupracovali na přípravách největší akce pořádané pod hlavičkou Kuratoria s názvem „Umění mládeži“. Vzhledem k tomu, že se činnost Kuratoria naplno rozběhla až v průběhu roku 1943, kdy okupační režim již neměl mládeži co nabídnout, lze konstatovat, že vliv Kuratoria na výchovu české mládeže byl zanedbatelný a pokus o její podchycení ve prospěch říšské myšlenky ve své podstatě neúspěšný.

2. Odbojová činnost českého učitelstva za nacistické okupace

„To, co jsem učinil, bylo mou samozřejmou povinností vůči mému národu, aby byl opět svoboden. Splnil jsem svou povinnost, protože jsem Čech, protože jsem český učitel.“ ⁽¹⁾

(Oldřich Blažek z Rájce u Svitav před nacistickým soudem. Popraven v roce 1942.)

Již v průběhu celého roku 1938 a zejména v pohnutých zářijových dnech české učitelstvo svým aktivním jednáním potvrdilo, že stojí pevně za svým národem a svou vlastí. To platí jak pro období všeobecné mobilizace, následujících tragických dnů mnichovského diktátu, tak pro celé období tzv. druhé republiky, kdy se učitelé svorně staví proti potlačování demokratických principů, na nichž bylo prvorepublikové Československo vybudováno.

Ačkoli malá část učitelů před valícími se událostmi kapitulovala a snažila se přizpůsobit novým poměrům, ať už svojí účastí v Národní jednotě nebo ve fašisticky orientované Vlajce, byla většina těch, kteří se nedali zaskočit okleštěním republiky způsobeným mnichovskou zradou a znovu se zapojili do obrany demokratických ideálů první republiky. Mezi těmi, kteří takto pozvedli svůj hlas, byli také mladí učitelé, kteří se 7. listopadu 1938 sešli v Brně, aby proklamovali nutnost sjednocení učitelských organizací. V jejich prohlášení se mimo jiné psalo: „... v době, kdy se některé skupiny národního celku pokoušejí o zvrát všech národních a kulturních ideálů, opírajíce se o moc, jíž náš národ podlehl, je potřeba zdvojnásobit naši práci učitelskou... Mladé učitelstvo bude ve své době stejně pokrokové, jako byli nejlepší učitelé vřdycky.“ ⁽²⁾

Nacistický teror nastolený po okupaci českých zemí v březnu 1939 zasáhl učitele všech typů škol. Po počáteční březnové vlně zatýkání se prvním skutečným úderem proti českému školství stává uzavření českých vysokých škol 17. listopadu 1939. Po této brutální akci zaměřené proti české inteligenci se celá řada studentů i vysokoškolských profesorů ocitá v koncentračních táborech, kde mnozí z nich položí své životy.

Brzy po nastolení nových státoprávních poměrů pocítila část učitelstva nutnost překročit rámec své každodenní školní práce a otevřeně se zapojit do formujícího se protifašistického odboje. I přes permanentní zatýkání, teror, popravy vlastenců a deportace do koncentračních táborů, přes neustávající vyvolávání atmosféry strachu se učitelé stávali významnou součástí celé řady ilegálních odbojových organizací a skupin.

Je však třeba ocenit i většinu zbývajících učitelů, kteří sice nebyli do odbojového dění přímo aktivně zapojeni, ale jejichž význam v období okupace spočíval především v jejich

drobné a nenápadné každodenní práci, jejímž prostřednictvím přes rostoucí nacistický tlak vytrvale připomínali svým žákům ušlechtilé etické zásady i národní tradice, čímž u žáků zvyšovali odolnost vůči hrozící germanizaci. „*Učitel se tak stal na kulturním a politickém poli významným činitelem národně obranářských tendencí.*“⁽³⁾

Mezi nejvýznamnější odbojové organizaci, na jejichž činnosti se učitelé-odbojáři podíleli, patřila Obrana národa, Petiční výbor Věrní zůstaneme (PVVZ), zastřešující organizace Ústřední vedení odboje domácího (ÚVOD), či sokolská organizace Jindra. Nelze však opomíjet ani odbojovou činnost ilegální Komunistické strany Československa (KSČ), která dosud čeká na své objektivní zhodnocení. Její význam býval sice v minulosti vzhledem k politické situaci značně přeceňován a propagandisticky zkreslován, nicméně nelze souhlasit, už vzhledem k počtu nacistických obětí, ani s opačným trendem, kdy je význam komunistického odboje za druhé světové války často zlehčován a znevažován.

Přestože byly mezi jednotlivými odbojovými organizacemi často značné ideové a programové rozdíly, měly všechny pro svůj protinacistický a vlastenecký obsah význam pro celkovou orientaci českého odboje, jehož hlavním cílem byla cesta vedoucí k obnově československé státnosti.

V době okupace působila v rámci českého rezistentního hnutí také ryze učitelská skupina, jejíž jádro tvořili především členové předválečné Učitelské unie, která však byla oficiálně rozpuštěna v lednu 1939. Již slova otištěná 17. září 1938 v Učitelských novinách (periodikum vydávané Učitelskou unií) předznamenala budoucí postoj učitelů v období okupace. „*Republiku barbarskému fašismu nevydáme! To je řeč učitelské armády, která bude svoje úkoly plnit nejen ve třídách před dětmi, ale všude, kam nás povinnost zavolá.*“⁽⁴⁾ Významnou roli při formování protifašistického odboje v rámci Učitelské unie měla celá řada osobností, z nichž můžeme jmenovat např. Ladislava Koubka, Václava Jaroše, Josefa Peška a další.

Učitelská unie nebyla samostatnou odbojovou organizací, ale v jejím rámci se v průběhu okupace zformovalo podle rozličného zaměření několik skupin. Ty pak vyvíjely buď svoji vlastní rezistentní činnost, nebo úzce spolupracovaly s dalšími odbojovými organizacemi. Kromě činnosti zaměřené na podporu ilegálních pracovníků a rodin zatčených se členové Učitelské unie snažili o vytvoření vlastní rozvětvené sítě ilegálních spolupracovníků z řad mimopražských učitelů.

V tomto směru vynikl zejména Josef Pešek, bývalý předseda Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách, který byl mimo jiné autorem výzvy z června 1939 zaměřené proti germanizačnímu úsilí okupantů. „*Nechceme odnárodnit ani jedno cizí dítě, ale*

naproti tomu za přední národní povinnost musíme požadovati uchrániti před odnárodněním každé naše dítě.“⁽⁵⁾

Právě prostřednictvím Josefa Peška a Ladislava Koubka byla navázána významná spolupráce Učitelské unie s dalšími odbojovými organizacemi. Zatímco Ladislav Koubek měl napojení na komunistický odboj, Josef Pešek aktivně působil v rámci ilegální organizací Petiční výbor Věrní zůstaneme. V jižních Čechách na Strakonicku, Klatovsku, Tábořsku, Pelhřimovsku a jinde se mu podařilo vybudovat rozsáhlou ilegální síť spolupracovníků z řad učitelů obecných a měšťanských škol. Ve středních Čechách pak můžeme mezi jeho blízké spolupracovníky z řad PVVZ počítat také učitele z Čelákovic Jaroslava Kruckého a Václava Grafnettera.

V rámci spolupráce s PVVZ byla věnována značná pozornost též plánům zaměřeným na reformu poválečné školy. „Z popudu Josefa Peška vypracovala skupina pedagogů, v níž byli dále docent Václav Příhoda, Čeněk Štěpánek, Ladislav Koubek a Josef Keprta, návrh zákona o školské reformě a demokratizaci vzdělání a výchovy. Návrh, který byl pojat do programu Petičního výboru Věrní zůstaneme, předpokládal nejen reformu školství ve smyslu jednotné školy, ale též reformu školských úřadů.“⁽⁶⁾ Další skupiny Učitelské unie zase vykonávaly přípravné práce např. pro poválečné zřízení Výzkumného ústavu pedagogického nebo jednotné učitelské organizace.

Po celou dobu války byla ilegální Učitelská unie oslabována častými zásahy gestapa, které uskutečnilo několik vln zatýkání. Mezi prvními byl již na podzim 1939 zatčen výše citovaný Oldřich Blažek, jinak člen ilegálního Zemského národního výboru v Brně, v němž spolupracoval např. s brněnským vysokoškolským profesorem Janem Uhrem. Mezi dalšími zatčenými učiteli v počátečním období okupace můžeme jmenovat např. Ladislava Horníka, umučeného v roce 1940 na brněnském Špilberku.

Výše zmíněný Jan Uher (1891 – 1942), původně učitel národní školy, patřil mezi významné představitele našeho meziválečného pedagogického reformismu. Po absolvování Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, kde se v roce 1925 u O. Chlupa habilitoval spisem *Problém kázně*, vyučoval mj. na učitelských ústavech, ve 30. letech pak jako profesor pedagogiky působil na univerzitách v Brně a v Bratislavě. V oblasti reformní pedagogické práce je významné jeho předsednictví Reformního sboru pro pražské školství a členství v Mezinárodní lize nových škol. Z jeho myšlenek můžeme vyzdvihnout zejména názor, že o výchovu mládeže by se kromě školních institucí měly starat také politické strany a tělovýchovné, či církevní spolky.

Hned v počátečním období okupace se Jan Uher zapojil v rámci organizace Obrana národa do odbojové činnosti. Dne 20. listopadu 1939 však byl zatčen a zhruba dva měsíce vězněn na několika místech v Brně. Koncem ledna 1940 byl převezen do vězení ve Vratislavi, odkud také pocházejí jeho poslední dopisy. Poté projde ještě několika káznicemi v Německu. Souzen a odsouzen k trestu smrti je v Berlíně dne 9. června 1942, v den pohřbu R. Heydricha. Rozsudek byl vykonán v Berlíně - Plötzensee 27. října 1942.

Nenahraditelnou ztrátou pro organizaci odbojové činnosti učitelů bylo také zatčení vůdčí osobnosti Učitelské unie Josefa Peška (uvězněného na Pankráci a později popraveného) v lednu 1942. Tím byla také na čas ochromena činnost jím vytvořené zpravodajské sítě spolupracovníků, od nichž J. Pešek získával cenné informace a prostřednictvím organizace ÚVOD je dále poskytoval představitelům československé emigrace ve Velké Británii.

Jednou z nejtěžších chvil pro samotnou Učitelskou unii se stalo hromadné zatýkání, kterým byla postižena velká část členů unie a které se uskutečnilo při překvapivém zátahu gestapa dne 29. ledna 1943. Řada učitelů z této vlny zatýkání byla brzy poté odsouzena a popravena, jiní byli nuceni projít útrapami koncentračních táborů. Mezi oběťmi této vlny zatýkání můžeme nalézt jména např. Ladislava Hanuse, Jaroslava Lebedy, Zdeňky Varhulíkové a celé řady dalších statečných pedagogů.

Odbojová činnost takto oslabené Učitelské unie pokračovala především díky skupině Ladislava Koubka, která svoji konspirativní činnost skrývala v rámci legálně povolené organizace protektorátních odborů. Činnost skupiny pak byla zaměřena na rozšiřování zpráv zahraničního rozhlasu, na podporu rodin učitelů zatčených gestapem atd.

Nejtragičtějším obdobím pro činnost odbojových skupin, ale nejen pro ně, bylo období tzv. heydrichiády. Bezprostředně po atentátu na R. Heydricha v květnu 1942 je vyhlášeno stanné právo, během něhož soudy vynesly na 1 300 rozsudků smrti. Český národ měl být decimován. Mezi zatčenými se objevují další učitelé, z nichž mnozí končí své životy na popravisti kobyliště střešnice. Nacisté se navíc snaží národ zastrašit rozsáhlou politickou kampaní, jejímž hlavním realizátorem je kolaborantský ministr Emanuel Moravec.

V souvislosti s obdobím heydrichiády je třeba vzpomenout také na odbojovou skupinu „Jindra“, která byla vytvořena ze zbytků gestapem decimované sokolské rezistence a v jejímž čele stáli středoškolský profesor Ladislav Vaněk a učitel Jan Zelenka-Hajský. Činnost této skupiny vstoupila do všeobecného povědomí díky její spolupráci s parašutisty, kteří byli pověřeni vykonáním atentátu na R. Heydricha. Celkově lze říci, že spojení učitelů se sokolským

odbojem bylo po celou dobu okupace velmi těsné, neboť už v předválečných řadách členů Sokola patřili mezi ty nejiniciativnější právě učitelé.

Další odbojovou skupinou, do jejíž činnosti byli učitelé zapojeni, byla Obrana národa, která vznikla vzápětí po okupaci a která byla pod vedením generála Josefa Bílého tvořena důstojníky naší předmnichovské armády. Účast na činnosti této skupiny pokládala za vlasteneckou povinnost také řada učitelů, kteří v bývalé československé armádě spoluvytvářeli kádr záložních důstojníků.

Účast českých učitelů v odboji byla mnohostranná. Řada z nich se odhodlala postavit nenáviděnému fašismu též se zbraní v ruce. Mnozí přešli bezprostředně po okupaci zbytku republiky československo-polské hranice, aby se posléze stali příslušníky naší východní i západní zahraniční armády. Jiní učitelé se naopak v domácím prostředí, zejména na Moravě, účastní partyzánského boje, ať už jako aktivní členové partyzánských skupin nebo jejich spolupracovníci. Důležitou roli hrají učitelé i v době Květnového povstání českého lidu, připomeňme si zejména osobnost prof. Alberta Pražáka v čele České národní rady.

Dopad nacistického teroru na české učitele můžeme ilustrovat na příkladech, kdy nebyli perzekucí zasaženi pouze jednotliví učitelé, ale výrazným způsobem též celé školy nebo školské okresy. Zde je několik příkladů za všechny: „*Pouze z okresu Frýdek-Místek bylo za okupace zatčeno přes 100 učitelů a 50 z nich bylo popraveno nebo umučeno. Na okrese Tábor bylo popraveno nebo umučeno v koncentračních táborech 20 učitelů. V Čáslavi, jen z jedné školy, zaplatilo životem šest učitelů.*“ ⁽⁷⁾

Ačkoli bylo české učitelstvo po celou dobu války vystaveno silnému tlaku okupačních úřadů v tom smyslu, aby působilo na českou mládež v duchu nacistické ideologie a germanizačních tendencí, většina učitelů si zachovala svůj vysoký morální kredit a mnozí neváhali ani položit své životy v boji proti fašistickému útlaku. „*Podle neúplných údajů prošlo nacistickými koncentračními tábory 5 000 československých učitelů, zahynulo jich tam asi 650, popraveno bylo 392 učitelů.*“ ⁽⁸⁾

3. Čelákovické školství v období nacistické okupace

3.1 Čelákovické školství v období od „Mnichova“ do začátku okupace

Zlomový školní rok 1938 – 39 je v československých školách slavnostně zahájen ve čtvrtek 1. září 1938. I přes složitou aktuální společenskou situaci si asi nikdo v této chvíli nedokáže představit, k jakým osudným změnám, jež se samozřejmě promítnou i do běžného života čelákovické obecné i měšťanské školy, v průběhu tohoto roku dojde.

Napjatá atmosféra zářijových dní vyplývající z nejistoty, co přinesou následující dny, je vyvážena jedinečným vlasteneckým semknutím a nesmírnou odhodlaností podstatné většiny národa k obraně republiky. Tomu odpovídá i atmosféra v čelákovických školách. Učitelé zde vyjadřují svoji podporu účasti na sbírce finančních prostředků ve prospěch Jubilejního fondu na obranu státu, v jehož prospěch měsíčně odvádějí jedno procento ze svého platu. Na školách se konají četné manifestační akce, které mají povzbudit vlastenecké a demokratické smýšlení nejen dětí, ale zprostředkovaně také jejich rodičů i široké veřejnosti.

Vlastenecký duch byl posilován především prostřednictvím četných vzpomínkových akcí na prezidenta T. G. Masaryka. Ve středu 14. září si žáci obecné i měšťanské školy připomněli školními rozhlasovými relacemi první výročí jeho úmrtí. U této příležitosti byly také žactvu promítány dokumentární filmy s masarykovskou tematikou, které pro mládež zajistil okresní školský filmový odbor.

V posledním zářijovém týdnu již nabírají události v naší republice rychlý spád. Dne 23. září je vyhlášena všeobecná mobilizace, do armády odcházejí s nevídaným nadšením všichni muži do 40 let, kteří jsou odhodláni obětovat své životy za záchranu vlasti. Ve chvíli mobilizace odcházejí do armády z řad pedagogického sboru měšťanské školy odborní učitelé Václav Grafnetter a Bohumil Švejdar, dále pak učitel náboženství na obou čelákovických školách Josef Komada, farář církve československé.

V době hrozícího válečného konfliktu se také na školách celé republiky klade silný důraz na brannou výchovu, školy jsou vybavovány publikacemi a časopisy s brannou tematikou. Děti se seznamují se způsobem používání protiplynových masek, provádějí se poplachová cvičení, kterými jsou děti připravovány na možná nebezpečí, zejména v případě leteckých útoků.

Mnichovský diktát ze dne 29. září 1938 ale maří veškeré naděje na zachování celistvosti republiky. Vinou krátkozraké politiky západních spojenců musí Československo odezdat do německé správy svá pohraniční území. V těchto dnech přicházejí do Čelákovic rodi-

ny uprchlíků, a to nejen z pohraničních oblastí, ale i z hlavního města, odkud někteří lidé na čas odcházejí ze strachu z případného válečného konfliktu. Tím se na určitou dobu zvyšují i počty žáků na obou čelákovických školách.

Bolest a zklamání našeho národa z potupné zrady se strany našich spojenců, ale i odhodlaný pohled do budoucna lze vyčíst ze stránek školní kroniky obecné školy: „*Strašlivá a nelitostná bouře přehnala se koncem měsíce září a začátkem října 1938 naší drahou vlastí a její blesky nás krutě zasáhly. Byli jsme všemi opuštěni a přinuceni skloniti se před tlakem těch, kteří se dohodli, že na nás odsunou své vlastní starosti. Naše drahá vlast byla okleštěna. Ačkoli trpce pociťujeme bolest, zvedáme hlavy vzhůru a chceme intensivněji pracovat pro budoucnost našeho národa. Přebudovaný stát bude žít dále.*“⁽¹⁾

Podobná slova povzbuzující učitele k další práci nalézáme i v úvodu zápisu první „pomnichovské“ pedagogické porady ze dne 17. října 1938. „*V měsíci září a říjnu 1938 prošel náš národ těžkou zkouškou. Nervy byly často rozrušeny a mysl sklíčena. Pracovalo se špatně. Národ však po všech ranách nezoufá a chce si vybudovat svou menší vlast k spokojenosti všech. Hlavu vzhůru a do práce!*“⁽²⁾

Ovšem ani tyto nové naděje nemají dlouhého trvání. Již počátkem října odstupuje ze své funkce prezident Edvard Beneš, který posléze odchází do zahraničí, a ve společnosti se začíná projevovat postupné oslabování demokratických principů, které byly v ČSR během posledních dvou desetiletí vytvořeny.

Taktéž oslavy 20. výročí vzniku samostatné republiky mají na čelákovických školách oproti předchozím rokům zcela odlišný charakter. „*Letošní státní svátek 28. října připadl do mimořádných poměrů, jimž bylo nutno přizpůsobiti i zevní oslavy tohoto dne. V době, kdy všechno úsilí vlády a občanstva směřuje ke znovuvybudování státu, byl státní svátek uctěn prací. Ve školách se učilo, v úřadech se úřadovalo a ve všech oborech soukromého podnikání neplatily předpisy o nedělním klidu. V naší škole při zahájení vyučování zahrány státní hymny, řídící učitel Josef Motys promluvil do mikrofonu o významu dne, žáci přednesli příležitostné básně a pak zahráno několik hudebních skladeb z gramofonových desek.*“⁽³⁾ Podobným způsobem jako na obecné škole si výročí samostatného Československa připomněli i žáci měšťanské školy, přičemž mělo být dbáno na to, aby oslavy měly „tichý a důstojný ráz“.

V sobotu 30. listopadu jsou žáci obecné školy prostřednictvím rozhlasového vysílání v přímém přenosu svědky volby prezidenta republiky Emila Háchy, doposavad předsedy Nejvyššího správního soudu. K této volbě zatím hledí většina národa ještě s určitou nadějí, že se osoba pana prezidenta stane novou zárukou práva a spravedlnosti pro všechny. Význam volby je dětem 1. prosince 1938 v úvodu vyučování vysvětlen třídními učiteli. „*President dr. Emil*

Hácha přijímá v těžké době těžký úřad. Jsme mu za to všichni vděční a povinnováni díkem a úctou. Jsme mu za to všichni povinnováni i pomocí.“⁽⁴⁾ Zároveň s tímto vysvětlením bylo připomenuto i 20. výročí trvání spojeneckého království Jugoslávie, neboť na 1. prosince navíc připadal Den československo-jihoslovenské vzájemnosti.

Příliv uprchlíků z obsazeného území do vnitrozemí měl vliv i na složení čelákovických pedagogických sborů, neboť mezi uprchlíky bylo i značné množství učitelů z pohraničních oblastí, pro které bylo nutno na školách ve vnitrozemí vytvořit nová místa pro jejich pracovní uplatnění.

V souladu s ministerským výnosem z 10. listopadu 1938 o mimoškolní práci učitelstva obecných a měšťanských škol, zdůvodňujícím potřebu aktivní mimoškolní práce, vykonávají čelákovičtí učitelé záslužnou práci zejména v oblasti lidové osvěty a sociální péče, která v realitě tehdejších pohnutých událostí spočívala zejména v pomoci uprchlíkům ze zabraného pohraničí. Tato pomoc je na obecné i měšťanské škole realizována prostřednictvím několika významných sbírkových akcí, při nichž je shromážděno nemalé množství finančních i hmotných prostředků.

V průběhu února 1939 se na školách uskutečňují první velké revize žákovských i učitelských knihoven. Podle předem stanovených směrnic, zaslaných Okresním školním výborem v Brandýse nad Labem, musí určení učitelé projít celý knižní fond a protokolárně vykázat vyřazené svazky, které přestaly odpovídat aktuálním společenským požadavkům a „duchu doby“.

Dalším dokladem o utlumení demokratických principů na našem území bylo prohlášení o tom, že žádný z pedagogických pracovníků ani jejich rodičů není židovského vyznání. Toto prohlášení, které předznamenalo tragické události následujících měsíců a let, bylo odesláno okresnímu školnímu výboru 10. února 1939, tedy více než měsíc před započatím okupace Čech a Moravy a tedy i počátkem skutečného naplňování tzv. norimberských zákonů v českých zemích.

Na základě výnosu MŠANO, podepsaného již 9. prosince 1938 novým ministrem Janem Kaprasem, jsou také v průběhu února 1939 vybaveny jednotlivé školní třídy kříži s ukřížovaným Kristem, které tak nahradily odstraněné obrazy prezidentů. Tímto formálním aktem je navenek naplňována myšlenka tzv. školy „věřící“, jak ji pojmenoval v prosinci 1938 ministerský předseda Rudolf Beran v nástinu základních rysů nové školské politiky v období druhé republiky.

V průběhu 15. března 1939, kdy německé okupační jednotky začínají obsazovat zbývající území Čech a Moravy, se dostávají na vyučování téměř všichni žáci čelákovických škol. S tragickou skutečností obsazení našeho území se pak mohou osobně setkat během následujícího dne, kdy do Čelákovic přijíždí asi 300 německých vojáků, kteří jsou ubytováni v hotelu Grado v sousedství čelákovického nádraží a v místní sokolovně. Tak začíná i pro čelákovické školy více než šestileté období existence ovlivněné okupačním režimem a majícím dopady na kvalitu a podobu vzdělávání české mládeže.

3.1.1 Obecná škola v Čelákovících

V září 1938 začíná Obecná škola v Čelákovících nový školní rok s počtem 471 žáků (255 chlapců a 216 dívek). Žáci 1. tříd se spolu se svými rodiči účastní besídky, kde je srdečně zdraví řídící učitel Josef Motys, který zde mimo jiné „*promluvil o součinnosti školy a rodiny a vyzval rodiče, aby nikdy nepodkopávali důvěru dítěte k učiteli a ke škole.*“⁽⁵⁾ Na význam těsnějšího sepětí rodiny a školy též upozorňuje během následné pedagogické porady. „*Nezapomeňme, že domácí úkoly jsou pojátkem školy s domovem. Rodiče žáka mají přehled o tom, co se ve škole učí a mohou si udělati obrázek o prospěchu svého dítěte ....*“⁽⁶⁾

Složení pedagogického sboru Obecné školy v Čelákovících na začátku školního roku 1938/39 vypadalo následovně:

- I.A Jarmila Dvořáková, definitivní učitelka
- I.B Jena Jirková – Koželuhová, výpomocná učitelka
- II.A Marie Bendová, definitivní učitelka
- II.B Anna Rárová – Ullmannová, zatímní učitelka
- III.A Josef Motys, definitivní řídící učitel
- III.B Václav Pluhař, definitivní učitel
- IV.A Miroslav Zachar, definitivní učitel
- IV.B František Weinzettel, definitivní učitel
- V.A Vlasta Zvárová, definitivní učitelka
- V.B Bohuslav Vebr, definitivní učitel
- Věra Jedličková, praktikantka
- Ludmila Krátká, zatímní učitelka domácích nauk

K výše uvedeným učitelům je třeba přiřadit vyučující náboženství:

Adolf Svoboda (děkan a vikář v Čelákovících), římskokatolické náboženství

Josef Komada , náboženství československé

Anna Straková, náboženství českobratrské – evangelické

Mořic Mandl (rabín), židovské náboženství

Září 1938 je i na obecné škole ve znamení akcí vyjadřujících sounáležitost českého žactva a učitelstva škol s národem v těžkých chvílích jeho existence. V úterý 6. září si žáci obecné školy vyslechli projev řídícího učitele Josefa Motyse u příležitosti narozenin Petra II., krále Jugoslávie, která stále byla našim spojencem v rámci tzv. Malé dohody. Následující den po školní rozhlasové vzpomínce na T. G. Masaryka uskutečnil učitel Miroslav Zachar se čtvrtou třídou zájezd do Lán ke hrobu našeho prvního prezidenta.

V manifestaci národního uvědomění se v neděli 11. září proměnilo též zahájení provozu moderního školního rozhlasu, který byl zprovozněn, jak je uvedeno v kronice obecné školy, u příležitosti 20. výročí samostatnosti Československa. O významu, který byl této události přikládán, vypovídá i fakt, že mezi hosty pozvanými na slavnostní shromáždění byli okresní hejtman, okresní školní inspektor, starosta města Josef Šíma se členy obecního zastupitelstva, pedagogický sbor měšťanské školy, továrník Josef Volman, významný mecenáš čelákovických škol, a v neposlední řadě rodiče žáků.

Z důvodu všeobecné mobilizace dochází k úbytku učitelských sil na čelákovických školách. Ačkoli se mobilizace přímo dotýká hlavně školy měšťanské, je na ni z obecné školy dočasně přeřazena praktikantka Věra Jedličková. Faráře Josefa Komadu pak ve výuce náboženství československého na obou školách zastupuje do 10. října 1938 brandýský farář František Stupka.

V souvislosti s posilováním branné výchovy na školách jsou také děti v průběhu měsíce září připravovány na riziko hrozícího válečného konfliktu, zejména pak na možnost vyhlášení leteckého poplachu. V konferenčních protokolech se objevuje hodnocení jednoho takového poplachového cvičení uskutečněného během následujícího dne po vyhlášení všeobecné mobilizace. *„Poplachové cvičení provedené v sobotu 24. IX. 1938 mělo ukázati, jak se dovedou děti rychle rozptýliti a ukryti v nejbližším okolí školy. Děti se rozptýlily na děkanském dvoře, u Lágneru, na hřišti a také ve školní zahradě. Nejlépe byly ukryty děti ze IV. tříd.“* ⁽⁷⁾ Tady si můžeme všimnout, že ještě v roce 1938 bylo považováno za dostatečnou protiletect-

kou ochranu pouhé „rozptýlení“ žactva po okolí, nikoli využití protileteckých krytů, které budou zřizovány na školách až v průběhu následujících válečných letech.

Právě prožívané tragické období našeho národa, které následuje po mnichovských událostech, ve vztahu k výchovné práci je jedním z témat pedagogické porady, na které řídící učitel obecné školy J. Motys pronáší tato slova . „... *Těžké chvíle čekají nejen na nás, ale i na naše děti. Zvláště na ně. Prozíravý vychovatel je si vědom toho, že zápas zítřka může úspěšně vybojovat pouze člověk, který se dovede s odvahou rvát se životem, který dovede své vlastní zájmy podřizovat zájmům národa, kdo svou práci bude vykonávat svědomitě, opravdově a houževnatě, kdo neztratí důvěru v sebe sama, kdo se nezalekne sebevětších překážek a kdo se nebude spoléhat na jiné. Zájem celého národa žádá, aby učitelé a rodiče vychovávali děti v tomto duchu.*“⁽⁸⁾

Říjnový příliv uprchlíků zvyšuje počet dětí docházejících do zdejší školy, což je někdy provázeno i drobnějšími organizačními prohrěšky. O tom svědčí i výtka řídícího učitele Josefa Motyse. „*Někdy přesídlí rodiče a dítě přivedou přímo do třídy. Zeptejte se vždy, byl-li u mě na zápisu! V poslední době chodilo několik dětí do V. tříd a já o tom nevěděl. Ve výkazech vyplňte o nových žácích všechny rubriky! U uprchlíků bylo mnoho vynecháno.*“⁽⁹⁾

V důsledku velkého přílivu učitelských sil ze Sudet do českého vnitrozemí nastupuje od 19. listopadu na obecnou školu jako zatímní učitelka Marie Ludvíčková z Duchcova a od 9. prosince je na zdejší školu přidělena učitelka Marie Junková-Kremerová, taktéž ze zabraňného Duchcova.

Ani v této složité době obecná škola neochabuje ve svém úsilí neustále zdokonalovat podmínky výchovně vzdělávací činnosti. Na plenární schůzi Okresního školního výboru v Brandýse nad Labem, konané dne 21. listopadu 1938, bylo po zprávě okresního školního inspektora Ladislava Maršálka rozhodnuto „*vysloviti učitelskému sboru zdejší školy pochvalné uznání za stále projevovanou péči a snahu o vybavení školy moderními a cennými pomůckami, jež slouží k dosažení učebního cíle, oživení života obecné školy a prohloubení školské práce.*“⁽¹⁰⁾

V průběhu prosince 1938 je na zdejší škole uspořádána, a to na základě výzvy dobrovolnických organizací pro pomoc uprchlíkům, předvánoční sbírka mezi školní mládeží, která byla určena jako vánoční nadílka pro děti uprchlíků z obsazených pohraničních území. Podarilo se shromáždit dárky, především oblečení, v celkové hodnotě asi 1 030 Kč. Této akce se aktivně zúčastnily též dívky obecné školy, které sbírku obohatily řadou pletených věcí, vlastnoručně vytvořených v rámci vyučování ženským ručním pracím. Celá sbírka následně puto-

vala na adresu Československého Červeného kříže do Domažlic. Vedle materiální sbírky byla ve městě uskutečněna i sbírka finanční na tzv. vánoční koledu pro uprchlíky. „Žactvu i učitelstvu naší školy byl přidělen úsek města, ve kterém vybráno 1 576,30 Kč. Sbírkou řídily učitelky Bendová, Ludvíčková a Cepoušková.“⁽¹¹⁾

Spolu s personálními změnami, které měly souvislost s příchodem několika učitelů ze zabraných území a které znamenaly pro obecnou školu přebytek dvou učitelských míst, byly od 1. ledna 1939 provedeny také organizační úpravy provozu školy. Jednalo se v prvé řadě o vytvoření druhé pobočky páté třídy a současně o zavedení střídavého vyučování ve druhých třídách. Tato opatření pak trvala do konce ledna, kdy na základě vládního nařízení začaly být ze školní služby uvolňovány vdané učitelky. Obecnou školu tak opustily již výše zmíněná Marie Junková-Kremerová a Anna Rárová-Ullmanová.

Únorová revize učitelské a žákovské knihovny obecné školy probíhá na základě směrnic daných okresním školním výborem. Vhodnost jednotlivých knih musí být přímo v knize poznamenána a stvrzena podpisem kontrolujícího učitele, nevhodné knihy jsou naopak z knihovny s udáním příslušného důvodu vyřazeny, k jiným bylo přijato usnesení, aby nebyly dále půjčovány. Uvedené důvody jsou dalším z dokladů ústupu z demokratických pozic v období tzv. druhé republiky. Pro ilustraci uvádíme příklady některých z vyřazených knih včetně uvedených důvodů, které k jejich vyřazení vedly (ze seznamu knih uvedeném v konferenčním protokolu ze dne 27. února 1939):

V. Řezníček: Mandel šelmovství Krakonošových – zesměšňování Němců

V. Beneš: Kacíř Hus - tendence protináboženské

P. Sula: Rodné kořeny - odstavce zahrocené proti Němcům

V Beneš: Naše maminka – odporuje tendenci dnešní doby

M. Majerová: Má vlast – obsah ze zabraného území

H. Sedláček: Pravda vítězí – odporuje tendenci dnešní doby⁽¹²⁾

Takto provedená revize knihoven předznamenává tok dalších událostí, ke kterým dochází v průběhu března. Ještě 7. března si děti obecné školy naposledy připomínají v rámci vlastivědy a prvouky výročí narození prezidenta T. G. Masaryka, přičemž nechybí ani projev řídicího učitele ve školním rozhlase vyzdvihující jeho osobnost. Jedná se tak o poslední vlastenecký počin předcházející vlastní okupaci našich zemí. Již o týden později přichází osudný 15. březen 1939 a s ním spjatý konec naší samostatnosti.

Následná pedagogická porada konaná 16. března 1939 začíná v pochmurné atmosféře úvodním projevem řídicího učitele Josefa Motyse, jímž jsou oficiálně vysvětlovány události předchozího dne. V jeho vystoupení je v podstatě tlumočen obsah rozhlasového vysílání, kterým byly tyto zlomové okamžiky komentovány: „*Ve středu dne 15. března 1939 hlásil rozhlas od časných hodin ranních: Na rozkaz prezidenta republiky oznamujeme, že dnes o šesté hodině dne 15. března 1939 obsazuje německé vojsko Čechy a Moravu. Víc než kdy jindy vás vyzýváme, abyste zachovali naprostý klid, vyhnuli se srážkám nebo incidentům, které by mohly mít nedozírné následky.*“⁽¹³⁾

Mezi aktivity lidovýchovné činnosti učitelů čelákovické obecné školy ve školním roce 1938-39 patřilo mimo jiné působení na živnostenské škole pokračovací. V jejím rámci působili František Weinzettel, který byl zároveň pověřen jejím vedením, dále zde vyučovali M. Zachar, J. Motys a B. Vebr, kteří však postupně přenechali svá místa učitelům příchozím z pohraničí. V souladu s listopadovým ministerským usnesením o mimoškolní činnosti učitelů se dalšími působišti učitelů obecné školy staly:

újezdní školní rada – J. Motys, B. Vebr, M. Bendová, V. Zvárová

osvětová komise – V. Pluhař

Sokol – M. Zachar, J. Dvořáková, V. Jedličková, J. Jirková

okrašlovací spolek – F. Weinzettel, M. Zachar

Československý Červený kříž – J. Motys, V. Zvárová, J. Dvořáková, V. Pluhař

dohlížení na děti v cizí péči – V. Zvárová⁽¹⁴⁾

3.1.2 Měšťanská škola v Čelákovících

Měšťanská škola v Čelákovících doznává na začátku školního roku 1938-39 značných změn jak v podobě učitelského sboru, tak i na pozici ředitele školy, jímž se stává odborný učitel Josef Dvořák ze Staré Boleslavi. Na úvodní pedagogické poradě mimo jiné vyslovuje přání, „*aby členové udržovali mezi sebou pravou učitelskou kolegiální, by vládl ve sboru náležitý soulad spokojenost a spolupráce. Dosáhne-li se tohoto, pak jistě se bude dařit těžká a zodpovědná práce ve škole. Udržujme i kolegiální, přátelské styky s kolegy obecných škol, neboť i tento styk zajistí prospěje měšť. škole. Školní práce je prací velmi zodpovědnou, obzvláště zvýšenou měrou v nynější kritické době.*“⁽¹⁵⁾

učitelé náboženství:

František Samek	farář církve římsko-katolické
Josef Komada	farář církve českomoravské
Anna Straková	farářka církve českobratrské evangelické
Dr. Jindřich Schurenger	židovský rabín

Jisté problémy v prostorovém zázemí měšťanské školy působí fakt, že musí být jedna učebna poskytnuta pro potřeby živnostenské školy pokračovací, která pak navíc v odpoledních hodinách využívá dalších šest učeben. O problémech v soužití měšťanské a pokračovací školy svědčí též návrh přednesený na jedné z učitelských porad, „*aby ředitelství školy za souhlasu učitelského sboru pracovalo k tomu, aby živnostenská škola pokračovací byla přeložena ze školní budovy, nebo alespoň byla umístěna tak, aby žactvo měšťanské školy bylo plně odděleno od učňů. Dosavadní umístění působí nekázeň u žactva.*“⁽¹⁷⁾

Taktéž měšťanská škola se v září 1938 zaměřuje na posílení národního ducha v době hrozícího nebezpečí. Na úvodní pedagogické poradě je „*usneseno, by v době před 28. říjnem žactvo veřejným vystoupením žákovskou akademií oslavilo 20. výročí naší republiky. Všichni členové sboru učitelského přihlásili se ku spolupráci a přispějí dle svých sil, aby oslava ta byla vskutku důstojná.*“⁽¹⁸⁾ Slibem věrnosti republice byla 14. září zakončena u příležitosti prvního výročí úmrtí T. G. Masaryka vzpomínková tryzna, která se na měšťanské škole uskutečnila formou školní rozhlasové relace.

Přestože dočasné oslabení učitelského sboru koncem září 1938, po mobilizování učitelů Václava Grafnettera, Bohumila Švejdera a Josefa Komady, klade vyšší nároky na zbývající pedagogy (změny rozvrhů, přebírání vyučovacích předmětů za chybějící kolegy), zdůrazňuje ředitel školy Josef Dvořák nutnost zachování kvality výuky, „*aby tak bylo dosaženo úplně příznivého výsledku v tom, co stanoví osnovy. Shledáme-li, že žáci neovládají učivo, kteréž dle požadavků osnov mají znát, proberme uvedenou partii znova a dožadujme se pak její znalosti. Využijme každé chvílky při vyučování. Zvyšme zvláště své úsilí v I. třídách a to hlavně z počtů a z jazyka vyučovacího, neboť je viděti, že na školu měšťanskou přicházejí mnozí žáci s velmi chatrnými vědomostmi v těchto předmětech.*“⁽¹⁹⁾

Ještě výrazněji než na obecné škole se na škole měšťanské projevuje příchod učitelstva z oblastí dotčených mnichovským diktátem, následnou vídeňskou arbitráží a posléze i vyhlášenou slovenskou autonomií. Tak přicházejí na zdejší školu učitelské síly nejen ze zabraných pohraničních území Sudet, ale též přebyteční učitelé ze Slovenska, čímž došlo v rámci pedagogického sboru měšťanské školy k celé řadě personálních přesunů. „*Na měšťanskou školu*

přikázání ze zabraného území tito odborní učitelé. Josef Vojta, kterýž jmenován, po přemístění odb. učitele Boh. Švejdara na měšť. školu do Staré Boleslavi, zatím, odb. učitelem. Dále přikázán na školu odb. uč. Josef Junek, vedlejší učitelka němčiny Růžena Strychová a odb. uč. Rudolf Franěk, kterýž po krátkém působení byl jmenován zatímním odb. učitelem na měšť. škole v Kostelci nad Labem. Z učitelstva slovenského přikázána byla na školu odb. uč. Emilie Knotková. Učitelka domácích nauk Ludmila Krátká ustanovena byla na měšťanskou školu ve Staré Boleslavi a na její místo byla jmenována učitelka domácích nauk Marie Kubáčová ze zabraného území.“⁽²⁰⁾

Významnou roli v období od září do prosince 1938 sehrály i na měšťanské škole sbírkové akce. V těžkém mnichovském období se učitelé měšťanské školy účastní národní sbírky, v níž vybírají obnos ve výši 4 080 korun. Taktéž vánoční sbírky finančních prostředků, šatstva i potravinové pomoci ve prospěch chudého žactva a dětí uprchlíků se vyznačují vysokou mírou lidské solidarity.

Předzvěstí nadcházejícího okupačního období se také na měšťanské škole stala únorová revize školní knihovny. V jejím průběhu zde byla vyřazena celá řada knih, vesměs ze stejných důvodů, které již byly uvedeny na příkladu knihovny školy obecné. Podle revizního protokolu se nejčastějšími důvody k vyloučení z knižního fondu uvádí národnostní zášť vůči Němcům, či třídní socialistické tendence. Např. u titulu „Skauting a socialisace“ je pak důvodem k vyřazení „*ironizování rodičů*“, u knihy „Obrázky ze Slovenska“ je zase připsána poznámka, že kniha „*popouzí proti Slovákům, tropí si posměch z křesťanského pozdravu.*“⁽²¹⁾

3.2 Čelákovické školství od vyhlášení protektorátu do poloviny roku 1941

V průběhu prvních dnů po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava je dětem ve školách oficiálně vysvětlována podstata nově nastolených polických a společenských poměrů. Spolu s tím je však vyjádřena naděje, že českému národu bude ponechána kulturní autonomie, díky níž se bude moci též české protektorátní školství ubírat do určité míry svojí vlastní cestou: „*Dramatické události tohoto týdne ukončují lavinu změn, jimiž náš národní život byl postižen od loňského podzimu. Jsme postaveni do zcela nových životních podmínek, s nimiž v zájmu vlastní budoucnosti musíme se co nejdříve čestně a mužně vyrovnat. Především musíme si uvědomit, že naše země jsou včleněny do společného životního prostoru s národem německým a že náš život politický a hospodářský bude se rozvíjet ve spojení s německým státem. Ústavní základ nového soužití má dát českému národu v rámci autonomie (Protektorát) možnosti kulturní a sociální, aby národní život mohl se dále rozvíjet. Na novou cestu musíme vykročit v naprosté kázni a s odhodláním k nově tvořivé práci na rozvoji našich hodnot kulturních a hospodářských.*“⁽²²⁾

O několik týdnů později, ve čtvrtek 20. dubna, jsou občané protektorátu nuceni poprvé „oslat“ narozeniny říšského kancléře Adolfa Hitlera. Děti v tento den nejdou do školy na základě vládního nařízení, které má zamezit případným provokacím a protiněmeckým shromážděním, pouze školní budovy jsou vyzdobeny říšskou a státní vlajkou.

Trochu kuriózně může v této souvislosti působit skutečnost, že předchozího dne se žáci obou čelákovických škol zúčastnili školního filmového představení o X. sokolském sletu. Je však třeba si uvědomit fakt, že celá tíha okupační moci nedopadla na občany protektorátu bezprostředně po 15. březnu najednou, ale pozvolna byly na základě vydávaných nařízení a nejrozumnějších zákazů nastolovány podmínky nového společenského uspořádání. Tím byly také postupně vytěsňovány ze života lidí demokratické myšlenky i organizace, které je svojí činností naplňovaly. Mezi ně patřil právě Sokol (s výrazným početním zastoupením žactva i učitelstva), jehož činnost byla úředně zastavena až 13. dubna 1942, čemuž v říjnu 1941 předcházelo rozpuštění České obce sokolské.

Jedinou povolenou politickou organizací je v Protektorátu Čechy a Morava Národní souručenství. Tato organizace, ustavená 21. března 1939, působila jako masová platforma politické linie protektorátní vlády. Pro získání nových členů této organizace byly na území Protektorátu uskutečněny rozsáhlé náborové akce, jejichž cílem bylo politické podchycení většiny mužů starších jedenadvaceti let. Na úspěchu těchto náborových akcí se organizačně

podílelo též české učitelstvo. V Čelákovících se tento nábor uskutečnil v týdnu od 23. dubna do 1. května. Vedoucími náborových skupin byli z pedagogického sboru obecné školy jmenováni řídící učitel Josef Motys a František Weinzettel, skupinářem se stal učitel Bohuslav Vebr. Ostatní členové sboru vypomáhali při administrativních pracích. „*Akce měla neobyčejný úspěch. každý občan pochopil, že je nutno, aby se národ srazil do jednoho šiku. Zachováme-li si důvěru v sebe sama, nezahyneme a obhájíme svoji vlast a svůj jazyk našim potomkům.*“⁽²³⁾

V důsledku přijatých opatření, která měla napomoci vyřešit problém přebytečných učitelských sil, jsou v červnu 1939 předčasně penzionováni správci obou čelákovických škol. Do nového školního roku tedy vstupuje obecná i měšťanská škola nejen s výraznými obměnami v učitelských sborech, ale též pod novým vedením.

Zahájení školního roku 1939 - 40 s sebou přináší pro čelákovické školy jeden z nejsložitějších organizačních problémů, se kterým se ve své historii setkaly. Tyto nově vzniklé problémy souvisely s příchodem a několikaměsíčním pobytem jednotek německého vojska v Čelákovících, což bylo jedním z konkrétních důsledků začátku druhé světové války a právě probíhajícího německého útoku na Polsko. Pobyt německých vojáků v Čelákovících, který začíná 1. září 1939, si vyžaduje zajištění dostatečných ubytovacích kapacit. Důsledkem toho dochází k zabrání většiny veřejných budov ve městě, především škol, pro potřeby ubytování příslušníků říšské branné moci.

Školy tak stojí před zásadní otázkou, kde budou v následujících měsících vyučovat. Je proto přijata řada provizorních řešení, jsou pronajímány často nevyhovující prostory v pohostinských zařízeních, s nabídkou místností, které by mohly být využity pro školní vyučování, přichází též řada občanů města. Ačkoli se školní výuka obou škol v provizorních podmínkách přece jen rozbíhá, je její kvalita i přes obětavou práci všech členů učitelských sborů pochopitelně značně ovlivněna. Tento nouzový stav přetrvává až do počátku prosince 1939, kdy němečtí vojáci město opouští.

V souvislosti s pobytem německého vojska v Čelákovících jsou žáci obecné i měšťanské školy svými učiteli opakovaně upozorňováni na to, aby se po městě pohybovali obezřetně z důvodu zvýšeného pohybu vojáků i vojenské techniky, aby neničili vojenské vyhlášky a plakáty, a zvláště jsou nabádáni ke snášenlivosti s dětmi a občany německé národnosti. Sdělení o pravidlech chování dětí k říšským občanům jsou také podepsána rodiči žáků a následně uložena u správců škol.

Pokyny týkající se chování žactva vůči okupační moci a německému obyvatelstvu rozšiřuje i vládní příkaz z 29. října 1939, na jehož základě je žactvo upozorněno na nepřipustnost nošení stuh, odznaků a čapek se stužkou v národních barvách, dovolen je pouze odznak Národního souručenství. Toto nařízení tak bezprostředně reaguje na pražské události předchozího dne spjatých s výročím československé samostatnosti.

O měsíc později jsou žáci seznámeni s výnosem MŠANO ze dne 20. listopadu 1939, který řeší otázku shromažďování školní mládeže. Tím mělo být minimalizováno nebezpečí případného protiněmecky zaměřeného chování a jednání dětí. „*Žactvu je třeba důrazně uložit, aby chodilo včas do školy, ale nikoliv zbytečně brzo, aby se neshromažďovalo před školními budovami a domů aby nechodili v hloučcích.*“⁽²⁴⁾ Po skončení vyučování učitelé doprovázejí děti až před školní budovy s úkolem kontrolovat, jak se žáci rozcházejí domů. K uvedenému výnosu si vedení škol vyžádalo od rodičů potvrzení tohoto znění: „*Podepsaný potvrzuje, že byl prostřednictvím svého dítěte vybídnut, aby mu věnoval zvýšenou pozornost a nepouštěl je obyčejně bez dohledu na ulici, obzvláště večer. Stvrzuji zároveň, že jsem své dítě poučil o správném chování k osobám jiné národnosti i o styku a rozhovoru s nimi, jakož i před přijímáním letáků.*“⁽²⁵⁾

Dále bylo zakázáno samotným školám pořádat hromadné vycházky žactva do přírody nebo do té doby oblíbená pochodová cvičení. V případě organizovaných hromadných návštěv kulturních akcí, jakými byly například výstavy či filmová představení, bylo nutné na základě vydaných směrnic zajistit, aby děti zbytečně nepostávaly před budovami, ale mohly se shromaždit přímo v prostorách, ve kterých se pořádaná akce konala.

Po návratu do vlastních školních budov na začátku prosince 1939 byla provedena další revize školních knihoven, při které byly vyřazeny a zapečetěny další knihy, jejichž obsah nebyl slučitelný se stávající ideologií. Toto vyřazení se tentokrát týkalo hlavně knih s brannou tematikou, které byly na školách využívány v bouřlivém podzimním období roku 1938. Revidovány jsou také používané učebnice, závadná místa v nich jsou začernována nebo zcela odstraňována, řada učebnic je přímo zakázána. Podle nařízení z 6. září 1939 musí být zejména dbáno, aby v žádné knize nezůstala podobizna E. Beneše. Též obrazy „*oslavující účast příslušníků bývalé republiky Československé v legiích považují se za nepřipustné, ježto neslučitelné s převzetím Protektorátu Německou říší. Nutno je odstraniti.*“⁽²⁶⁾

Nové problémy s provozem škol přináší obzvláště tuhá zima spojená s nedostatkem uhlí, které bylo často nahrazováno dřevem, ale i toho byl ve válečných dobách nedostatek. Děti byly v zimních měsících často vyučovány při teplotě, která ve třídách dosahovala pouhých sedmi stupňů. Z těchto důvodů došlo k prodloužení pololetních prázdnin. Výnosem okresního školního výboru ze dne 3. února 1940 bylo oznámeno: „*Dle sdělení vrchního zemského rady na Mělníku a okresního úřadu v Brandýse nad Labem nebude se do 18. února 1940 na školách v důsledku nedostatku paliva vyučovati.*“⁽²⁷⁾ Nicméně 16. února je vydán další výnos, v němž se termín ukončení tzv. uhelných prázdnin odkládá na neurčito. Vyučování je pak zcela obnoveno až 4. března 1940.

V pátek 15. března 1940 si všichni žáci protektorátních škol spolu se svými učiteli připomínají první výročí vzniku Protektorátu Čechy a Morava. Při interpretaci „významu“ tohoto výročí však bylo dbáno na to, aby nebyl poskytnut sebemenší prostor pro vlastní postoje a stanoviska vyučujících k této události. Z tohoto důvodu byla ministerstvem školství a národní osvěty předepsána jasná pravidla, jakým způsobem je třeba průběh této vzpomínkové akce zajistit. „*Za naprosto bezvadný průběh této oslavy jsou ředitel školy a členové učitelského sboru osobně zodpovědni vůči všem příslušným úřadům.*“⁽²⁸⁾ Školy dostaly k dispozici též předem zformulovaný text, se kterým mělo být žactvo seznámeno. Na základě tohoto ministerského nařízení se měli žáci se svými učiteli shromáždit v rámci první vyučovací hodiny ve společné místnosti, kde jim měl být přečten projev následujícího znění:

„Dnes je tomu právě rok, co státní prezident odevzdal osud českého národa a státu do rukou Vůdce německého národa. Tímto prozíravým státnickým činem byl český národ zachráněn z válečného nebezpečí a politických zmatků, které ohrožovaly jeho trvání.

Vůdce a říšský kancléř zaručil našemu národu jeho vlastní národní bytí se všemi náležitostmi potřebnými pro uspořádání jeho vlastních věcí a pěstování vlastního národního života. V tomto výročí musí si tedy každý člen našeho národa uvědomiti nejen, že český národ byl uchráněn velké katastrofy, ale že v novém státoprávním poměru může dospěti ke klidnému a úspěšnému životu.

Je třeba si uvědomiti nesmírné výhody toho, že český národ byl ušetřen četných pohrom, které způsobuje válka, jakož si ujasniti, že v těchto chvílích, kdy německý národ vede těžký boj, národ český prožívá výsad zaručených mu Vůdcem a říšským kancléřem.

Kdyby se byly přes naši zemi přehnalý hrůzy válečné, jistě by byly zničeny přemnohé naše statky kulturní a hospodářské. Také ty, školní mládeži, sotva bys prožívala dnes možnosti nerušené školní výchovy jakožto základu významného a nezbytného. Tuto skutečnost musíte si i vy jasně uvědomiti, vyvoditi z toho důsledky pro své povinnosti a nedati se nikým svéstí na scestí a k jakýmkoli nerozvázným činům.“⁽²⁹⁾

Téměř stejná organizační opatření byla realizována o měsíc později u příležitosti narozenin A. Hitlera. V pátek 19. dubna 1940 se u této příležitosti konala slavnostní shromáždění. V podobném duchu jako u příležitosti výročí vzniku protektorátu se nesla i „slavnostní“ řeč, vyzdvihující význam vzniku současných společenských poměrů, kladně hodnotící život pod ochranou Říše a „výjimečnou úlohu“ Vůdce, který v předneseném projevu vystupuje jako ochránce českého národa, kterému „zaručil jeho vlastní národní bytí se všemi náležitostmi potřebnými k pěstování vlastního národního života. Jsouce tímto činem zapojeni do svazku Velkoněmecké říše, požíváme všech výhod, jež nám Velkoněmecká říše, jako naše ochránitelka, poskytuje.“⁽³⁰⁾ Zároveň byl Hitler v projevu označován i za zachránce samotného českého dělnictva, kterému měl svými činy poskytnout jistotu práce a kterému tak měl pomoci nalézt východiska ze sociálních dopadů hospodářské krize „.... Vůdce a říšský kancléř je hlasatelem sociální spravedlnosti. Zaručil všem, zejména dělnictvu, vysokou životní úroveň. Zavedl systém výměny zboží a platidlem stala se práce. Bylo-li dříve blaho majitelů nejvyšším zákonem, v novém řádě, zavedeném Vůdcem a říšským kancléřem, je nejvyšším zákonem blaho celého národa.“⁽³⁰⁾ V sobotu 20. dubna 1940, přímo v den Hitlerových narozenin, se ve školách nevyučovalo, pouze školní budovy byly opatřeny vlajkovou výzdobou.

Od jara 1940 se také čelákovické školy začínají podílet na prvních sběrových aktivitách a pociťují též první konkrétní důsledky různých úsporných opatření, které s sebou přináší válečné hospodářství. Na počátku dubna 1940 je na školách zahájen povinný sběr kostí. V následujících týdnech je zase žákům vysvětlen a doporučen sběr kovů jako dar českého obyvatelstva u příležitosti Hitlerových narozenin. V rámci úsporných opatření jsou školy vyzvány k tomu, aby si samy vytvářely jen omezené zásoby papíru, které by pokrývaly maximálně tříměsíční potřebu školy. Okresní sekretariát Národního souručenství zase přichází s výzvou, aby žádný kousek půdy nezůstal neobdělán, proto jsou školní pozemky zcela přizpůsobeny k pěstování brambor a zeleniny. Taktéž v průběhu nadcházejících letních prázdnin se budou žáci čelákovických škol pod dozorem učitelů účastnit na základě výzvy Národního souručenství výpomoci při žňových pracích, kde se budou věnovat sběru klasů.

V týdnech od 14. dubna do 8. května 1940 stvrzují učitelé svým podpisem slib věrnosti Říši a jejímu Vůdci. Tato povinnost je uložena všem veřejným zaměstnancům na základě prezidentského dekretu doplněným usnesením protektorátní vlády. „Vláda Protektorátu usnesla se k dekretu státního presidenta z 8. března 1940, že slib bývalé republiky je bezpředmětný a závazky zaniklé.“⁽³¹⁾ Všichni učitelé čelákovických škol tak podepsali dokument s následujícím textem:

„Slibuji, že budu Vůdce Velkoněmecké říše Adolfa Hitlera jako ochránce Protektorátu Čechy a Morava poslušen, že budu zájmy Velkoněmecké říše k prospěchu protektorátu Čechy a Morava podporovati, nařízení hlavy Protektorátu Čechy a Morava a jeho vlády plniti, zákony zachovávatí a své úřední povinnosti svědomitě zastávati.“⁽³²⁾

Před koncem školního roku 1939 - 1940 se do rukou ředitelů škol (kromě nich i všem obecním a matričním úřadům) dostává nařízení úřadu říšského protektora týkající se výzdoby místností veřejných budov, ve kterém se jednalo zejména o odstranění obrazů, bust a dalších připomínek osobností majících významné zásluhy na budování předmnichovského Československa a jejich nahrazení symboly říšskými a protektorátními. „...*Státoprávní poměry vzniklé utvořením Protektorátu Čechy a Morava v rámci Velkoněmecké říše a zvláště vážnost Vůdce a pana státního presidenta nepřipouštějí, aby vedle obrazů výše uvedených zůstala vyvěšena i vyobrazení osobností, které byly účastny při vzniku a dalším trvání bývalé Česko-Slovenské republiky.*“⁽³³⁾

Další opatření obdobného charakteru, které mají utlumit vzpomínky na zaniklou Československou republiku, se týká školních kronik. Z nich bylo totiž možné vyčíst všechny významné události, které se právě k bývalému demokratickému Československu vztahovaly. A právě připomínání těchto skutečností považoval nový režim za velmi nebezpečné a protiněmecké. Dne 26. června 1940 tak přichází do škol nařízení tohoto znění: „*Školní kroniky až včetně do roku 1939 - 40 buďtež zabaleny, zapečetěny a uloženy jako závadné knihy. Školním rokem 1940-41 počínající buďtež založeny a vedeny nové školní kroniky! Všechno to musí být provedeno do 1. července 1940.*“⁽³⁴⁾

Na počátku školního roku 1940 - 41 jsou z vyučování zcela vyloučeny děti židovské národnosti, učitelům je navíc od ledna 1941 přísně zapovězeno vyučovat židovské děti i soukromě. Na čelákovických školách se toto opatření týká čtyř dětí na obecné a dvou dětí na měšťanské škole. Všichni učitelé navíc musí doložit potřebnými doklady i svůj rodový původ. S vytlačáním židovského národa a jeho kultury na okraj společnosti souvisí i vyřazení knih židovských autorů ze školních knihoven v prosinci 1940. „*Podle přípisu říšského protektora zakázáno používatí při vyučování spisů židovských autorů. Není-li možnosti vyhnouti se zmínce, musí býti učiněna s největší zdrženlivostí. Při tom třeba patřičně osvětliti negativní stránku židovského charakteru.*“⁽³⁵⁾

Tím však vyřazování knih ze školních knihoven nekončí. Zákazy dalších knih a autorů v podstatě reflektují válečný vývoj na světových bojištích. V říjnu 1940 jsou vyřazena díla francouzských a britských autorů, v červnu 1941 jsou zakázána díla ruské a sovětské literatu-

ry, v prosinci 1941 k nim pak přibývá literatura severoamerická. S cílem odtržení dětí od předválečné reality je také realizován od ledna 1941 zákaz používání veškerých předválečných map. Aby byl zákaz používání map skutečně dodržován, je v květnu 1941 vydán příkaz k jejich okamžitému zapečetění a uložení.

Se zvyšujícím se tlakem okupačních úřadů na znalost německého jazyka jsou školy povinny k 1. únoru 1941 vytvořit a odeslat seznam všech učitelů s informacemi vztahujícími se k jejich aktuální znalosti němčiny. Zároveň je nařízena povinná znalost němčiny, jakož i zkouška z ní, všem správcům škol. Řadoví učitelé jsou pak vyzváni k absolvování kurzů jazyka německého.

Vedle toho je významnou měrou posilována samotná výuka německého jazyka na národních školách, přičemž musí být dodržovány předepsané principy při jejím vyučování, které byly zformulovány ve zvláštní směrnici. „*Hlavní váha na konverzací, slovíčka v celých větách. Pěstovati hlavně hovorovou řeč. Mateřské řeči používati jen v nejnutnějším případě. Ve vyšších třídách používati pouze německého jazyka. Probíráti jen základy vývoje německého písemnictví, vyučovati jen o nejdůležitějších představitelích. Hlavně nabádati k samostatnému čtení. ...*“⁽³⁶⁾

Spolu se zvyšováním významu výuky německého jazyka, podněcovaného germanizačním úsilím nacistů, se opakovaně zdůrazňuje nutnost výchovy žactva k loajálnímu chování vůči německé říši. Učitelé jsou povinni „*vésti žactvo v duchu loyální spolupráce. Ředitel školy nechť věnuje pozornost vyučování, hlavně zeměpisu, dějepisu, jazyku německému a českému. Zdůrazňuje se znalost znaků a hymen Velkoněmecké říše.*“⁽³⁷⁾ Odpovědnost za odpovídající důstojné chování žáků při jejich vyučování nese příslušný učitel, resp. správce školy.

Z uvedených skutečností také vyplývá ohlašovací povinnost ředitelů škol, kdy jsou nuceni neprodleně oznamovat nadřízeným školským úřadům veškeré „*nepřípustné projevy nebo jiné zjevy na školách s českým jazykem vyučovacím, které by se nesrovnávaly s dnešními státoprávními poměry, např. projev neloyality k Říši, projev protiněmeckého smýšlení, urážka představitelů německého národa, či neúcta k symbolům Říše.*“⁽³⁸⁾

Také rodiče žáků opět svým podpisem stvrzují „*prohlášení o chování jejich dětí v případech, že by rušily klid a pořádek nebo kterým by dokonce projevíly nepřátelské smýšlení vůči Velkoněmecké říši. Rodiče byli upozorněni na nedozírné následky nejen pro žactvo, nýbrž i pro školu a rodiče.*“⁽³⁹⁾

Ve školním roce 1940 - 41 se ve školách již naplno rozbíhá sběrová činnost. Je zaměřena hlavně na sběr papíru, kostí a kovů. Jestliže se na jaře 1940 jednalo spíše o dobrovolné a jednorázové akce, nyní již sběr odpadových hmot zaujímá v životě škol významnou část a s postupujícím časem až do konce války se jeho význam ještě zvyšuje. Výsledky této činnosti musí školy měsíčně vykazovat okresnímu školnímu výboru.

Ve školním roce 1940 - 41 je po 56 letech k Čelákovickým znovu úředně přiřkolena sousední obec Záluží, která sem již původně spadala do 2. června roku 1885. Když se ale v Čelákovících započalo se stavbou nové budovy obecné školy a obec Záluží byla vyzvána, aby na její realizaci přispěla částkou ve výši 4 000 zlatých, rozhodla se raději požádat od odškolení. Jako důvod bylo uváděno, že mezi obcí Záluží a Čelákovicemi prochází železniční trať do Brandýsa nad Labem a přechod přes tuto trať je tedy pro děti nebezpečný. Žáci ze Záluží poté navštěvují školu v nedalekých Nehvizdech, kam docházejí až do prosince roku 1940, kdy je také Nehvizdům úředně přikázáno vystavět novou školu.

Na druhou stranu újezdní školní rada (ÚŠR) zamítá na svém zasedání 6. března 1941 žádost obce Zelenče o přičlenění do újezdu čelákovické měšťanské školy, a to z důvodu nedostatku školních místností.

Významnou událostí pro město Čelákovice se na jaře 1941 stává převzetí milionového finančního daru, který městu věnuje místní majitel továrny na obráběcí stroje Josef Volman, jenž byl po dlouhá léta významným mecenášem čelákovického společenského života a zdejších škol. Také z tohoto daru měla být podstatná částka využita pro potřeby obecné, měšťanské i živnostenské školy. „*Velkomyslný tento dar pana továrníka Volmana přijat byl a uznán občanstvem s povděkem, rovněž i školských činitelů, neboť část daru bude věnována k naléhavým potřebám školským (zakoupení pozemků pro nové školy).*“ ⁽⁴⁰⁾

Na tomto místě je také třeba připomenout existenci čelákovické živnostenské školy pokračovací. Jak již bylo v úvodu práce řečeno, nedochovaly se archivní dokumenty, které by nám činnost školy více přiblížily. Z toho důvodu jsme odkázáni pouze na stručný zápis městské kroniky. V průběhu školního roku 1940 - 41 navštěvovalo tuto školu celkem 425 žáků a žákyň. Z nich patřilo ke kovodělným řemeslům téměř 300, k oděvním 70 a ke stavebním řemeslům 15 učňů. Zbytek se pak učil obchodním činnostem a dalším řemeslným oborům. Vyučovalo se polodenně po celý týden ve třech učebnách (dvě z nich se nacházely v budově měšťanské školy, jedna pak ve Volmanově továrně). Všichni učňové kovodělných oborů měli kromě vyučování teoretického též vyučování dílenské ve vzorně zařízených prostorách Volmanovy továrny. Učitelský sbor tvořilo dvanáct učitelů, ředitelem byl Jaroslav Valenta.

3.2.1 Obecná škola v Čelákovících

V posledních měsících školního roku 1938 - 39 si učitelé i žactvo obecné školy začínají zvykat na nové politické poměry a přizpůsobovat se jim. Učitelé podávají dětem ke vzniklé situaci „náležitě“ komentáře, vzpomínky na T. G. Masaryka jsou vystřídány oslavami Hitlerových narozenin, proměňuje se slavnostní výzdoba školních budov. Nicméně je třeba říci, že tyto změny se zatím příliš neodráží v obsahu vzdělávacího procesu.

Na základě výnosu MŠANO byli 1. června 1939 zvoleni zástupci do nově zřízeného rodičovského sdružení. V této souvislosti je třeba zmínit jedno jméno, které nalezneme v seznamu členů zvolených do výboru rodičovského sdružení obecné školy. Jeho místopředsdkyní se stala Irma Diamantová, manželka místního velkoobchodníka. Ačkoli rodinu Diamantových pro jejich židovský původ čeká v následujících letech tragický osud, jejich dcera Věra, která v této době navštěvuje obecnou školu, se spolu se svou sestrou Evou stane v průběhu nadcházejících prázdnin jedním ze zachráněných dětí Nicolase Wintona. A právě čelákovická rodačka Věra Diamantová-Gissingová bude o několik desetiletí později jednou z těch, díky kterým se stane jméno Nicolase Wintona všeobecně známým.

Jedním z důsledků personálních opatření v první polovině roku 1939, které byly dány přebytkem učitelských sil, se také stává předčasné penzionování řídícího učitele Josefa Motyše. Ten je dnem 1. července 1939 přeložen výnosem Zemské školní rady v Praze na trvalý odpočinek. „*Školské správě působilo veliké starosti, kterak umístiti ve zmenšeném státním prostoru veliké přebytky literního učitelstva ze Sudet, Slovenska a Podkarpatské Rusi. Proto rozhodlo se mšano, že ročníky mužů 1882, 1883, 1884 a u žen 1885 a 1886 budou pensionovány. Toto nařízení týká se i řídícího učitele Josefa Motyše (1884).*“⁽⁴¹⁾

Tak opustil po téměř třiceti pěti letech trvajícím praxi pedagoga, který byl s místní obecnou školou neodmyslitelně spjat, neboť zde působil již od roku 1906 a posledních 12 let ji také úspěšně řídil. „*Měl jsem školu rád, pracoval jsem na školské roli s chutí a láskou a snažil jsem se vždy školu povznést. Při mém odchodu z činné školní služby dostalo se mi ze všech stran ... tolik uznání a lásky, že nemohu na tyto chvíle loučení nikdy zapomenouti.*“⁽⁴²⁾

Školní rok 1938 - 39 byl ukončen v sobotu 24. června 1939. Skončil tak rok, který zásadním způsobem proměnil život každého občana protektorátu. K těmto změnám bylo přihlédnuto i při závěrečné klasifikaci žáků obecné školy. „*Těžké doby, rychlý spád politických událostí, přeplnění tříd dětmi uprchlíků, časté změny v učitelském sboru nepůsobily příznivě na školní prospěch. Proto také letošní klasifikace žactva – a zvláště dětí uprchlíků – byla mírnější než obvykle.*“⁽⁴³⁾

Do školního roku 1939 - 40 tedy vstupuje obecná škola změnou ve správě školy. Výnosem Okresního školního výboru v Brandýse nad Labem ze dne 1. července 1939 je zatím-
ním řídicím učitelem jmenován František Weinzettel, který na zdejší škole působil už od roku
1912 a který tak nahrazuje svého dlouholetého kolegu Josefa Motyše. Ten ještě zasilá na za-
čátku nového školního roku pozdravný dopis, který je přečten na začátku úvodní pedagogické
porady:

„Milému učitelskému sboru obecné školy v Čelákovících.

*Při mém odchodu z činné školní služby dostalo se mi ze všech stran – od pana okres-
ního školního inspektora, od pana předsedy újezdni školní rady, od učitelského sboru, žactva,
rodičů, spolků a úřadů – tolik uznání a lásky, že nemohu na chvíli loučení nikdy zapomenouti.*

*Děkuji vám ještě jednou za Vaše milé projevy, pozdravuji Vás i žactvo a přeji Vám
v dalším působení mnoho štěstí a zdaru.“* ⁽⁴⁴⁾

Také František Weinzettel přeje učitelskému sboru mnoho úspěchů v novém školním
roce, vyjadřuje naději, že veškeré úsilí učitelského sboru bude směřovat především ku prospě-
chu školy a zejména jejích žáků. Zároveň však poznamenává, že „*poměry jsou abnormální, a
proto také nebude moci být všechno tak pravidelné, jako jindy bývalo.*“ ⁽⁴⁵⁾ Tato slova se za-
čnou naplňovat již v průběhu následujících dnů.

V září 1939 má čelákovická obecná škola celkový počet 482 žáků, z toho je 234 dívek
a 248 chlapců. Složení učitelského sboru a rozdělení tříd pro školní rok 1939 - 1940 bylo ná-
sledující:

- I.A Vlasta Zvárová, definitivní učitelka
- I.B Jiřina Nyklíčková, zatímní učitelka
- II.A Jarmila Dvořáková, definitivní učitelka
- II.B František Weinzettel, zatímní řídicí učitel
- II.C Emilie Novohradská, výpomocná učitelka
- III.A Marie Bendová, definitivní učitelka
- III.B Marie Ludvíčková, zatímní učitelka
- III.C Josef Šťastný, výpomocný učitel
- IV.A Marie Cepoušková, zatímní učitelka
- IV.B Václav Pluhař, definitivní učitel
- IV.C Oldřich Pohl, výpomocný učitel
- V.A Miroslav Zachar, definitivní učitel
- V.B Bohuslav Vebr, definitivní učitel ⁽⁴⁶⁾

Od 1. října 1939 je na zdejší obecnou školu přeložen z Čisté u Rakovníka učitel Jaroslav Krucký, který přebírá třídu IV.A. V průběhu následujících let se stane díky své pedagogické a zejména odbojové činnosti jednou z nejvýraznějších osobností čelákovického učitelstva v období nacistické okupace.

Od začátku školního roku byla obecná škola rozšířena o tři třídy na celkový počet třinácti tříd, a to z důvodu zachování maximálního počtu 45 žáků ve třídě, přičemž byly zřízeny nové pobočky při II., III. a IV. třídě. „ *S radostí jsme všichni uvítali výnos mšano o tom, že může být dělena třída při počtu 45 žáků, neboť při menším počtu dětí ve třídě bude se lépe pracováti. Také to, že se jen v naší škole umístí o šest kolegů více, je radostná novinka.* “⁽⁴⁷⁾ Řídící učitel však v tomto směru nabádá pedagogy, kteří vyučují v daných ročnících, aby ve vyučovacím procesu postupovali v jednotlivých třídách jednotným tempem.

Výrazným problémem se však v důsledku zvýšeného počtu tříd stal nedostatečný počet místností pro výuku, neboť budova obecné školy měla pouze osm učeben. Byly proto připraveny mimo jiné dvě provizorní místnosti v obecním domě na náměstí. Ačkoli tato nová situace nebyla pro chod školy zrovna ideální, uvědomovali si všichni učitelé, že osobní pohodlí musí jít stranou před zájmy školy. Ještě v průběhu prázdnin, kdy je připraven po organizační stránce chod školy pro nadcházející školní rok, však nikdo netuší, jaké skutečné problémy s prostorovým zabezpečením školu v následujících měsících čekají.

Školní rok 1939 - 40 byl zahájen v pátek 1. září 1939. „ *Mohla však být konána jen porada učitelského sboru, poněvadž do tříd a do kanceláře bylo umístěno říšské vojsko, které právě přijelo do Čelákovic.* “⁽⁴⁸⁾ Z tohoto důvodu musí být urychleně přijata nová organizační opatření, aby mohla samotná výuka vůbec začít.

Přes tuto výraznou komplikaci se začíná vyučovat již v pondělí 4. září, a to v zasedací místnosti na radnici, dále ve dvou třídách připravených před začátkem školního roku v obecním domě a také v jeho suterénu, v místnostech určených pro mateřskou školu. Tímto způsobem probíhala výuka pouze po deset dní. Poté byly všechny školy v protektorátu uzavřeny z důvodu nebezpečí šíření epidemie dětské obrny.

Znovu učit se začalo až 16. října. Obecná škola však měla k dispozici už pouze zasedací místnost na radnici, neboť i v budovách obecního domu a měšťanské školy pobývá od začátku října 1939 německé vojsko. Aby mohla být každá třída vyučována alespoň dvakrát týdně, musela být provedena další nouzová organizační opatření. Ta spočívala v tom, že se v zasedací místnosti radnice vyučovalo nepřetržitě od osmi do sedmnácti hodin tak, aby se

denně vystřídaly tři třídy. Tato omezení znamenala, že každá třída byla vyučována pouhých šest hodin týdně. Navíc páté třídy měly vyučování i v nedělních dopoledních hodinách. Tato obětavá snaha učitelů, aby i přes vážné problémy probíhalo vzdělávání dětí v co největší možné míře, byla velmi pozitivně hodnocena rodičovskou veřejností.

Zároveň s tímto provizorním režimem bylo vyvíjeno značné úsilí vedoucí k zajištění náhradních prostor pro výuku. Problémem bylo, že říšské vojsko obsadilo téměř všechny velké místnosti ve městě – v místní sokolovně, v hostincích, dokonce i v některých soukromých bytech. „*Nemáme místností a není možno v městě nějakých najíti.*“ ⁽⁴⁹⁾

Újezdni školní rada musela z těchto důvodů hledat prostory pro vyučování školní mládeže v přilehlých obcích. Tak byl například pronajat (za cenu 80 Kč na den, přičemž otop poskytovala místní školní rada) taneční sál v hostinci Aloise Šulce v Záluží, který byl nákladem 1 903 Kč přepažen dřevěnou příčkou. Tím vznikly dvě provizorní třídy, které navštěvovali žáci čtvrtých a pátých tříd. Žactvo se před vyučováním shromažďovalo před čelákovickým nádražím, odkud pak bylo svými učiteli odváděno do zhruba dva kilometry vzdáleného Záluží, po skončení výuky se pak v podobném průvodu odebírali zpět. „*Místnosti v hostinském sále nevyhovovaly, dřevěnou přepážkou bylo slyšeti hovor z jedné místnosti do druhé. Největší potíž byla s osvětlením.*“ ⁽⁵⁰⁾

Od 10. listopadu 1939 začaly být vyučovány třetí třídy v domě velkoobchodníka Antonína Krause, který zdarma poskytl pokoj ve svém domě na náměstí, a od 13. listopadu začalo probíhat vyučování v modlitebně českobratrské církve, která se nacházela v soukromé vile pana Moce v Riegrově ulici nedaleko nádraží, kam docházeli žáci prvních tříd. Taktéž pan Moc ochotně poskytl uvedené prostory ve své vile zcela zdarma.

Další místností, která byla získána pro potřeby obecné školy, byl pokoj obchodníka Karla Diamanta (ten bude zanedlouho coby příslušník židovské národnosti deportován a stane jednou z čelákovických obětí nacistické okupace). Do jeho domu v Sedláčkově ulici se tak může od 22. listopadu nastěhovat třída IV. C, která dosud docházela do nepříliš vhodných prostor hostince v Záluží.

Výše uvedeným způsobem se podařilo zajistit šest náhradních místností pro potřeby třinácti tříd obecné školy. Vyučovalo se polodenně vždy do sedmnácti hodin. „*Žactvo i učitelstvo bylo ve stálém rozruchu se stěhováním, učilo se v nevyhovujících místnostech, v domech bez vhodných záchodů.*“ ⁽⁵¹⁾

Do provizorních prostor se však museli uchýlit také správci čelákovických škol. Řídící učitel Frant. Weinzettel měl od 1. září 1939 kancelář v místnosti knihovny obecního domu. Když byla i tato budova zabrána německým vojskem, přestěhoval si ředitelnu do sousedního

domku paní Čurdové, kde měl společnou místnost s ředitelem měšťanské školy Františkem Žídkem a s ředitelem živnostenské školy Jaroslavem Valentou. V této místnosti navíc působila poradna matek. Právě zde se konaly taktéž pedagogické porady, jichž se účastnili členové všech tří pedagogických sborů současně. „*Řídící učitel byl bez příruček, bez blanketů a bez úředních dokladů, které zůstaly v budově obecné školy a nebylo k nim přístup.*“⁽⁵²⁾

Několikaměsíční pobyt německých vojáků v Čelákovících, a s ním související opatření zabezpečující nouzový chod obecné školy, trvá až do počátku prosince. „*Prvního prosince 1939 byly školy vyklizeny. Třídy byly desinfikovány a umyty. Dne 11. prosince se začalo v budově obecné školy vyučovati.*“⁽⁵³⁾

Další omezení výuky, tentokrát související s válečným nedostatkem paliva, vede ke snaze učitelů vytvořit pro školní mládež takové podmínky, aby děti nezůstávaly v době prodloužených prázdnin zcela bez vyučování. A proto „*usnesl se na návrh řídícího učitele sbor učitelský, že se budou žáci shromažďovati denně ve třídách v 9 hodin a tam jim dají třídní učitelé během 15 minut úkoly domácí z počtů a jazyka vyučovacího. .... Žáci s radostí přišli všichni denně do školy pro úkoly, ačkoli byly velmi tuhé mrazy a ve třídách také mrzlo, že inkoust v kalamářích byl zamrzlý.*“⁽⁵⁴⁾ Výjimkou v této situaci byli žáci prvních tříd, kteří pochopitelně nemohli vypracovávat domácí úkoly samostatně ve svých domovech. Proto se jejich třídní učitelky rozhodly vyučovat je po skupinách v soukromých bytech, které několik čelákovických rodin pro tento účel obětavě poskytlo.

Významným počinem obecné školy byla realizace rozsáhlé stravovací akce. „*Nynější válečná doba zavinila v četných rodinách špatné vyživování dětí. Proto se usnesl učitelský sbor obecné školy, že se bude pro chudé děti vařit denně polévka.*“⁽⁵⁵⁾ Vzhledem k tomu, že suroviny pro vaření polévek bylo možno pořídit pouze za potravinové lístky, požádala školní správa zástupce Okresní péče o mládež v Brandýse nad Labem o dodání základních potravin. Další pomoc byla poskytnuta přímo obyvateli Čelákovic. Od místních rolníků bylo zajištěno zhruba 300 kg brambor, z místního železářství byl zapůjčen velký hrnec. Samotného vaření se nezištně ujala ve své kuchyni paní Anna Váňová, manželka zdejšího školníka.

Z řad učitelů se stal hlavním organizátorem stravovací akce Jaroslav Krucký, který vedle výdeje polévek zajišťoval nákupy potravin a zejména veškerou administrativu s touto akcí související. Zvláště ve válečných dobách podléhalo úřední vykazování této činnosti přísným kontrolám zamezujícím spekulativnímu nakládání s potravinami. Další členové pedagogického sboru prováděli dozor ve třídách, ve kterých se děti stravovaly. Finančně se na zdanu stravovací akce podílil také pan továrník Volman a rodičovské sdružení. Za získané prostředky

je občas nakoupeno maso k vylepšení polévek a pečivo, které děti ke své porci dostávají. Vařilo se denně (i v průběhu prodloužených pololetních prázdnin) kromě nedělí až do 30. dubna, kdy byla stravovací akce ukončena. V jejím průběhu bylo vydáno celkem 4 900 porcí polévky, přičemž celkové náklady činily 3 800 korun.

Vzhledem k nedostatečné prostorové kapacitě obecné školy nebylo možné na základě předepsaných instrukcí o povinných školních oslavách realizovat hromadnou akci k výročí vzniku protektorátu a výše uvedený projev přednést všem žákům současně. Byly proto pospojovány alespoň pobočky jednotlivých ročníků a řídicím učitelem pověřeni pedagogové přečetli tento text v jednotlivých ročnících. Zároveň byli určeni další učitelé, kteří měli po skončení projevu poučit žáky o úctě k symbolům německé říše. Tak bylo zajištěno, že učitel nezůstane ve třídě se svými žáky osamocen a proslovy k „významu“ obsazení republiky budou proneseny tak, jak bylo úředně nařízeno. Po skončení oslavy bylo vyučování ukončeno a děti se mohly odebrat do svých domovů. Podobný scénář pak měly na obecné škole též dubnové oslavy Hitlerových narozenin.

Významným společenským počinem obecné školy bylo uspořádání kulturního představení pod názvem „Máj české písně.“ Ač bylo uvedené vystoupení realizováno na podnět kulturní rady Národního souručenství, která doporučila organizovat veřejná představení v rámci tzv. „Hudebního máje“, jednalo se v tomto případě o akci, kterou bylo možno v těžké době posílit národní cítění. Na její organizaci se podílela většina členů pedagogického sboru. Celý program byl předveden čelákovické veřejnosti 28. května 1940 ve vyprodaném sále místní sokolovny. Ve školní kronice je vyzdvižen především morální význam celé akce, která alespoň na krátkou dobu dala lidem zapomenout na složitou životní realitu.

Značné problémy, se kterými se obecná škola musela v průběhu roku 1939 - 40 potýkat, měly pochopitelně dopad i na kvalitu výuky. „*Mimořádné doby, nemožnost vyučování v budově školní po tři měsíce, prodloužené pololetní prázdniny a rozrušení mysli ve válečné době zavinily, že vyučování nepokračovalo příznivě. Látka učebná nemohla býti probrána a řádně procvičena. Proto klasifikace letošní byla mírnější.*“⁽⁵⁶⁾

Počátkem měsíce srpna roku 1940 se dočasně ujímá řízení školy Miroslav Zachar, neboť řídicí učitel František Weinzettel nastupuje dvoutměsíční zdravotní dovolenou. Dosavadní zástupce řídicího učitele Miroslav Zachar vítá počátkem září své kolegy do nového školního roku 1940 - 41 slovy: „*O naší škole se říká, že je vzorná, pokusme se tedy, aby byla vzornější. ... Budeme sloužit dětem. ... Škola probouzí a posiluje v dětské mysli vědomí příslušnosti*

k národu a lásku k němu i k národnímu jazyku a k národní kultuře vůbec. “ K výchovnému a vzdělávacímu poslání školy dále dodává: „*Dbejte na čistotu a krásu řeči, nejen u dětí, ale také u sebe! Kladte správné otázky a dbejte, aby děti odpovídaly celými větami! Je potěšením přijít do třídy, která dýchá radostným životem. .... Kolegyně a kolegové, zapisujte se v srdce. Nezapomínejte i nadále, že učitel tvoří třídu.* “ ⁽⁵⁷⁾

V kontextu stávající společenské situace však také přítomné učitele upozorňuje: „*Jakékoli projevy kmenové a národní nesnášenlivosti buďtež ze školy vyloučeny, zvláště pak projevy kmenové a národní zášti.* “ ⁽⁵⁷⁾

Personální obsazení obecné školy a přidělení tříd pro školní rok 1940 - 41 vypadalo následovně:

I.A	Milada Kulveitová, zatímní učitelka
I.B	Josef Šťastný, zatímní učitel
II.A	Vlasta Zvárová, definitivní učitelka
II.B	Božena Malimánková, zatímní učitelka
III.A	Jarmila Dvořáková, definitivní učitelka
III.B	Miroslav Zachar, definitivní učitel
III.C	Šimon Koloděj, zatímní učitel
IV.A	Marie Bendová, definitivní učitelka
IV.B	Marie Ludvíčková, zatímní učitelka
IV.C	Marie Cepoušková, výpomocná učitelka
V.A	Jaroslav Krucký, zatímní učitel
V.B	Václav Pluhař, definitivní učitel
V.C	Bohuslav Vebr, definitivní učitel

Školu navštěvuje v září 1940 celkem 523 žáků, z toho je 259 chlapců a 264 dívek. V souvislosti s opětovným příškolením sousední obce Záluží přichází do čelákovické obecné školy v průběhu ledna 1941 dalších 33 dětí (20 děvčat a 13 hochů).

„*Ve školním roce 1940 - 41 má obecná škola 5 definitivních tříd, 5 definitivních poboček a 3 pobočky zatímní: při III. B, IV. B a V. B třídách.* “ ⁽⁵⁸⁾ Navíc je na základě výnosu Zemské školní rady pro Čechy v Praze ze dne 23. srpna 1940 nově zřízena zatímní třída pomocná, jejímž vedením je pověřena Zdeňka Pehrová-Kořínková.

Podobně jako v uplynulém školním roce 1939 - 40 se obecná škola opět potýká s problémem nedostatku učeben a je tedy nutné v tomto směru znovu přijmout určitá opatření. „*Proto byla IV.B třída umístěna ve sborovně měšťanské školy v obecním domě na náměstí, III.A a IV.C v sokolovně. ... Pomocná třída je v najmuté místnosti českobratrské modlitebny ve*

vile pana Moce.“⁽⁵⁸⁾ Újezdní školní rada platila v tomto roce Sokolu i panu Mocovi denní nájem ve výši dvaceti korun za každou třídu. Sokol navíc zapůjčil pro třídy umístěné v sokolovně vlastní rozhlasové zařízení.

Od školního roku 1940 - 41 je mezi povinné předměty na obecných školách zařazena výuka německého jazyka, kterému musí být vyučováno již od třetí třídy. Výuku němčiny na zdejší škole zajišťují učitelé Šimon Koloděj, Vlasta Zvárová, Marie Ludvíčková, Marie Cepoušková a Jarmila Dvořáková. Směrnice pro vyučování na obecných školách, která byla vydána ministerstvem školství a národní osvěty 8. ledna 1941, také upravuje počet hodin německého jazyka na tři hodiny týdně a německý jazyk je oficiálně přeřazen z nepovinných předmětů mezi předměty povinné.

Na základě výše uvedené směrnice je na druhé straně z vyučování zcela vyřazena občanská nauka. Pro výuku vlastivědy je zase nařízeno, aby učitelé neopomínali zdůrazňovat význam začlenění Protektorátu Čechy a Morava do německého prostoru.

A jakou podobu mělo materiální zázemí obecné školy ve školním roce 1940 - 41? *„Třídy ve školní budově pro nynější počet 45 žáků na třídu velmi dobře vyhovují. V šestých třídách jsou dvousedadlové lavice. Do všech tříd dány moderní listové tabule nákladem 10 000 K.“*⁽⁵⁹⁾ Vzhledem k tomu, že škola měla na jejich nákup k dispozici pouze 6 000 korun, obrátil se správce školy na pana továrníka Volmana, který přislíbil zakoupit zmíněné tabule prostřednictvím své továrny a potřebnou finanční částku doplatit.

Jedním z problémů, se kterým se obecná škola dlouhodobě potýkala, byla chybějící tělocvična a školní hřiště. Jeho funkci plnil oplocený pozemek v sousedství školní zahrady, který pro školu zakoupil JUDr. Josef Tykač. V neutěšené podobě se v průběhu roku 1940 nacházela také samotná školní zahrada, na jejímž stavu se neblaze podepsaly jak velmi mrazivé zimy, tak i pobyt německých vojáků v areálu obecné školy v průběhu podzimu 1939. *„Po velmi tuhé zimě roku 1939 zmrzly ve školní zahradě všechny stromy i křoviny. Zahradou školní chodilo též vojsko na hřiště a bylo jí použito také za skládku popele z polní kuchyně a různých odpadků. Zima v roce 1940 zničila zbytky stromů. Byla proto školní zahrada osázena v roce 1940 bramborami, kterých po sklizni užito k vaření ve školní kuchyni pro děti.“*⁽⁶⁰⁾ Ke změně k lepšímu dochází na jaře 1941, kdy řídící učitel F. Weinzettel dává za přispění místního okrašlovacího spolku a na základě návrhu zahradního architekta Josefa Vaňka z Chrudimi zahradu nově upravit a osázet. Zároveň získává svolení od starosty města Vladimíra Novotného připojit ke stávající zahradě sousední pozemek při Bendlově domě.

Vánoční prázdniny v tomto školním roce, které začaly 20. prosince, byly z důvodu nedostatku uhlí prodlouženy až do 20. ledna 1941. Po skončení těchto tzv. „uhelných prázdnin“ však nemá škola možnost vrátit se do normálního školního života, neboť budova obecné školy je znovu obsazena německými vojáky. Tentokrát se jedná o příslušníky německého sanitního oddílu, který pobývá v Čelákovících. Pro obecnou školu se tak částečně opakuje situace z podzimu 1939, kdy musela být řešena otázka dalšího chodu školy.

Z tohoto důvodu začíná pro obecnou školu období nového hledání vhodných prostor pro školní výuku. Tři místnosti jsou využívány v prostorách měšťanské školy v budově obecního domu. Po krátkou dobu se vyučuje v nevyhovujícím prostředí hostince „U Tykačů“, odkud se dvě třídy stěhují do místní sokolovny, neboť je tělovýchovnou jednotou zdarma zapůjčena místnost tamější kuchyně. V sokolovně také nadále probíhá vyučování v již dříve pronajatých prostorách sborovny a loutkového divadla. Pomocná třída pak nachází dočasné útočiště v českobratrské modlitebně. *„Vyučuje se zkráceně, střídavě a vynechaly se hodiny tělocviku, chlapeckých ručních prací, zpěvu a jedné hodiny náboženství.“* ⁽⁶¹⁾

Podobně jako v září 1939 je také ředitelna obecné školy přestěhována do domu u Čurdů na náměstí do místnosti mateřské školky. Ta však uvedené prostory po většinu dne využívá, proto *„může řídicí učitel tam úřadovati jen v polední přestávce do 13 hodin a odpoledne od 16 hodin. Úřadování je tím velmi ztíženo.“* ⁽⁶¹⁾

Přestože vyučování opět probíhalo v provizorních a nevyhovujících podmínkách, mohl řídicí učitel po provedených hospitacích v jednotlivých třídách konstatovat. *„Ačkoli máme poměry, pokud se týče umístění tříd, velmi škole nevhodné, shledal jsem, že ve většině tříd se učitelé i učitelky velmi snaží naučiti děti dobře. Daří se to zejména v těch třídách, kde je velmi dobrá kázeň, kde jsou třídní ve třídě včas a řádně se na vyučování připravují.“* ⁽⁶²⁾

V podobném duchu jako v předešlém školním roce se 15. března 1941 nese oslava druhého výročí vzniku Protektorátu Čechy a Morava. Všichni žáci se svými učiteli se tentokrát shromažďují v prostorách sokolovny, kde je jim přečten projev opět dodaný okresním školním výborem. Zároveň je řídicímu učiteli nařízeno, že *„nelojální projevy musí správce školy ihned udati nadřízeným úřadům.“* ⁽⁶³⁾

Stále větší důraz je také kladen na to, aby žáci chovali uctivě k říšským symbolům, hlavní pozornost je věnována německým hymnám. *„Hymny německé musí žáci ve II., III., IV. a V. třídách přednáseti a zpívat i při nacvičování i zpěvu se chovati důstojně.“* ⁽⁶⁴⁾ Na pedagogické poradě pak někteří učitelé iniciativně navrhuji, aby si žáci nejnižších ročníků, kteří se dosud německému jazyku neučí, zatím osvojili alespoň nápěv německé hymny.

Mírnější klasifikace žactva v závěru školního roku 1940 - 41 je podobně jako v předchozích dvou letech zdůvodněna takto: „*Velmi těžké doby pro školu, ve kterých jsme všech 14 našich tříd měli umístěno v různých domech v obci a v několika velmi nevhodných místnostech, rozčilení z válečných událostí, polodenní vyučování, velmi tuhá zima a nedostatek paliva nepůsobily příznivě na školní prospěch. Učitelstvo vykonalo vše, co bylo v jeho moci pro prospěch svěřených dětí, ale nezmohlo vše.*“⁽⁶⁵⁾

Na konci závěrečné pedagogické porady tohoto školního roku promlouvá ke svému učitelskému sboru naposledy řídící učitel František Weinzettel, který tuší, že od září 1941 již do své školy nebude moci nastoupit. „*Je jisté, že o prázdninách nastanou ve školství velké změny a změna se bude i týkat možná i mne a budu muset odejít ze služby školní. .... Správcem školy jsem se stal 1. července 1939 za těžkých poměrů, které sami všichni znáte. Po celé mé učitelování byli mi nejmilejšími lidmi kolegové a kolegyně učitelé. ... Snažil jsem se být vždy dobrým kolegou a jako vedoucí školy jsem hleděl všem členům sboru být spíše tátou, než nadřízeným. .... Na učitele jsem nikdy nedopustil a nadřízeným úřadům jsem nežaloval, ale naopak jsem vždy vyzvedal přednosti každého člena sboru. Odešel bych spokojen, že jsem pracoval s tak dobrým a inteligentním sborem, který mi umožnil těžkou práci a že naše společná snaha byla vždy vyššími úřady pochválena a škola byla jako i dříve pokládána za školu na okrese nejlepší.*“⁽⁶⁶⁾

3.2.2 Měšťanská škola v Čelákovících

Bezprostředně po 15. březnu 1939 je důležité poučit také žáky měšťanské školy o změnách státoprávních poměrech a nabádat je k zachování klidu, tak jak to na pedagogické poradě formuloval ředitel školy Josef Dvořák. „*Žádá důtklivě, aby všichni členové sboru častěji ve vhodných chvílích upozorňovali žactvo na vážnou dobu, kteráž nastala, nabádali žactvo ke zvýšené práci ve škole a k národní snášenlivosti. V době obsazování našeho území říšskou obranou nesmí býti žádné výtržnosti, nerozvážnosti, nebo dokonce projevy neúcty vůči příslušníkům jiného národa, obzvláště proti branné moci, neboť takovéto počínání by mohlo mít nedozírné následky. I u školní mládeže musí se projevit železná kázeň.*“⁽⁶⁷⁾

Také na dosavadního ředitele měšťanské školy Josefa Dvořáka se v závěru školního roku 1938 - 39 vztahuje vládní nařízení o předčasném penzionování učitelů, kteří v daném roce dovršili 55 let. Na závěr pedagogické kariéry se mu dostalo pochvalného uznání za

úspěšnou školní a lidovýchovnou činnost od OŠV i od zemské školní rady. Novým zatímním ředitelem měšťanské školy je od 1. července 1939 jmenován František Žídek, dosavadní definitivní odborný učitel dívčí měšťanské školy v Brandýse nad Labem.

František Žídek, narozený 6. října 1885 v Záhornici u Městce Králové, má v době nástupu na místo zatímního ředitele čelákovické měšťanské školy za sebou téměř 35 let školní pedagogické praxe. V roce 1904 absolvoval učitelský ústav v Jičíně, poté působí na řadě škol v okolí svého rodiště na poděbradském okrese. V průběhu 1. světové války bojoval na haličské frontě, kde se dostává do ruského zajetí. Po skončení války opět vyučuje na školách poděbradského okresu, mj. v Městci Králové, Sadské a Pečkách, kde je jmenován definitivním odborným učitelem. V roce 1933 přechází na vlastní žádost do Brandýsa nad Labem, kde je ustanoven definitivním odborným učitelem na měšťanské dívčí škole a kde od školního roku 1936 - 37 zastává funkci zatímního ředitele.

„Události dějinného rázu na půdě naší vlasti i kolem nás určovaly běh života v rodinném kruhu našich dětí i ve škole. Po historických událostech 15. března 1939, kdy byl zřízen Protektorát Čechy a Morava, nastala doba klidného odevzdání se denní práci. Podobně i ve škole po některých nepravidelnostech nastala doba pilné práce školní.“ ⁽⁶⁸⁾ Těmito slovy zahajuje nový ředitel úvodní pedagogickou poradou ve školním roce 1939 - 40, který začíná Měšťanská škola v Čelákoviciích s celkovým počtem žáků 501, z čehož na chlapeckou školu připadá 283 a na dívčí školu 218 dětí.

Pro školní rok 1939 - 40 bylo výnosem ZŠR povoleno vytvořit dvě zatímní třídní pobočky na chlapecké a čtyři zatímní pobočky na dívčí měšťanské škole. Tak vznikají další pracovní místa pro učitele, kteří byli nuceni v předchozím roce opustit zabrané pohraničí.

Avšak také vyhlášení Slovenského státu v březnu 1939 znamená pro naše školství další příliv učitelských sil, nyní již na území nově zřízeného Protektorátu Čechy a Morava. Právě na Slovensku před svým příchodem do Čelákovic působili odborní učitelé Karel Matějka a Vladimír Matoušek, v Sudetech do října 1938 zase vyučoval učitel Josef Dytrych. Ten však nezískal nové učitelské umístění bezprostředně po odchodu ze severočeských Teplic, ale byl do konce školního roku 1938 - 39 dočasně přidělen Pedagogické knihovně Komenského v Praze.

Zvýšený počet třídních poboček však kladl nové nároky na prostorové uspořádání budovy čelákovické měšťanky, která nevyhovovala aktuálním potřebám pro umístění všech tříd. *„Se svolením úřadů bylo pro nedostatek místností v naší školní budově povoleno umístiti tři pobočné třídy v Klánovicích a to I.C chlapeckou, II.C dívčí a II.B chlapeckou. Budou do ní choditi žáci a žákyně z Klánovic, Jiren a Šestajovic.“* ⁽⁶⁹⁾ Uvedené opatření vstoupilo

v platnost 1. září 1939. Co se týče obsazení učitelských míst nově zřízených pobočných tříd v Klánovicích, byli sem ustanoveni nově příchozí odborní učitelé Karel Matějka, který zde zároveň zastával funkci zástupce ředitele školy, a Vladimír Matoušek. Spolu s nimi do Klánovic nastupuje výpomocný učitel Josef Dytrych.

Personální obsazení učitelského sboru měšťanské školy, odbornost učitelů a místo jejich působení tedy na počátku školního roku 1939 - 40 je zachycena v uvedeném přehledu. Římské číslice u odborných učitelů vyjadřují, jakým okruhům předmětů jsou daní učitelé oprávněni vyučovat: I. odbor – čeština, zeměpis, dějepis, občanská nauka

II. odbor – počty, fyzika, přírodopis,

III. odbor – měřictví, kreslení, krasopis, rýsování,

ředitel školy:

František Žídek	zat. ředitel	III.	Čelákovice
-----------------	--------------	------	------------

škola chlapecká:

Václav Doležal	def. odb. učitel	II.	Čelákovice
Václav Grafnetter	def. odb. učitel	III.	Čelákovice
Josef Vojta	zat. odb. učitel	I.	Čelákovice
Josef Dyrhon	zat. odb. učitel	II., III.	Klánovice
Jarmila Vodičková	def. odb. učitelka	I.	Čelákovice
Rudolf Franěk	zat. odb. učitel	III.	Čelákovice
Jaroslav Junek	zat. odb. učitel	II.	Čelákovice
Julie Velingerová	zat. odb. učitelka	I.	Čelákovice
Marie Jungmanová	zat. odb. učitelka	I.	Čelákovice

škola dívčí:

Klementina Šmejkalová	def. odb. učitelka	III.	Čelákovice
Vladimír Válek	def. odb. učitel	II.	Čelákovice
Františka Menclová	def. odb. učitelka	I.	Čelákovice
Karel Matějka	zat. odb. učitel	I., III.	Klánovice
Vladimír Matoušek	zat. odb. učitel	I.	Klánovice
Jana Fryčková	zat. odb. učitelka	I.	Čelákovice
Josef Dytrych	výpomocný učitel		Čelákovice
Vilém Štál	zat. učitel		Čelákovice
Božena Lebedová	zat. uč. domácích nauk		Čelákovice
Zdeňka Koudelková	učitelská praktikantka		Čelákovice

učitelé náboženství:

František Samek	farář církve římsko-katolické
Josef Komada	farář církve českomoravské
Anna Straková	farářka církve českobratrské evangelické
Dr. Jindřich Schurenger	židovský rabín

V souvislosti s počátkem druhé světové války a příchodem německých vojáků do Čelákovic je také měšťanská škola postupně zabrána pro potřeby říšského vojska. Zpočátku jsou během září 1939 obsazeny pouze čtyři učebny, o měsíc později má již nové obyvatele všech dvanáct učeben, tělocvična, kabinety i ředitelna, která musí být umístěna mimo hlavní školní budovu.

Ačkoli je z důvodu šíření dětské obrny od 14. září 1939 téměř na měsíc zastaveno vyučování na většině českých národních i středních škol, musí měšťanská škola hledat prostory umožňující následný návrat žáků do školních lavic. „*Teprve 16. října počalo vyučování omezeně a to tím způsobem, že místní školní rada v Toušeni dovolila na naši žádost, aby naše děti byly vyučovány v šesti místnostech obecné školy v Toušeni v hodinách odpoledních, od 12.15 do 17.30 hodin, t.j. v šesti vyučovacích hodinách. .... Po tři dny byli vyučováni chlapci a po tři dny dívky. Děti docházely pěšky nebo jezdily vlakem pod dozorem učitelstva. Vyučování bylo zredukováno pro každou třídu na 18 hodin týdně.*“⁽⁷⁰⁾ Tato opatření trvala až do 4. prosince, kdy byla kmenová budova měšťanské školy německými vojáky vyklizena. Přes určitá poškození na zařízení (nejvíce utrpěla žákovská kuchyně dívčí školy) byla školní budova v poměrně dobrém stavu vrácena zpět k vyučovacím účelům. Výjimkou byla tělocvična, která ještě po určitý čas byla podržena německou brannou mocí pro případ náhlé potřeby ubytování vojska.

Rozhodnutím OŠV v Brandýse nad Labem ze dne 5. prosince 1939 bylo povoleno zřídit další dvě pobočné třídy měšťanské školy v sousedním Mochově. „*Důvodem byl nedostatek učeben v Čelákovcích a zajištění pro případ opětného obsazení budovy vojskem. Místní školní rada v Mochově zavázala se hraditi náklad se zřízením poboček v Mochově.*“⁽⁷¹⁾

V tomto případě se však nejednalo o zřízení zcela nových pobočných tříd, ale pouze o jejich přesun z Čelákovic, což se týkalo tříd při I. ročníku dívčí a II. ročníku chlapecké školy. Tyto pobočné třídy pak navštěvují žáci z Mochova a z přilehlých obcí Vyšehořovic a Kozovaz. Navíc je právě o nedaleký Mochov výnosem MŠANO rozšířen, s plaností od 1. ledna 1940, stávající obvod čelákovické újezdní měšťanské školy. Uvolněné místnosti v Čelákovcích mohly být následně poskytnuty obecné škole, která se také potýkala s nedostatkem učeben.

Na počátku školního roku 1939 - 40 bylo na měšťanské škole zastaveno půjčování knih z učitelské a žakovské knihovny, po prosincovém návratu žactva do školní budovy jsou důkladně zrevidovány všechny používané učebnice. Zcela vyřazena je učebnice dějepisu pro měšťanské školy autorů Gebauerová – Jirák - Reitler. V případě dalších knih a učebnic „*závadná místa, jež se nesrovnávají s nynějším stavem, byla buď zalepována, tuší zakryta, listy odstraněny nebo celé knížky vyřazeny z užívání.*“⁽⁷²⁾ Seznamy vyřazených knih jsou odeslány okresnímu školnímu výboru. Vyřazení se nevyhnulo ani některým dílům české klasické literatury, která by mohla u žáků posilovat národní smýšlení. Proto se stali pro školní knihovny nežádoucími např. Raisovi Zapadlí vlastenci nebo Paní komisarka J. Š. Baara. Ze stejného důvodu dochází také v dubnu 1940 výnosem MŠANO ke zrušení předepsané povinné školní četby na národních školách.

Po vzoru obecné školy se i na škole měšťanské začíná od poloviny února 1940 s vyvářením polévek určených přibližně pro 40 nemajetných dětí. Tato stravovací akce se uskutečňuje pod vedením rodičovského sdružení a pod dohledem okresní péče o mládež. V roli hospodáře za zdárný průběh celé stravovací akce, která trvala do 11. května 1940, zodpovídal odb. učitel Rudolf Franěk.

Zpět k normálnímu vyučování po tříměsíčních „uhelných“ prázdninách se děti vracejí 4. března 1940. I žáci měšťanské školy se v zimním období scházeli ve studených místnostech školní budovy, aby si od svých učitelů vyslechli pokyny k vlastní domácí práci. Vzhledem k velkým časovým ztrátám, kterými byla výuka v tomto školním roce negativně ovlivněna, došlo k určité redukci počtu hodin u některých předmětů. „*Na naší škole bylo místo tělesné výchovy a chlapeckých ručních prací vyučováno jiným předmětům, jednak proto, že se v tělocvičně netopilo, aby se ušetřilo topivo, jednak také proto, aby zameškané vyučování v důležitých předmětech bylo vyrovnáno.*“⁽⁷³⁾

Na závěr školního roku, dne 5. června 1940, uspořádala měšťanská škola v sále místní sokolovny hudební představení „Hold české písni“, která byla určena široké veřejnosti za účasti významných představitelů města i brandýského okresu v čele s okresním hejtmanem Josefem Marunou a okresním školním inspektorem Ladislavem Maršálkem. Na slavnosti, kterou řada lidí chápala jak prostředek k povzbuzení národního ducha v těžkých dobách okupace, zazněly mimo jiné lidové písně v podání chlapeckého i dívčího sboru pod vedením odborných učitelů Václava Grafnettera a Josefa Vojty, úryvky z českých oper zahrál žakovský orchestr.

Na začátku školního roku 1940 - 41 navštěvuje čelákovickou měšťanskou školu celkem 559 žáků, z čehož bylo 290 chlapců (v Čelákovících 172, na pobočkách v Klánovicích 70 a v Mochově 48) a 269 dívek (v Čelákovících 146, v Mochově 46 a v Klánovicích 77). Povoleno bylo vyučování v celkem 20 třídách. Přímou v Čelákovících se nacházelo 12 tříd, 3 pobočné třídy měla škola v Mochově a v 7 třídách se vyučovalo v Klánovicích. K uvedeným třídám je třeba připočítat také 80 žáků navštěvujících IV. ročník jednorozhodného učebního kursu.

Zástupcem ředitele na pobočkách v Klánovicích byl okresním školním výborem ustanoven odb. učitel Karel Matějka, na pobočkách v Mochově pak odb. učitel Jaroslav Junek. Celkem působilo od září 1940 v rámci Měšťanské školy v Čelákovících, včetně jejich mochovských a klánovických poboček, 37 vyučujících.

V následujícím přehledu vyučujících měšťanské školy pro školní rok 1940 - 41 je opět uvedeno personální obsazení chlapecké a dívčí školy, odbornost učitelů a působiště, kde v rámci čelákovické měšťanky vyučovali.

ředitel školy:

František Židek	zat. ředitel	III.	Čelákovice
-----------------	--------------	------	------------

měšťanská škola chlapecká:

Václav Doležal	def. odb. učitel	II.	Čelákovice
Václav Grafnetter	def. odb. učitel	III.	Čelákovice
Vilém Fírtík	zat. odb. učitel	III.	Čelákovice
Josef Vojta	zat. odb. učitel	I.	Čelákovice
Josef Dyrhon	zat. odb. učitel	II., III.	Čelákovice
Jarmila Vodičková	def. odb. učitelka	I.	Čelákovice
Rudolf Franěk	zat. odb. učitel	III.	Čelákovice
Jaroslav Junek	zat. odb. učitel	II.	Mochov
Julie Velingerová	zat. odb. učitelka	I.	Čelákovice
Růžena Strychová	vedl. uč. němčiny		Čelákovice
Bohumil Peřina	výpomocný učitel		Klánovice
Zdeňka Koudelková	učitelská praktikantka.		Klánovice
Ludmila Endrštová	učitelská praktikantka		Mochov
Božena Marunová	učitelská praktikantka		Čelákovice
Jindřich Vokoun	výpomocný učitel		Klánovice

měšťanská škola dívčí:

Klementina Šmejkalová	def. odb. učitelka	III.	Čelákovice
Františka Menclová	def. odb. učitelka	I.	Čelákovice
Karel Matějka	zat. odb. učitel	I., III.	Klánovice
Vladimír Matoušek	zat. odb. učitel	I.	Klánovice
Jana Fryčková	zat. odb. učitelka	I.	Čelákovice
Božena Lebedová	zat. uč. domácích nauk		Čel., Mochov
Kristina Bauerová	zat. uč. domácích nauk		Čelákovice
Vilém Štál	zat. učitel		Mochov
Josef Dytrych	výpomocný učitel		Čelákovice
Josef Sulek	výpomocný učitel		Klánovice
Olga Žagmenová	výpomocná učitelka		Mochov
Milada Vrhelová	učit. praktikantka		Čelákovice

učitelé náboženství:

František Samek	farář církve římsko-katolické v Nehvizdech	Čelákovice
Jaroslav Jarma	administrátor církve římsko-katolické v Jirnech	Klánovice
Vlasta Fialová	učitelka římsko – katolického náboženství	Mochov
Josef Komada	farář církve českomoravské v Čelákovících	Čelákovice
František Stupka	farář církve českomoravské v Brandýse n. L.	Klánovice
Václav Kára	farář církve českomoravské v Přerově n. L.	Mochov
Anna Straková	farářka církve českobratrské evangelické v Lysé n.L.	Čelákovice
Leopold Hrbata	farář církve českobratrské evangelické v Lysé n.L.	Mochov

Čelákovické učebny měšťanské školy byly také využívány denně po skončení vyučování, což bylo schváleno okresním školním výborem. „*Během školního roku byly místnosti školní propůjčovány k používání hudební školy, jež byla v Čelákovících pod ochranou městského zastupitelstva otevřena. Činnost její byla však později nařízením úřadů zastavena. Dále používal místností školních zpěvácký a hudební spolek. Poněvadž bylo nařízeno zřízení večerních kursů německého jazyka, používaly školy naší kursy poštovních a kursy železničních zaměstnanců.*“⁽⁷⁴⁾

Nové problémy s využíváním učeben přináší počátkem roku 1941 další pobyt říšského vojska ve městě. Ačkoli je měšťanská škola vojáky obsazena pouze částečně, jedná se o prostory tělocvičny, kreslírny a dalších tří tříd, spočívá další prostorové omezení v tom, že o zbývající učebny se dělí se školou obecnou, která byla zabrána zcela. „*Tím bylo nutno přepustiti obecné škole 3 třídy, pokračovací škole 2 třídy, takže pro měšťanskou školu chlapeckou a dív-*

čí zůstalo k použití 6 tříd. Rozvrh hodin byl upraven snížením počtu hodin a chlapci a dívky se střídali v docházce.“⁽⁷⁵⁾ Výuka měšťanské školy se tedy může uskutečňovat pouze v šesti učebnách a to střídavě, kdy část žactva dochází do školy v dopoledních a druhá část v odpoledních hodinách. Zcela upuštěno je od vyučování tělesné výchovy a chlapeckých ručních prací, pouze na jednu vyučovací hodinu je pak omezeno kreslení a dívčí ruční práce.

Zesilující germanizační snahy nacistů se projevují i zvýšením počtu hodin německého jazyka na měšťanských školách. Od poloviny února 1941 se posiluje výuka němčiny na pět hodin týdně, naopak zcela zrušeno je vyučování občanské nauky.

Vzhledem k úřednímu výnosu o propouštění školníků s legionářskou minulostí, je předčasně penzionován školník působící na měšťanské škole Antonín Budský. Ze zaměstnání je propuštěn i přesto, že za něj není adekvátní náhrada. Jeho práci poté vykonává nezkušený dělník poskytnutý městským úřadem.

Také na měšťanské škole se v tomto školním roce zvolna rozbíhá sběrová činnost. Žactvu se podařilo za rok 1940 - 41 nasbírat 56 kg kostí, 293 kg papíru, 344 kg železa, 48 kg jiných kovů a 26 kg gumy.

Působení negativních vlivů, které s sebou přinesla především válečná situace, na kvalitě vzdělávací činnosti je stručně shrnuto v zápise kroniky měšťanské školy z června 1941:

„Chod školního vyučování ve školním roce 1940 - 41 byl dosti rušen. Na počátku roku scházeli dva třídní učitelé (pan odb. uč. Grafnetter byl v lázeňském léčení do 31. 10. a odb. uč. V. Fiřtík přestoupil z jiného okresu teprve 24. 9. 1940). Žádání 2 učitelé extra statum nebyli povoleni pro nedostatek učitelských sil. Proto byly k vyučování přibrány obě ustanovené praktikantky a zaměstnány po 18 hodinách. V prosinci, lednu a únoru byly silné mrazy, uhlí veliký nedostatek, a pokud bylo, bylo velice špatné jakosti, takže nebylo možné třídy vytopiti. proto bylo – všeobecně – ukončeno vyučování 20. 12. 1940 a přerušeno do 20. 1. 1941. Následkem toho i pololeť bylo posunuto a ukončeno až 15. 2. 1941. Od 20. 1. byla budova částečně zabrána k účelům ubytování vojska. Tím muselo být vyučování částečně zredukováno vynecháním tělesné výchovy, ručních prací chlapeckých, omezením dívčích ručních prací a kreslení.“⁽⁷⁶⁾

3.3 Čelákovické školy v období vrcholného okupačního nátlaku na české školství (od září 1941 do počátku roku 1943)

„Na začátku srpna prohlásila říšská branná moc, že nemá více zájmu na ubytování vojska v Čelákovících.“⁽⁷⁷⁾ Tímto sdělením se před obecnou i měšťanskou školou otevírá před zahájením nového školního roku 1941 - 42 domnělá perspektiva toho, že se vyučování vrátí alespoň částečně do běžných poměrů.

Nacistická moc však svůj nátlak na české školy naopak zvyšuje, čemuž odpovídá i reforma národního školství spočívající v omezeném přechodu dětí z obecné školy na školu hlavní (původně měšťanskou). „Podle tohoto nařízení stává se škola měšťanská školou výběrovou a čtyřtřídní, zahrnujíc pátý až osmý školní rok a připojujíc se k čtvrtému postupnému ročníku škol obecných. Do první třídy byli zapsáni žáci, kteří s úspěchem absolvovali čtvrtý postupný ročník školy obecné .... Sestaveno bylo pořadí podle nejlepších průměrů a 35 % všech žáků ze třídy postoupilo do školy měšťanské, ostatní budou dále vzděláváni na škole obecné. Tak se stalo, že do měšťanské školy nebyli přijati žáci, jejichž průměrná známka byla vyšší než 1,75. Nebyli také přijati ti žáci, jejichž prospěch v jazyce vyučovacím, v jazyce německém nebo počtech byl horší než třetího stupně.“⁽⁷⁸⁾

S příchodem R. Heydricha na místo zastupujícího říšského protektora jsou ještě podrobněji rozpracovávány germanizační plány na poněmčení, resp. likvidaci českého národa. Na rostoucí význam a způsob uplatnění německého jazyka v prostředí našich škol, jak v oblasti vzdělávací, tak při kontaktu úřady, jsou učitelé pravidelně upozorňováni správci škol v průběhu konání učitelských porad. „... Je potřebí všecka podání všem úřadům uvedeným, dělati v jazyce německém. Podle inspekci provedených panem Landesschulinspektorem Karl Bergmannem žádám, aby vyučování němčině bylo živé pomocí písni, říkánek, básniček. Ve vyšších třídách vystřihá se učitel vůbec české řeči.“⁽⁷⁹⁾

Všichni členové učitelských sborů se musí zúčastnit, v předchozím období se jednalo spíše o doporučení, povinných jazykových kursů německého jazyka, které probíhaly po celý školní rok (čtyři hodiny týdně), a které byly ukončeny komisionální zkouškou. Již v říjnu 1941 museli zkoušku vykonat všichni řídicí učitelé a ředitelé škol, po ukončení zkoušek řadových učitelů se musí zkoušce z německého jazyka podrobit i školníci.

Pravidelné vyučování bylo i v tomto školním roce přerušeno vánočními prázdninami, na které opět z důvodů nedostatku paliva a krutých mrazů navázaly prázdniny „uhelné“, které trvaly až do 3. března 1942. Po tuto dobu se děti alespoň jednou týdně shromažďovaly ve vymrzlých místnostech škol, kde jim byla zadávána domácí práce. Avšak ani po návratu do

školních lavic si děti tepla příliš neužijí. V průběhu chladného března velmi rychle došly stávající zásoby uhlí a vyučování tak probíhalo v chladných místnostech.

Během obzvláště chladné zimy, kdy nebyly výjimečné ani třicetistupňové mrazy, se žáci i učitelé obou škol účastní sbírky „Národní pomoci“, která se v Čelákovicích uskutečnila ve dnech 8. - 11. ledna 1942 a v jejímž rámci bylo shromažďováno šatstvo pro zimní potřebu německé armády. Další obdobnou akcí byla sbírka ve prospěch Německého Červeného kříže.

Konec školního roku 1941 - 42 je poznamenán nejtragičtějším obdobím našich novodobých dějin, obdobím heydrichiády. Vyučování je ukončeno 9. června 1942 a již druhý den budou všichni občané protektorátu, a nejen oni, otřeseni zprávou o zkáze Lidic. Učitelé a žáci čelákovických škol se ještě jednou společně setkávají 19. června v budově sokolovny, kde se účastní tryzny za R. Heydricha a slibu věrnosti německé říši.

Předchozího dne podepsali ve sborovnách shromážděné učitelské sbory prohlášení odsuzující atentát, které je odesláno na adresu OŠV. Zároveň jsou učitelé seznámeni s apelem ministra Emanuela Moravce, ve kterém je mj. zdůrazňována odpovědnost ředitelů škol za své podřízené a ve kterém jsou správci škol přímo nabádáni k udávání svých podřízených, pokud není jejich chování v souladu s požadavky okupačního režimu. V rámci své výhrůžné kampaně Moravec také upozorňuje na množství popravených učitelů v období stanného práva.

„Poslední dny, které vrcholily hanebným činem spáchaným na panu zastupujícím protektoru, nutí mne, abych se znovu obrátil k Vám s naléhavým upozorněním. Doufám, že máte dosud v dobré paměti slova, že každý představený v určitém smyslu ručí za své podřízené. Je vyloučeno, aby představený v těchto těžkých dobách nevěděl o tom, jak ve skutečnosti vyhlíží po stránce spolehlivosti jeho podřízení. .... Je proto povinností každého představeného zajímat se o smýšlení a život svých podřízených. V posledních dnech se v rozsudcích stanného soudu velmi často objevují jména profesorů a učitelů, což znamená, že představení těchto zločinců nekonali svou povinnost tak, jak si to představují. ... Tam, kde představený došel k závěru, že ten nebo onen jeho podřízený není vychovatelem v tom smyslu, jak já si představuji, to jest jako věrný příslušník Říše, ... , je povinností tyto osoby nejbližší vyšší instanci hlásiti. ... Je-li třeba lhostejný živel vymýtiti z protektorátních úřadů, tím více musí být odstraněn z českého školství. Každý inspektor, učitel a profesor musí si být vědom, že je hrobařem českého školství, dopouští-li se nejen činů Říše nepřátelských, nýbrž stačí, je-li k událostem lhostejný a v říšské myšlence nejen své žáky, nýbrž také své okolí nevychovává.“ ⁽⁸⁰⁾

Ministr Moravec pak ve svém apelu připojuje varování před následky, které mohou nastat v případě nepřátelského, či dostatečně neloajálního chování učitelstva vůči Říši. „Dávám na uvážení, že v případě, kdyby toto mé upozornění nesetkalo se s účinkem, jaký říkám,

nezastavím se před žádnými ostrým prostředky, abych české školství zbavil elementů, které ohrožují existenci národa a v první řadě ovšem existenci českého školství. Máme několik tisíc nezaměstnaných mladých profesorů a učitelů, proto české školství neutrpí, když několik tisíc profesorů a učitelů propustím, ukáže-li se, že mne neuposlechli a že předpisy neplní.“⁽⁸⁰⁾

S obsahem prohlášení bylo po učitelských sborech seznámeno 19. června 1942 též žactvo, jemuž byl zdůrazněn zejména obsah té části apelu, který se přímo dotýkal chování samotných žáků a postojů jejich rodičů. S tím jsou spojeny i další povinnosti učitelů, kteří se mají více zajímat o rodinné poměry svých žáků a v případě potřeby podávat „náležité informace“ příslušným nadřízeným orgánům. *„Professor a učitel musí znát své žáky, jejich rodinné poměry a vlivy, které na tyto žáky působí. Zde musí nejprve zasáhnout varování, jde-li o špatný vliv rodičů, kde jsou určité pochybnosti. Ale tam, kde jde zřejmě o vliv škodlivý, Říší a národu nebezpečný, je zločinem a žádnou národní ctností přivírat oči a tím podporovat rozklad ve třídě, ve škole nebo ústavu.*“⁽⁸⁰⁾

3.3.1 Obecná škola v Čelákovcích

Školní rok 1941 - 42 začíná obecná škola již třetí změnou na pozici řídicího učitele od začátku okupace. Namísto předčasně penzionovaného Františka Weinzettela je již koncem června zatímním řídicím učitelem jmenován Miroslav Zachar, výnosem ZŠR z 29. července 1941 je pak ve funkci potvrzen. Na úvodní poradě učitelského sboru k tomu poznamenává: *„Nic jiného, kolegové a kolegyně, nezbyvá než vzít tuto věc na vědomí, zapomenout na vše nepříjemné, co jsme spolu měli a v dobré shodě jít všichni společně za jedním cílem, sloužit mládeži svědomitě, poctivě a neúnavně. Je to také náš chleba. Budeme se starati o školu, já o celou a vy každý o tu část, kam jste určeni.*“⁽⁸¹⁾

Nový řídicí učitel dále nabádá učitele, aby ke své práci přistupovali s maximální svědomitostí. Vedle pokynů, týkajících se vyučování a chování dětí i dozoru nad nimi v prostorách školy připomíná, že práce učitele nekončí za zdmi vzdělávacího ústavu, ale že je nutné vychovávat děti neustále, tedy i mimo školní budovu. *„Všímejte si dětí ve škole i na ulici. Nedovedu pochopit, že je možno jít klidně kolem nadávajících si dětí, kolem chlapce čmárajícího po zdi, dívati se netečně, jak žactvo běhá v sadech, střílí prakem, klackovitě se chová na chodníku, nezdraví, rozhazuje po ulicích papíry, jde nevšímavě kolem rozbité láhve, ačkoliv děti běhají bosé atd. Učitel je vychovatel i na ulici.*“⁽⁸²⁾

Ve školním roce 1941 - 42 měl pedagogický sbor obecné školy (včetně přidělených tříd) následující podobu:

I.A	Jaroslav Krucký	IV.A	Jarmila Dvořáková
I.B	Václav Pluhař	IV.B	Marie Ludvíčková
II.A	Miroslav Zachar	IV.C	Šimon Koloděj
II.B	Milada Kulveitová	V.A	Marie Bendová
III.A	Vlasta Zvárová	V.B	Bohuslav Vebr
III.B	Božena Malimánková		

1. tř.pomocná A. Maksová
2. tř. pomocná M. Cepoušková

Začátek školního roku byl ovlivněn poměrně rozsáhlou rekonstrukcí budovy obecné školy. Poté, co ji německý sanitní oddíl v létě 1941 opustil, přišli se na začátku srpna s jejím stavem obeznámit řídící učitel spolu se starostou města Vladislavem Novotným. Byli však nuceni konstatovat, že škola je natolik poznamenána téměř půlročním pobytem německých vojáků, že je pro zahájení vyučování ve zcela nevyhovujícím stavu, který Miroslav Zachar po válce popsal takto: „*Všechno čpělo špínou a mastnotou. V některých třídách byla pracovní oddělení, skladiště, v jiných nastaveny palandy k přenocování, mezi nimi stoly lavice. V uličkách mezi palandami napuštěna podlaha olejem. Po chodbách školní lavice sloužící k čištění bot. Na dvoře byly lavice několik měsíců ve sněhu i dešti. Němci odešli a zanechali po sobě spoušť.*“⁽⁸³⁾

Bylo tedy nutné neprodleně provést četné opravy školní budovy, které byly hrazeny především z velkorysého finančního daru pana továrníka Volmana, který byl darován městu v červnu 1941. Vzhledem k nedostatku materiálu i pracovních sil, ale také vlivem zdržení způsobeného volbou nové místní školní rady, která rekonstrukci školy organizačně zajišťovala, se však nepodařilo školní budovu k 1. září 1941 připravit.

Po přechodnou dobu tedy obecná škola využívala v odpoledních hodinách učebny školy hlavní (měšťanské) a místního kina (bývalé sokolovny). Do opravené a novým zařízením vybavené budovy děti znovu vstoupily 9. září. Uspokojení všech nad uvedenou proměnou vyčteme ze školní kroniky. „*Popelka se kouzlem oříšku změnila k nepoznání: Světlé místnosti, nové tabule, parkety, vodovody, zrcadla, prakticky řešená osvětlovací tělesa, stolní lampičky pro učitele, skříně ve zdi v ředitelně, vestibul oddělený od chodby v přízemí pohyblivými dveřmi, hygienicky upravené záchody, to všechno – a velká chuť malých i velkých do usilovné práce – vytvořilo prostředí, v němž byl vzruch a síla šlechtěného mládí.*“⁽⁸⁴⁾

Od září 1941 navštěvuje obecnou školu 446 žáků, kteří docházejí do celkového počtu třinácti tříd. Z toho devět tříd působilo přímo v budově školy, přičemž musel být na jednu učebnu upraven i školní kabinet, jehož vybavení bylo zatím vměstnáno do prostoru sborovny. Obě 5. třídy se učily v budově bývalé sokolovny, a to v sále loutkového divadla a v jednacích místnostech. Do bývalé kuchyně sokolovny byla umístěna jedna pomocná třída, druhá pomocná třída pak nalezla útočiště v domě u Čurdů.

V říjnu 1941 bylo obyvatelstvo protektorátu vyzváno k povinnému odevzdání všech rozhlasových přijímačů. Toto nařízení se týkalo i škol, proto i rozhlasové zařízení obecné školy bylo dočasně uloženo na místní četnické stanici. Po návratu rozhlasu do školy se však toto zařízení ukázalo nefunkčním a bylo proto nahrazeno zcela novým. Součástí moderního vybavení školy se tak stalo moderní rozhlasové zařízení Philips, jehož instalace však podléhala povolení od mladoboleslavského oddělení gestapa.

Další změny významné pro každodenní chod školy se odehrály na místě školníka. Z důvodu své legionářské minulosti musí školní služby opustit dosavadní školník Josef Váňa. Ještě po krátkou dobu na začátku roku ho ve škole zastupuje jeho žena Anna Vánová, kterou poté střídá, bohužel pouze na několik měsíců, nový školník, osmatřicetiletý Alois Brožík. „Práci vykonával velmi svědomitě a byl domácí myškou této školy. Na jaře 1942 však onemocněl zánětem pohrudnice a zhoubná tuberkulóza sklátila jeho život dne 13. července 1942. Jeho pohřeb byl vypraven ze školy.“⁽⁸⁴⁾

Dne 31. října 1941 odesílá řídicí učitel Miroslav Zachar na adresu OŠV zprávu, která popisuje, jakým způsobem realizovala obecná škola ke dni 28. října příslušná opatření, aby byl zajištěn ve škole i ve městě klid a pořádek a aby škola v souvislosti s tímto datem „zabránila všemu, co by vrhalo špatné světlo na žactvo i učitelstvo školy.“⁽⁸⁵⁾ Tato opatření platila od 26. do 29. října a na jejich plnění se museli podílet všichni členové sboru.

V uvedené zprávě se také mimo jiné píše: „Den 28. X. 1941, jakož i dny před i za, minuly pro školu beze všech rušivých příhod. Žactvo bylo poučováno denně svými třídními učiteli. Po 6. hodině musily školní děti býti již doma. Byl jim zakázán styk s neznámými lidmi, přijímání podezřelých darů, tiskovin, letáků a rodiče zvláštními dopisy byli požádáni o zvýšený dozor nad svými dětmi. Jakmile přišly děti do školy, bylo dotazem zjištěno s kým hovořily, co jim bylo nabízeno a bylo jim prohlédnuto učení. Členové učitelského sboru při svém vstupu do třídy prohlédli ihned skříně, stolky, lavice. Správce školy prohlédl každý den ráno i večer okolí školy, prošel všechny místnosti školy a věnoval dozoru náležitou péči. Přidělil hlídkovou službu všem členům sboru a sám i městem procházel. Zvláště doporučil členům sboru častou prohlídku kapes a zabavení všech zbytečností.“⁽⁸⁶⁾

V závěru zprávy je navíc zmíněn incident, kdy v podvečerních hodinách 25. října bylo v místní části Jiřina vystřeleno okno projíždějícího vlaku kamínkem z praku. Proto pověřil řídicí učitel některé členy sboru, aby v následujících dnech na inkriminovaném místě také hlídkovali. Řídicí učitel Miroslav Zachar po válce vzpomíná: „*Jinak nepatrná věc zásahem úřadů byla změněna na velkou událost. Stopy vedly do obecné školy. Přijel na zvláštní rozkaz pan inspektor, který si nejdříve zašel na četnickou stanici a potom teprve šel do školy atentát vyšetřovat. Přišel i četník, ale poněvadž všichni měli stejný zájem nic nevyšetřit, tak se skutečně nic nevyšetřilo, ačkoli kdekdo věděl, že po vlaku střílel žák IV. třídy Liška.*“⁽⁸⁷⁾

V závěru roku 1941 byla na základě úředního rozhodnutí zrušena zatímní pobočka čtvrtého ročníku, a to třída IV. C, jejíž místnost byla přeměněna na učebnu německého jazyka. Povinná výuka německého jazyka pak ve druhé polovině roku probíhala celkem v osmnácti odděleních. Bylo stanoven maximální počet dětí na jedno oddělení, jenž činil 35 dětí. Výuku zajišťovali úředně ustanovení jazykoví učitelé. Rozšíření výuky jazyka německého se vztahovalo i na první a druhé postupné ročníky, kde se dosud němčině nevyučovalo. Kromě toho byly upraveny počty hodin němčiny v jednotlivých ročnících. V první a druhé třídě to byly čtyři hodiny týdně, od třetího ročníku pak počet hodin němčiny stoupl na sedm.

Počátkem března 1942 byl na základě výnosu německého úřadu v Mladé Boleslavi zbaven správcovství obecné školy Miroslav Zachar, podle slov inspektora Lad. Maršálka za protiněmecké smýšlení. Novým řídicím učitelem je od 3. března jmenován Bohuslav Vebr, který již ve funkci setrval až do začátku května 1945.

Ke změně na pozici řídicího učitele, k činnosti školy a učitelů pod novým vedením a jeho schopnostem se vyjadřuje M. Zachar ve své poválečné vzpomínce z července 1945: „*Přijel zase pan inspektor a před sborem mi oznámil, že jsem funkce řídicího zbaven za protiněmecké smýšlení. Trestu jsem si zasloužil, byl spravedlivý, poněvadž jsem skutečně byl zaujat proti říši. Mým nástupcem byl kol. V. Pluhař, ale jen týden, a po něm kol. Vebr, za kterého vykonával práce úřední J. Krucký a po něm kol. Vl. Zvárová. Přešel jsem na pomocnou školu a jen zpozrdáli pozoroval tu Váš život, práci Vaši, práci řídicího a všech jeho zástupců i s kolegyní Vl. Zvárovou, opravdovou řídicí, jak upíjí hořký kalíšek až do dna za skutečného řídicího. .... S vděkem vzpomínám na snahu pana inspektora odčinit křivdu a jmenovat mne opět správcem školy. Odmítl jsem, nemohl jsem od Němců vzít zpět, co mi bylo jednou vzato. Na pomocné škole mi bylo o něco lépe než Vám tady. Necítil jsem tolik ponížení české školy, to násilné vstříkování jedu nacistické nauky do jejích žil.*“⁽⁸⁸⁾

Nový řídící učitel Bohuslav Vebr již krátce po svém jmenování také pronáší k žactvu a učitelstvu obecné školy, shromážděným v budově čelákovického kina (bývalé sokolovny), „slavnostní“ projevy u příležitosti výročí vzniku protektorátu a o měsíc později k Hitlerovým narozeninám. Narozdíl od předchozích let již není obsah uvedených projevů školám úředně předepsán, nicméně řídící učitel je musel před pronesením předložit ke schválení okresnímu školnímu výboru.

Tři dny před třetím výročím vzniku protektorátu, tedy 12. března 1942, si učitelé i žáci připomněli též kulaté výročí narození J. A. Komenského. „*Ocenění významu J.A. Komenského bylo v našich třídách provedeno na paměť v den 350. výročí jeho narození a učitelský sbor byl přítomen slavnostní bohoslužbě v českomoravském chrámu.*“ ⁽⁸⁸⁾

Začátkem března také začíná na obecné škole působit jako učitelský praktikant Vítězslav Šustr. Po necelých dvou měsících mu však byl jmenovací dekret zrušen, „*poněvadž na jeho maturitním vysvědčení byla nevyhovující známka z jazyka německého. Obdržel místo ve Volmanově továrně.*“ ⁽⁸⁹⁾ Poněkud absurdně na tomto případě působí fakt, že dotyčný praktikant byl na zdejší školu ustanoven jako výpomocná síla pro výuku právě německého jazyka.

V samém závěru školního roku zasílá pedagogický sbor obecné školy pozdravný dopis nemocnému továrníkovi a významnému mecenáši Čelákovice Josefu Volmanovi. V něm mu učitelé vyjadřují svoji podporu a naději v brzké uzdravení a zároveň oceňují jeho mnohaleté úsilí a obětavou pomoc ve prospěch rozvoje čelákovických škol:

„*Vážený pane továrníku!*

Učitelský sbor obecné školy s potěšením vyslechl zprávu, že Váš zdravotní stav je opět takový, že můžete vycházet na procházky.

Přeje Vám velmi upřímně, aby se brzy natolik zlepšil, abyste se mohl opět s neztenčenými silami věnovat svému životnímu dílu, které se tak pěkně rozrostlo a stále roztváří. Ono totiž vydává dobré ovoce nejenom pro naše město, ale i pro naši školu.

Při té příležitosti posíláme Vám několik obrázků z nově upravené a zařízené školní budovy. Sloužíme dětem našeho národa, jak nejlépe dovedeme a snažíme se v těchto dobách ze všech sil, aby osud dějin nás nenalezl lehké. Obrázky mají Vám připomenout, že technické možnosti, útulnost a výzdoba, aby škola byla nejen dílnou lidskosti, ale i místem, kde se dítě i s učitelem cítí jako doma, byly umožněny z vašich darů.“ ⁽⁹⁰⁾

Ještě před zahájením školního roku 1942 - 43 se většina učitelů obecné školy povinně účastní desetidenního přeškolovacího kurzu v Brandýse nad Labem, který se zaměřen na pojetí dějepisného a zeměpisného učiva, přičemž je zdůrazňován hlavně význam začlenění českých zemí do německého prostoru.

Dne 2. září 1942 vstupuje obecná škola do nového školního roku, již čtvrtého roku válečného, jako Šestitřídní obecná škola (Sechsklassige Volksschule) v Čelákovících. Na začátku školního roku ji navštěvuje celkem 493 dětí. Po organizační stránce má tedy šest definitivních postupných tříd, čtyři definitivní a dvě zatímní pobočky, kromě toho ještě dvě třídy pomocné. Nově je také obsazeno po předčasně zemřelém A. Brožíkovi místo školníka, jímž se stává Matěj Vyvadil.

Přidělení tříd obecné školy ve školním roce 1942 - 43:

I.A	Jaroslav Robeš	IV.A	Vlasta Zvárová
I.B	Marie Bendová	IV.B	Marie Pařízková
II.A	Jaroslav Krucký	V.A	Jarmila Dvořáková
II.B	Václav Pluhař	V.B	Marie Ludvíčková
III.A	Věra Jedličková	VI.	Bohuslav Vebr
III.B	Milada Kulveitová		
		1. tř. pomocná	Božena Marunová
		2. tř. pomocná	Ladislav Novotný

Dne 2. listopadu 1942 dochází k nejdramatičtějšímu okamžiku v okupačním období života obecné školy. Přímo v průběhu dopoledního vyučování je ve své třídě gestapem nečekaně zatčen učitel Jaroslav Krucký. Tato událost samozřejmě hluboce zasáhla jak žáky tak kolegy tohoto statečného učitele, vedoucího čelákovické odbojové skupiny PVVZ.

Ačkoli mezi jeho nejbližší odbojové spolupracovníky patřili i další čelákovičtí učitelé, nikdo z nich již po Jaroslavu Kruckém do konce války zatčen nebyl. I to svědčí o nesmírné občanské statečnosti tohoto výjimečného učitele, jehož život vyhasl krátce před skončením války.

Je třeba také říci, že až do konce války se do odboje nezasvěcení učitelé ani vedení školy nedověděli skutečný důvod zatčení svého kolegy. Jako náhrada za uvězněného Jaroslava Kruckého je na obecnou školu dnem 16. listopadu služebně přiřazen učitel Cyril Jarý.

Vánoční prázdniny ve školní roce 1942 - 43 proběhly od 19. prosince do 11. ledna a poprvé od začátku války nebyly prodlouženy o tzv. prázdniny uhelné. To mělo pochopitelně vliv, zejména z časového hlediska, na zlepšení kvality výuky. To s povděkem komentoval i řídící učitel obecné školy. „Školní práce byla velmi intenzivní, neboť ve vyšších třídách bylo nutno doplnit mnohé, co v minulých třech letech, kdy pravidelnost práce byla mnohdy přerušena a co muselo být jen mezerovitě nacvičeno, s vypuštěním všeho, co bylo méně důležité, to vše bylo nyní radostně procvičováno a doplněno.“⁽⁹¹⁾

O tom, že ani v době silícího útlaku a upevňování nacistické ideologie ve vzdělávací oblasti nevymizel z našich škol vlastenecký duch, svědčí slova ve školní kronice, která přibližují kulturní vystoupení dudáka Jana Matáska z Modlešovic, který zdejší obecnou školu navštívil 26. listopadu 1942.: „...Zazpíval dětem i s dětmi a české a moravské písně a koledy. Dojemně zněla melodie písně Zelení hájové. Z hloubi duše zapěli jsme sobě českou píseň a z duše chmury zmizely, ze srdce prchla tíseň.“⁽⁹²⁾

3.3.2 Hlavní škola v Čelákovcích

Školní rok 1941 - 42 začíná pro čelákovickou „měšťanku“ již zmíněnou organizační proměnou národního školství, ke které dochází na základě vládního nařízení ze dne 14. srpna 1941. „Žákům, kteří navštěvovali nejméně 5. postupný ročník školy obecné a kteří ze zvláštních důvodů nemohli vstoupit do školy měšťanské již dříve, mohli býti přijati do 2. ročníku školy měšťanské na základě předběžné zkoušky. Žáci, kteří absolvovali dosavadní 3. ročník měšťanské školy a přihlásili se pro školní rok 1941 - 42 do jednorozhodného učebního kursu, byli přijati do IV. ročníku nově organizované školy měšťanské. Vyučování však budou odděleně (třída IV. b) podle zvláštních učebních osnov.“⁽⁹³⁾

S uvedenými změnami souvisela i změna názvu školy. Výnosem MŠANO bylo zrušeno označení „měšťanská škola“ a nahrazeno názvem „hlavní škola“. Oficiálně se tedy škola začala od 8. září 1941 označovat názvem „Újezdní hlavní škola chlapecká a dívčí v Čelákovcích“, jehož německá podoba nyní zněla „Sprengelhauptschule für Jungen und Sprengelhauptschule für Mädchen in Tschelakowitz“. „Úředních razítek a dosavadních vnějších označení bylo možno používat nejdéle do 15. X. 1941, vnější označení škol jakož i úprava úředních knih musela být provedena s největším urychlením.“⁽⁹⁴⁾

Nový školní rok také začíná změnou na pozici ředitele školy, jímž se od 1. září 1941 stává Jan Havlíček, který tak nahrazuje předčasně penzionovaného Františka Žídka, jenž dovršil 55 let věku. Nový zatímní ředitel Jan Havlíček se narodil 18. listopadu 1892 v Bakově nad Jizerou. Po maturitě na vyšší reálce v Mladé Boleslavi navštěvoval v roce 1911-12 speciální kurs pro absolventy středních škol při pražském učitelském ústavu. Po dvouletém působení na obecných školách Mladoboleslavska narukoval na bojiště první světové války, kde se dostává na italskou i ruskou frontu. Po válce působí v Předměřicích nad Labem jako zatímní učitel obecné školy, později jako odborný učitel na měšťanských školách v Nových Benátkách a v Neratovicích. Od roku 1936 pak zastával ve Všetatech funkci zatímního ředitele na místní obecné a měšťanské škole.

Složení pedagogických sborů, předmětových odborů a působišť jednotlivých učitelů ve školním roce 1941 - 42 (podle konferenčního protokolu ze září 1941):

ředitel školy:

Jan Havlíček	zat. ředitel	III.	Čelákovice
--------------	--------------	------	------------

měšťanská škola chlapecká:

Václav Doležal	def. odb. učitel	II.	Čelákovice
Václav Grafnetter	def. odb. učitel	III.	Čelákovice
Vilém Fírtík	zat. odb. učitel	III.	Mochov
Josef Vojta	zat. odb. učitel	I.	Čelákovice
Josef Dyrhon	zat. odb. učitel	II., III.	Čelákovice
Jarmila Vodičková	def. odb. učitelka	I.	Čelákovice
Rudolf Franěk	zat. odb. učitel	III.	Čelákovice
Jaroslav Junek	zat. odb. učitel	II.	Mochov
Julie Velingerová	zat. odb. učitelka	I.	Čelákovice
Jindřich Vokoun	výpomocný učitel	II.	Klánovice
Bohumil Peřina	výpomocný učitel	III.	Klánovice
Zdeňka Koudelková	výpomocná učitelka	IV.	Klánovice
Božena Marunová	výpomocná učitelka		Čelákovice
Edita Holubová	vedlejší učitelka		Čelákovice
Věra Jedličková	učitelská praktikantka		Mochov
Jaroslav Novotný	výpomocný učitel	II.	Klánovice
Bohumil Bureš	výpomocný učitel	I.	Klánovice
František Straka	výpomocný učitel	II.	Mochov
Růžena Nová	učitelská praktikantka		Mochov

měšťanská škola dívčí:

Klementina Šmejkalová	def. odb. učitelka	III.	Čelákovice
Božena Lebedová	zat. uč. domácích nauk		Čel., Moch.
Františka Menclová	def. odb. učitelka	I.	Čelákovice
Karel Matějka	zat. odb. učitel	I., II., III.	Klánovice
Josef Dytrych	výpomocný učitel		Čelákovice
Vladimír Matoušek	zat. odb. učitel	I.	Klánovice
Zdeňka Schneiderová	zat. uč.domácích nauk		Klánovice
Vilém Štál	zat. odb.učitel	III.	Mochov
Josef Sulek	výpomocný učitel	IV.	Klánovice
Milada Vrhelová	učit. praktikantka		Čelákovice
Marie Kubáčová	zat. uč. domácích nauk		Čelákovice
Karel Kindl	zat. odb. učitel	III.	Čelákovice
Ludmila Beková	výpomocná učitelka	IV.	Čelákovice
Olga Miklendová	výpomocná učitelka		Mochov
Antonín Jindřich	výpomocný učitel němčiny		Mochov
Karel Bárta	výpomocný učitel němčiny		Klánovice
Zdenka Landsmanová	výpomocná učitelka němčiny		Čelákovice
Zdenka Jenšová	výpomocná učitelka němčiny		Čelákovice
Zdenek Ambrož	učitelský praktikant		Čelákovice

Mezi učiteli náboženství oproti předcházejícímu školnímu roku nedošlo k podstatným změnám, pouze učitelku římsko-katolického náboženství Vlastu Fialovou nahradila v Mochově učitelka náboženství Ludmila Hnízdová.

Vzhledem k tomu, že na počátku školního roku 1941-42 ještě nebyli k dispozici nové osnovy pro 1. ročník reorganizovaných hlavních škol, vyučuje se na základě osnov pro 5. postupný ročník škol obecných. V následujících ročnících se vyučovalo podle dosavadních osnov pro 1., 2. a 3. ročník měšťanských škol. Pro 1. ročník byla pro jednotlivé předměty stanovena tato týdenní hodinová dotace s celkový počtem 32 vyučovacích hodin týdně:

náboženství	2 hodiny	kreslení	3 (2)hodiny
jazyk vyučovací	5 hodin	psaní	1 hodina
jazyk německý	5 hodin	chlap. ruční práce	1 hodina
zeměpis – dějepis	3 hodiny	dívčí ruční práce	3 hodiny
přírodověda	3 hodiny	zpěv	1 hodina
počty a měření	4 hodiny	tělesná výchova	4 (3) hodiny
kreslení	3 (2)hodiny		

V období od 1. října 1941 do 31. května 1942 se škola stala místem kursu německého jazyka určeného pro učitele národních škol z Čelákovic, Nehvizd a Mochova. Kurs se konal vždy jednou týdně ve čtyřhodinových blocích a celkem se ho účastnilo 36 učitelů. Správcem kursu byl okr. školním výborem jmenován ředitel školy Jan Havlíček, vyučujícími pak byli učitelé hlavní školy Antonín Jindřich a Ludmila Becková.

Na základě nařízení z 18. října 1941 se musí ředitelé hlavních škol podrobit zkoušce z německého jazyka. „*Zkouška je písemná a ústní. Písemná sestává z diktátu 15 minut trvajících a překladu z češtiny do němčiny trvajících 1 hodinu. Ústní zkouška bude vedena formou rozhovoru trvajících 15 minut. Zkoušení musí pracovat samostatně bez jakýchkoliv pomůcek. Zkouška může být opakována jen jednou za 6, nejpozději za 12 měsíců.*“⁽⁹⁴⁾

Těm ředitelům hlavních škol, kteří u zkoušky neuspějí, mělo být s platností od 1. července 1942 po dobu šesti měsíců odebráno 10 % z jejich čistého příjmu, pokud pobírali plat nižší než 2 400 korun, nebo 20 % z čistého příjmu vyššího než 2 400 korun. Naopak těm, kteří zkoušku z německého jazyka úspěšně vykonali, byl k 1. červnu 1942 vyplacen jednorázový příplatek ve výši 500 korun.

Razantním způsobem bylo na počátku prosince 1941 postupováno v případě vyučování dějepisu a české literatury na hlavních školách, čili předmětů „*vytvářejících názor na českých školách. Zastaveno bylo s okamžitou platností vyučování dějepisu zatím do konce I. pololetí, později až do konce školního roku. Hodin určených k vyučování dějepisu bylo užito k prohlubování ve vyučování němčině. Místo dosavadních 3 hodin, určených zeměpisu a dějepisu, bylo vyučováno ve 2 hodinách zeměpisu a 1 hodina věnována němčině. V zeměpise bylo vyučováno jen o území Velkoněmecké říše a Protektorátu Čechy a Morava. Dosavadní osnovy zeměpisu byly zrušeny. Také vyučování dějinám české literatury bylo zrušeno. V náboženství bylo zastaveno vyučování církevním dějinám.*“⁽⁹⁵⁾

Výuka němčiny byla na základě výše uvedených opatření posílena v 1.- 4. ročníku hlavních škol o 2 vyučovací hodiny, tedy na 7 hodin německého jazyka týdně. Jednotlivé třídy pak byly pro výuku němčiny rozděleny do skupin tak, aby ve skupině bylo nejvýše 35 žáků. V rámci celé hlavní školy, včetně poboček v Mochově a Klánovicích, se vyučovalo němčině ve 34 odděleních, z čehož 24 oddělení připadalo přímo na školu v Čelákovicích. Tyto úpravy si vyžádaly jak nová jmenování výpomocných učitelů pro jazyk německý, tak zvýšení počtů učeben, z nichž jedna byla vytvořena z kreslírny, druhá pak vznikla přestěhováním pomocné třídy obecné školy, která dosud působila v budově hlavní školy.

Koncem školního roku 1941 - 42 musely být dány do stoupy již dříve vyřazené a za-
pečetěné knihy, učebnice, mapy a obrazy, aby se tak předešlo jejich případnému zneužití. Je-
den ze zápisů v konferenčních protokolech uvádí následující množství těchto knih, které byly
odeslány okresnímu úřadu k likvidaci. Jednalo se tedy o „1540 učebnic a pomocných knih
z knihovny učitelské a z knihovny pro chudé žáky ve váze 320 kg, 233 knih ze žákovské
knihovny školy chlapecké a 157 knih ze žákovské knihovny školy dívčí, obojí ve váze 139 kg,
61 map a 38 obrazů ve váze 50 kg, tedy celkem 2 009 kusů v celkové váze 509 kg.“⁽⁹⁶⁾

Již na počátku letních prázdnin 1942 byl proveden zápis dětí do hlavní školy pro nad-
cházející školní rok. Zatímco do prvních ročníků byli přijati žáci, které vykazaly školy obec-
né, ze strany rodičů byl projeven velký zájem o přijetí dětí do druhého ročníku hlavní školy.
Jednalo se o žáky, kteří vzhledem k reorganizaci školství v uplynulém roce nemohli být přijati
do prvního ročníku hlavní školy. Nicméně do druhého ročníku mohl být na základě přijímací
zkoušky přijat pouze omezený počet žáků, kterými byl nahrazen úbytek dětí v průběhu uply-
nulého roku způsobený buď úmrtím žáků nebo jejich odchodem na střední školu.

V přijímání žáků na hlavní školu však hrálo důležitou roli i hledisko politické, to se
týkalo zejména konkrétního vyjadřování žáků vůči německé říši a jejímu vůdci. „Podle výno-
su ministerstva školství nesmí být do hlavních škol přijati žáci, kteří pro neuctivé vyjadřování
o Vůdci a představitelích Říše byli přeloženi na jinou školu obecnou nebo byli trestáni sniže-
nou známkou z mravů pro toto chování.“⁽⁹⁷⁾

Nařízením ministerstva školství byla také upravena struktura prázdninového období
pro učitele tak, že doba jejich dovolené činila 21 dnů. Zbývající čas prázdnin byl určen k
účasti na pořádaných přeškolovacích kurzech a na plnění dalších pracovních mimoškolních
povinností. „Pro učitelstvo okresu brandýského, a to hlavně pro ty, kteří vyučují zeměpisu a
dějepisu, uspořádán byl čtrnáctidenní kurs v Brandýse, jehož program sestával hlavně
z přednášek vztahujících se právě k vyučování těmito předměty. V těchto přednáškách měly
být dány učitelům směrnice jak vyučovati zeměpisu a dějepisu, aby utvářen byl nový názor a
smýšlení. Ministerstvem školství vydán byl také výnos o tom, že učitelé jsou povinni vypomá-
hati při pracích na úřadech obecních, zásobovacích a úřadech veřejné správy, a to v době
prázdná tolik hodin denně, kolik v dotyčném úřadě se denně pracuje, v době školního vyučo-
vání 2 hodiny denně, budou-li k tomu příslušným úřadem vyzváni.“⁽⁹⁸⁾

Teprve na počátku školního roku 1942 - 43 byl také proveden zápis do dvou tříd IV.
ročníku, které fungovaly jako jednoletý učební kurs, jehož existence byla výnosem zemské
školní rady v září 1942 ještě povolena.

Složení pedagogických sborů na začátku školního roku 1942-43 prošlo opět řadou změn:

hlavní škola chlapecká:

Jan Havlíček	zat. ředitel	III.	Čelákovice
Václav Doležal	def. odb. učitel	II.	Čelákovice
Václav Grafnetter	def. odb. učitel	III.	Čelákovice
Vilém Fírtík	zat. odb. učitel	III.	Mochov
Josef Vojta	zat. odb. učitel	I.	Čelákovice
Josef Dyrhon	zat. odb. učitel	II., III.	Čelákovice
Rudolf Franěk	zat. odb. učitel	III.	Čelákovice
Jaroslav Junek	zat. odb. učitel	II.	Mochov
Julie Velingerová	zat. odb. učitelka	I.	Čelákovice
Josef Dytrych	výpomocný učitel		Čelákovice
Jaroslav Novotný	učitelský čekatel	II.	Klánovice
Josef Sulek	učitelský čekatel	IV.	Čelákovice
Zdenka Jenšová	výpomocná učitelka němčiny		Čelákovice
Antonín Jindřich	výpomocný učitel		Mochov
Zdeněk Novák	výpomocný učitel		Mochov
Jaroslav Šaman	výpomocný učitel němčiny		Klánovice

hlavní škola dívčí:

Františka Menclová	def. odb. učitelka	I.	Čelákovice
Karel Matějka	zat. odb. učitel	I., II., III.	Klánovice
Vladimír Matoušek	zat. odb. učitel	I.	Klánovice
Karel Kindl	zat. odb. učitel	III.	Čelákovice
Ludmila Beková	výpomocná učitelka	IV.	Klánovice
Zdenka Landsmanová	výpomoc. učitelka němčiny		Čelákovice
Jarmila Horálková	zat. odb. učitelka	II.	Čelákovice
Zdenka Koudelková	učitelská čekatelka	IV.	Čelákovice
Libuše Burešová	výpomoc. učitelka němčiny		Čelákovice
Josef Cívín	výpomoc. učitel němčiny		Čelákovice
Milada Karbanová	učitelská praktikantka		Mochov
Božena Lebedová	zat. uč. domácích nauk		Čelákovice
Zdeňka Schneiderová	zat. uč. domácích nauk		Klánovice
Marie Kubáčová	zat. uč. domácích nauk		Mochov

učitelé náboženství:

František Samek	farář církve římsko-katolické v Nehvizdech	Čelákovice
Jaroslav Jarma	farář církve římsko-katolické v Jirnech	Klánovice
Josef Komada	farář církve českomoravské v Čelákovících	Čelákovice
František Stupka	farář církve českomoravské v Brandýse n. L.	Klánovice
Václav Kára	farář církve českomoravské v Přerově n. L.	Mochov
Leopold Hrbata	farář církve českobratrské evangel. v Lysé n.L.	Mochov

Hlavní školu navštěvuje celkový počet 591 žáků, z čehož je 299 chlapců a 292 dívek. Žactvo je rozděleno do 17 tříd, z čehož 10 tříd působí přímo v Čelákovících (5 tříd chlapecké školy, 4 třídy dívčí, 1 třída učebního kursu), v Klánovicích 5 tříd (4 třídy chlapecké a jedna třída učebního kursu), v Mochově se nacházejí 2 třídy dívčí.

I v tomto školním roce platí nařízení, které omezuje vyučování v řadě odborných předmětů, ve kterých „hrozí nebezpečí“ vytváření vlastního názoru. Z vyučování je tedy zcela vyloučen dějepis, na jehož úkor je opět posilována výuka německého jazyka. V prosinci 1942 navštěvuje výuku němčiny na hlavní škole zemský školní inspektor pro jazyk německý Karel Bergmann, účastní se vyučování v několika třídách i v učitelských kursech.

Ve výuce českého jazyka má zase být dbáno především na rozvoj mluveného projevu a slohu. Naopak „*četbu jest voliti jen ze spisovatelů, kteří ve spisech svých se zasazovali nebo zasazují o úzkou spolupráci německého a českého národa. Vyučující volí četbu pod svojí osobní zodpovědností a pod zodpovědností správce školy.*“⁽⁹⁹⁾

3.4 Čelákovické školy v období tzv. totální války

Situace na východní frontě, kdy německá vojska utrpěla zdrcující porážku u Stalingradu, se nepřímo odráží i ve způsobu školních oslav 4. výročí vzniku Protektorátu Čechy a Morava v roce 1943. Žactvo čelákovických škol si u této příležitosti vyslechne prostřednictvím školního rozhlasu program připravený fašisticky orientovaným Kuratoriem pro výchovu mládeže, jehož hlavní součástí je projev ministra školství a lidové osvěty Emanuela Moravce, načež pokračuje běžné vyučování. Oproti předchozím „významným“ dnům je tentokrát, vzhledem k válečným událostem, upuštěno od vlajkové výzdoby.

V souvislosti s válečným vývojem na frontách se také na školách začíná klást důraz na vytváření vlastního plánu protiletecké ochrany (PO), který obě školy předkládají městské PO. Od této doby se učitelé povinně účastní kursů PO, na školách se konají pravidelná poplachová cvičení, sklepní prostory školních budov se přeměňují na ochranné kryty. Všichni učitelé jsou v rámci protiletecké ochrany zaangažováni ve službě pohotovostní, požární, telefonní, sanitní, hlasatelské apod.

Pokračující válka se projevuje v životě škol především v masivním organizování sběrové činnosti. Žáci i učitelé jsou povinně zainteresováni do mobilizace všech dostupných zdrojů ve prospěch válečného hospodářství. Ačkoli se žáci účastní sběru odpadových surovin (kostí, léčivých bylin, papíru, později textilu, skla, železa, pecek) již od počátečního období okupace, v tomto školním roce se uvedená činnost ještě zintenzivňuje.

V souvislosti s problematickou válečnou hospodářskou situací vydalo ministerstvo školství 22. února 1943 novou směrnici, která se týkala způsobu využívání školních pozemků. *„Třebaže školní zahrady zůstávají i nadále jakýmsi prostředkem vyučovacím, mohou přesto při cílevědomé práci přispěti k řešení úkolů nynějšího výrobního boje. Největší využití půdy k dosažení nejvyššího možného výťažku za spolupráce žáků mohou sloužiti i v místě školy k poznání nejdůležitějších základů vyživovacího hospodářství. .... Škola, která nemá školní zahrady, nebo má zahradu nevelkých rozměrů, má v dorozumění s obcí v blízkosti školy nebo na jiném vhodném místě ladem ležící, ale obdělání schopný pozemek získati a na něm žáky s nejjednoduššími technikami obdělávání půdy seznamovati...“* ⁽¹⁰⁰⁾

Školy byly dále nabádány k nejrůznějším úsporným opatřením. *„Není dovoleno vynechávání řádků a stránek, též plochy na druhé straně kreslicí čtvrtky má býti využito.“* ⁽¹⁰¹⁾ Vzhledem k nedostatku papíru jsou žáci i učitelé vyzváni, aby co nejvíce omezili rozesílání novoročních a jiných blahopřání. Navíc *„dne 3. března 1943 prohlédla městská komise pro mobilisaci kovů všechny školní místnosti a sepsala veškeré kovy (kliky, štítky a kohoutky od*

vodovodu).“ ⁽¹⁰²⁾ O měsíc později pak byly ze škol odstraněny postradatelné kovové součástky lavic, stolů, skříní, čímž bylo říšské hospodářství „obohaceno“ o několik kilogramů barevných kovů.

V záplavě nejrůznějších úsporných opatření a nařízení působí z dnešního pohledu úsměvně ministerský výnos týkající se šetrného zacházení s vlastní obuví. „*Žactvo všech ročníků bylo upozorněno na nezbytnou potřebu šetřiti obuv a pečovati o ni. Bylo žactvu doporučeno, aby se vystříhalo provozovati některé sporty, zvláště kopanou, nemá-li k tomu zvláštní obuvi.*“ ⁽¹⁰³⁾

Velikou ztrátou pro celé město, a tedy i pro čelákovické školství, se stala smrt pana továrníka Josefa Volmana, zakladatele zdejší proslulé továrny na obráběcí stroje, který zemřel 16. dubna 1943. Odešel tak vzácný člověk, který štědře podporoval čelákovické školy a který vždy vycházel vstříc jejich požadavkům. Při každé vhodné příležitosti stejně obětavě přispíval ať už na nové školní zařízení, nebo třeba na podporu nejchudších dětí. „*Škole pan továrník přál, protože jí věřil. ... Měl vždy vřelý vztah ke všemu, co znamenalo pomoc vytvořiti radostné prostředí při práci dětí.*“ ⁽¹⁰⁴⁾ I proto se pohřbu, který se konal 19. dubna, účastnilo mezi tisíci občanů města též veškeré žactvo a učitelstvo čelákovických škol. Na pedagogické poradě řídící učitel obecné školy Boh. Vebr dodává: „*Školy v Čelákovicích hlásají a budou hlásati, že to byl zesnulý pan továrník, který umožnil vysokou peněžitou částkou, aby se v nich žactvo vzdělávalo za nejlepších podmínek zdravotních. Zvěčnělý pan továrník budiž vzorem všem vytrvalostí, pracovitostí, solidností a hlavně dobrotou srdce. Zřídka kdy se vyskytne silný jedinec, který by kromě velikého majetku, jenž byl z velké části k dispozici obecnému prospěchu, měl i šlechetné srdce.*“ ⁽¹⁰⁵⁾

Na jaře 1943 se také v Čelákovicích začíná projevovat činnost Kuratoria pro výchovu mládeže. „*Hoši a děvčata od 10 do 18 let jsou povinni se hlásit k povinné službě mládeže. Mají být vychováni ve sportovních a jiných spolcích, pověřených Kuratoriem pro výchovu mládeže. Tělo i duch se budou pěstovati stejnoměrně, aby nové generace byly pevného charakteru a zdatné pro své povolání.*“ ⁽¹⁰⁶⁾ Naplňování této myšlenky se začíná v Čelákovicích uskutečňovat 20. června, kdy je mládež tohoto věku svolána na hřiště sportovním klubem firmy Volman. Zde byla slavnostně zahájena výchovná činnost tohoto klubu ve smyslu požadavků Kuratoria.

Na základě nařízení o prázdninovém nasazení učitelstva museli všichni členové učitelských sborů na začátku školního roku 1943 - 44 prokázat příslušnými potvrzeními, že v době hlavních školních prázdnin byli zaměstnáni buď na pracích zemědělských, kancelářských u

veřejných úřadů, nebo byli účastníky přeškolovacích kursů pořádaných pro učitelstvo, či kursů pro instruktory Kuratoria pro výchovu mládeže. Podle těchto potvrzení odpracovali učitelé čelákovických škol v době hlavních prázdnin 2 430 hodin.

Válečný vývoj na počátku školního roku 1943 - 44 poznamenává i atmosféru na školách. S obavami je zvláště sledováno, jaký dopad bude mít ve školní praxi naplňování směrnice umožňující pracovní nasazování učitelů. *„Zahajujeme školní rok v pátém roce druhé světové války nejistotou a obavami, jak se práce školní bude dařiti a jak bude organizována a prováděna hlavně po provedení připraveného totálního nasazení učitelstva do práce v továrnách, 30 - 40% všech veřejných zaměstnanců má být nasazeno v podnicích pro válku důležitých. Jsou sice již vydány směrnice, jaká učiniti opatření až v důsledku totálního nasazení nastane úbytek sil, ale je jisté, že tato opatření jako zvýšení vyučovací povinnosti učitelů, spojování tříd, snižování výměry vyučovacích hodin u jednotlivých předmětů vyučovacích, ... budou školní práci a výsledkům této práce na úkor.“* ⁽¹⁰⁷⁾

S masivnějším totálním nasazováním veřejných zaměstnanců, tedy i učitelů čelákovických škol, do podniků důležitých pro válečné hospodářství však bylo započato teprve v září 1944. Tím ubyly na obecné škole čtyři síly, na hlavní škole pět učitelských sil. V době blížící se německé porážky jsou někteří učitelé povoláni do místní Volmanovy továrny, jiní jsou nasazeni na práce v rámci tzv. Todtovy organizace (původně organizace pro úkoly vojenského stavebnictví bývalého říšského ministra zbrojního průmyslu F. Todta).

Za účelem prohloubení a jednotného uspořádání vyučování němčině na obecných a hlavních školách byly zavedeny výnosem ministerstva školství z 19. října 1943 na všech obecných a hlavních školách s českým jazykem vyučovacím pracovní kroužky všech učitelů pověřených vyučováním němčině. Učitelé tak měli provádět vzájemné a hromadné hospitace, společně koordinovat a organizovat výuku němčiny.

V listopadu 1943 dochází ke zrušení místních a újezdních školních rad. Jejich pravomoci tak přecházejí na starostu města, který však může jmenovat představeného města pro školní záležitosti. Tím se v Čelákovících stává Rudolf Hron, dosavadní předseda újezdní školní rady.

Školní výuku posledního válečného roku stále častěji narušují letecké poplachy, které jsou od podzimu 1944 téměř na denním pořádku. Žáci byli poučeni o chování, jak se mají v těchto situacích chovat. Při vyhlášení tzv. malého, výstražného poplachu bylo v daný den ukončeno vyučování, v případě poplachu protileteckého byly domů puštěny pouze děti, které měly možnost v čase ne delším než pět minut doběhnout domů nebo do úkrytů u svých příbuzných nebo známých. Ostatní žáci museli zůstat ve školních krytech.

Podobně jako v prvních válečných letech jsou vánoční prázdniny poslední válečné zimy opět z důvodu citelného nedostatku paliva opakovaně prodlužovány: nejprve o týden do 11. ledna, později do 24. ledna, a nakonec se termín ukončení prázdnin odkládá na neurčito. Pravidelného vyučování se děti dočkaly až 4. dubna 1945. Podobně jako v počátečním okupačním období jsou dětem zadávány domácí úkoly, které se pak opravené shromažďují u ředitelů škol, aby byly k dispozici školským úřadům.

V únoru 1945 se v Čelákovicích objevuje poprvé větší množství německých uprchlíků z válkou dotčených a obsazených území říše, především z oblastí kolem Odry, kteří jsou označováni jako tzv. národní hosté. Pro jejich potřeby jsou zabrány obě školní budovy ve městě, kde jsou tito „hosté“ po dobu nejprve deseti dnů ubytováni. Ovšem i v následujících týdnech proudí přes město další skupiny uprchlíků, které často využívají školních budov pro nocleh a odpočinek. Městská kronika uvádí, že v období od 19. února do 2. dubna tudy prošlo přes 21 000 německých uprchlíků.

Ačkoli je výuka na čelákovických školách stále častěji přerušována výše uvedenými zásahy, lidé v protektorátu již s nadějemi pociťují blížící se konec války a nacistické tyranie. „*V posledních dnech dubnových a prvních dnech květnových projevovalo se žactvo zcela jinak než v dobách německé krutovlády. Bylo mu již známo z hovorů dospělých i doma, že porážka Německa je neodvratná a nedá na sebe dlouho čekat. Proto bylo odvážnější a mluvilo již otevřeně o našem vítězství.*“⁽¹⁰⁸⁾

V květnu 1945 propukne i v Čelákovicích ozbrojené lidové povstání, do jehož čela se staví dosavadní vedoucí místní odbojové organizace a odborný učitel měšťanské školy Václav Grafnetter. Tím se také završuje šestileté působení okupační moci na čelákovické školy.

3.4.1 Obecná škola v Čelákovicích

K problematice zvyšujícího se významu sběrové činnosti se 18. února 1943 uskutečnila na obecné škole mimořádná porada, na níž byla podle výnosu OŠV jmenována učitelka Jarmila Dvořáková členkou okresního kuratoria pro sběr odpadových hmot, vedoucím sběru na škole se stal Šimon Koloděj.

Samotná organizace této činnosti vypadala následovně. Zatímco žáci 1.- 3. tříd obecné školy odevzdávali sběr přímo v prostoru školního dvora, 4. - 6. třídy prováděly organizovaný sběr přímo ve městě. Tříčlenné skupiny vedené určenými učiteli procházely každý lichý týden přidělené ulice dům od domu. „*Děti IV., V. a VI. tříd a tříd pomocných, které se nemohou*

zúčastniti organisovaného sběru ve městě 1. a 3. týden, přinesou lékařské vysvědčení. Ve 2. a 4. týdnu bude sběr školní. Přivezené odpadky z města se rozdělí členům skupin stejnoměrně a připočtou se k tomu, co sami přivezli z domova. Za správné odvádění sběru odpovídají především třídní učitelé.“⁽¹⁰⁹⁾ Učitelé pak museli odpadky vážit, třídít a především vést jejich přesnou evidenci, která byla odesílána příslušným úřadům a která se stávala podkladem pro bodové ohodnocení jednotlivých škol. Tak například v březnu 1943 bylo sebráno na obecné škole 1 492 kg odpadových hmot, za což bylo škole uděleno, podle míry zastoupení jednotlivých druhů surovin, 2 217 bodů.

I v životě obecné školy se začíná na jaře 1943 projevovat vliv působení Kuratoria pro výchovu mládeže, jedná se však výhradně o působení v oblasti sportovní a kulturní. Počátkem června se učitel pomocné třídy Lad. Novotný účastní XXI. výcvikového tábora okresních pověřenců kuratoria. Místní sportovní klub, který vyvíjí svou činnost právě v rámci Kuratoria pro výchovu mládeže, organizuje povinný plavecký výcvik pro děti ve věku od 9 do 14 let. Z obecné školy se ho účastní celkem 285 žáků, z nichž zatím umí plavat pouhých 54 dětí.

Přísnější výběr oproti předchozímu roku čeká zájemce o přestup na školu hlavní, na kterou se může hlásit pouze polovina žáků čtvrtých tříd, ze kterých bude po náročných přijímacích zkouškách pro příští školní rok přijato pouze předepsaných 35 % uchazečů. Výběrové řízení se uskutečnilo ve dnech 12. - 13. července 1943 a skládalo se z písemné a ústní zkoušky z němčiny, češtiny a počtů, pouze ústní část pak měla zkouška z vlastivědy. Tak mělo být dosaženo toho, že budou na hlavní školu přijati pouze žáci „*dobrého charakteru, výborné tělesné zdatnosti a vynikajících vědomostí.*“⁽¹¹⁰⁾

Za zmínku stojí skutečnost, že na podobě zkoušky z vlastivědy se výraznou měrou podílel učitel Obecné školy v Čelákovících Jaroslav Robeš. Ten zpracoval rozsah učební látky čtvrtých tříd v obou zmíněných předmětech, čímž byly dány směrnice pro všechny obecné školy v protektorátu. Jaroslav Robeš byl tak na zdejší škole bezesporu ve vzdělávací oblasti nejangažovanějším pracovníkem. Narodil se 20. února 1902 ve Starém Městě u Uherského Hradiště, po absolvování gymnázia ve Strážnici navštěvoval Školu vysokých studií pedagogických, v letech 1930 – 34 pak studoval Filozofickou fakultu Karlovy univerzity v Praze. Jako učitel působil na různých školách na Uherskohradištsku a Českobrodsku, od 1. září 1942 se stává učitelem Obecné školy v Čelákovících. O jeho obětavé školní i mimoškolní práci nás zpravují i tyto řádky školní kroniky:

„Jak dovedou jednotlivci v této těžké době pracovati, stůj tu příklad nad jiné vzácný – práce učitele Jaroslava Robeše, který kromě přepečlivé práce ve své třídě jest, členem vlasti-

vědné a přírodovědné sekce, členem sekce pro metodiku přírodopisu, přírodopytu a chemie při ústředí veřejných zaměstnanců, členem odborné komise pro pedagogické otázky, pořadatel rubriky Vlastivěda v časopisu Komenský, člen komise pro obrazy prvoučné a vlastivědné. Kromě těchto prací – vyžadujících velmi mnoho pečlivého studia – řídí v obci naši sociální práci.“⁽¹¹¹⁾

Jaroslav Robeš také často při poradách učitelského sboru obohacuje kolegy s aktuálními pedagogickými myšlenkami a názory, jak tomu bylo např. po jeho jmenování členem komise pro metodiku přírodopisu, fyziky a chemie. „*Úkoly, jež jsou komisí zpracovávány, jsou maximální. Poněvadž se život rozrůstá, svádí tzv. obecné vzdělání k rozšiřování učebné látky. To by mohlo vésti k přetěžování žactva. Pracovitost na školách se nedá stupňovat přes určitou míru. .... Nejcennějším úkolem je , aby se člověk vyzbrojil činným rozumem. Probuzení tohoto rozumu je v podstatě etický zájem. Zajímat se znamená žít. Je třeba podnítiti chuť ke sbírání fakt a skutečností, ke stálému růstu. Člověk s činným rozumem stále poroste, i když tělesně se blíží zemi. Jeho práce se promění v zálibu, někdy vyroste i v dílo, které svého tvůrce vynese a přetrvá.“⁽¹¹²⁾*

Přípravy na školní rok 1943 – 44 začínají účastí několika učitelů, jmenovitě J. Dvořákové, M. Ludvíčkové, C. Jarého, V. Pluhaře a řídícího učitele B. Vebra, na týdenním přeškolovacím dějepisném kursu, jenž se uskutečnil ve dnech 23. – 28. srpna 1943 v Brandýse nad Labem. Nový školní rok pak začíná 3. září 1943. Obecná škola je na základě žádosti újezdni školní rady rozšířena o 7. třídu.

Takto pak vypadalo aktuální rozdělení tříd (podle konf. protokolu z 3. září 1943):

I. A	Vlasta Zvárová	IV. A	Věra Dorošenková
I. B	Jaroslav Robeš	IV. B	Milada Kulveitová
II. A	Anastázie Nečasová	V.	Bohuslav Vebr
II. B	Marie Bendová	VI. A	Jarmila Dvořáková
III. A	Věra Nezbedová	VI. B	Marie Ludvíčková
III. B	Václav Pluhař	VII.	Cyril Jarý
1. tř. pomocná	Miroslav Zachar		
2. tř. pomocná	Ladislav Novotný		

„Pomocná škola pro děti méně nadané, úchylné, měla dvě třídy. V rozvrhu školy bylo pamatováno větším počtem hodin na tělesnou výchovu a ruční práce. Tělesná zdatnost a schopné, vycvičené ruce mají usnadnit pronikání životem. Učitel Lad. Novotný vymohl zřízení dílny pro ruční práce a vším potřebným ji tak vybavil, že byla nejlépe zařízenou školou toho druhu na okrese.“⁽¹¹³⁾

Podobně jako v předchozích letech dochází na obecných školách k úpravě počtu hodin německého jazyka, jejichž počet se v tomto školním roce zvyšuje na sedm v pátém ročníku, od šestého ročníku se pak němčině vyučuje osm hodin týdně. Taktéž je od pátého ročníku zařazena do učebního plánu jedna týdenní hodina zeměpisu.

Válečné události a stále častější „návštěvy“ spojeneckých letadel nad německým územím, území protektorátu nevyjímaje, začaly klást také mnohem vyšší nároky na vytvoření účinného systému protiletectvé ochrany. Ve dnech 6. – 8. ledna 1944 se účastní všichni učitelé obecné školy kursu PO, na jehož základě je v následujících dvou týdnech přepracován stávající školní plán PO, ve kterém mají všichni zaměstnanci školy přesně vymezené funkce:

vedoucí PO	<i>Václav Pluhař</i>
pořadatelé	<i>Jaroslav Robeš, Milada Kulveitová</i>
požární služba	<i>Anastázie Nečasová, Šimon Koloděj, školník Matěj Vyvadil</i>
sanitní služba	<i>Božena Jedličková, Marie Pařízková</i>
telefon a hlasatel	<i>Vlasta Zvárová</i>
pohotovost	<i>Věra Dorošenková, Věra Nezbedová, Marie Bendová</i> ⁽¹¹⁴⁾

Od této doby se pravidelně konají poplachová cvičení, za účelem zřízení školního protiletectvého krytu jsou též vyklizeny sklepní prostory školní budovy. Vyprázdněné prostory si při své návštěvě školy dne 7. března prohlíží okresní hejtmán z Brandýsa nad Labem a vydává pokyny k provedení nezbytných úprav (vyztužení celého prostoru podpěrami a vybudování nouzového východu) k vytvoření skutečně funkčního školního krytu.

V posledních letech války často připomíná obecná škola spíše sběrnou surovin než vzdělávací ústav. O důrazu, který je této oblasti v období tzv. totální války, kdy je vše podřízeno maximální podpoře říšského hospodářství, věnován, vypovídají zřetelně stránky školní kroniky. Téměř z každé stránky k nám promlouvají čísla průběžných výsledků sběrových akcí, informace o tom, jak je tato činnost propagována, sdělení o bodových ziscích a motivačních odměnách pro nejlepší sběrače, či školu samotnou (jednalo se zejména o knižní tituly). Od dubnu 1944 je v prostorách školního dvora připravována rozsáhlá propagační výstava sběru odpadových hmot, na jejíž organizaci se společně podílely obecná a hlavní škola.

Celkové množství sebraných odpadových hmot na obecné škole průběhu školní roku 1943 - 44 bylo následující:

<i>papír</i>	4.427 kg	<i>kosti</i>	2.816 kg	
<i>sklo</i>	3.195 kg	<i>železo</i>	7.649 kg	
<i>textil</i>	1.973 kg	<i>guma</i>	8 kg	(115)

Vyučování posledního válečného školního roku 1944 - 45 začalo 5. září 1944. Školu v této době navštěvuje celkem 556 dětí, z čehož je 283 chlapců a 273 dívek.

Obecná škola má celkem šest postupných ročníků se čtyřmi definitivními pobočkami, k tomu navíc dva postupné ročníky provizorní (7. a 8. třída) s jednou zatímní pobočkou. Podobně jako v minulých letech zde působí též dvě třídy pomocné. Změna zatímních 7. a 8. postupných ročníků v definitivní přichází vzápětí na základě výnosu Zemského úřadu v Čechách, jímž se dosavadní šestitřídní škola mění oficiálně na osmitřídní obecnou školu.

Se vzrůstajícím počtem ročníků je škola nucena opět řešit problém spjatý s umístěním některých tříd. Zatímco devět tříd nižších ročníků působí v budově obecné školy, 5. a 6. ročníky v prostorách školy hlavní, 7. a 8. ročník spolu s jednou pomocnou třídou nalézá útočiště v Domě mládeže (sokolovny). Druhá pomocná třída je přemístěna do domu u Čurdů na čelákovickém náměstí.

Přidělení tříd ve školním roce 1944 – 45 (podle konf. protokolu z 5. září 1944):

I. A	Jaroslav Robeš	V.	Karel Hellinger
I. B	Milada Kulveitová	VI.	Šimon Koloděj
II. A	Vlasta Zvárová	VII. A	Jarmila Dvořáková
II. B	Božena Jedličková-Marunová	VII. B	Marie Ludvíčková
III. A	Anastázie Nečasová	VIII.	Mir. Fidrmucová
III. B	Marie Bendová		
IV. A	Věra Nezbedová	1. tř. pomocná	Miroslav Zachar
IV. B	Václav Pluhař	2. tř. pomocná	Věra Jedličková

Vrcholící období tzv. totální války s sebou na začátku školního roku 1944 - 45 přináší i personální zásahy do složení učitelského sboru, které se týkají totálního nasazení učitelů. Už prázdninové období roku 1944 je znovu poznamenáno pracovním nasazením členů učitelského sboru vypomáhajících při žňových pracích. Učitel Václav Pluhař je zde jmenován soupisovým komisařem, též další učitelé se podílejí zejména na administrativní činnosti.

Narízením úřadu práce jsou pak od 25. září 1944 pracovním nasazeny do Volmanovy továrny v Čelákovících čtyři učitelky obecné školy - Marie Pařízková, Vlasta Koptová, Božena Jedličková-Marunová a Miroslava Fidrmucová. Do školní služby se postupně vracejí koncem měsíce října, kdy jsou práce v továrně zproštěny.

Další omezení školní výuky obecné školy jsou spjata s dlouhými „uhelnými“ prázdninami, s několika vlnami německých uprchlíků, kteří ve školní budově nacházejí nocleh a odpočinek, a v neposlední řadě s častým vyhlašováním leteckých poplachů.

V předvečer zahájení povstání českého lidu nastupuje dosavadní správce školy Bohuslav Vebr šestiměsíční zdravotní dovolenou a na jeho místo se dnem 5. května 1945 vrací bývalý řídící učitel Miroslav Zachar. Děti, které v tento den přicházejí do školy, jsou poslány zpět domů. Mezi členy pedagogického sboru se začíná šířit optimistická nálada z konce války.

Několik učitelů se také usilovně podílí na přípravě humanitární pomoci pro Terezín. Výprava, v jejíž sestavě je též učitelka obecné školy a aktivní členka čelákovického odboje Jarmila Dvořáková, odjíždí z Čelákovic nejprve 8. května. V Hloubětíně je však zastavena německými vojáky a musí se vrátit zpět. Pomoc do Terezína, jedná se především o zdravotnický materiál a potraviny, se nakonec úspěšně podaří dopravit na místo určení 11. května. Mezitím stihne Jarmila Dvořáková ještě přivítat chlebem a solí sovětské vojáky, jejichž dva tanky nakrátko přijíždějí do Čelákovic v dopoledních hodinách 10. května 1945.

Mírová výuka v obecné škole se nanovo rozbíhá 22. května. Do té doby byla školní budova připravena k ubytování vojáků Rudé armády, této možnosti však nakrátko využívá pouze menší oddíl československých vojáků. Nastává také doba vybalování zapečetěných knih, učebnic, map a obrazů, které na počátku okupace padly za oběť několika revizím zkoumajícím jejich „závadný“ obsah. Mnohé z těchto předmětů byly uchovány po celou dobu války i s tím rizikem, že v případě jejich odhalení mohou být jejich přechovávatele uvězněni.

S návratem dětí do školních lavic je spojeno nebezpečí, které souvisí se zvýšeným vojenským pohybem v okolí Čelákovic v posledních dnech války. Žáci zde nalézají množství vojenského materiálu, jeden z žáků III. třídy přináší do školy dokonce automatickou pistoli.

Učitelé proto denně upozorňují žactvo na nebezpečí manipulace s výbušninami, opakovaně dětem zabavují nalezené střelivo a další nebezpečné předměty.

Když Miroslav Zachar několik dní po skončení války hodnotí práci učitelů obecné školy v období německé okupace, připomíná slova, která pronesl na pedagogické poradě začátkem září 1941 o tom, že škola má probouzet a posilovat v dětské mysli vědomí příslušnosti k národu, jazyku a národní kultuře. K tomu poznamenává: „*Povinnost plynoucí z tohoto nařízení mne nikdy neopustila ani v těch dobách nejhroznějších. Zůstal jsem věren svému národu, odkazu p. pres. T. G. Masaryka a jeho nástupci panu presidentovi Dr. E. Benešovi, a zůstali věrni všichni členové sboru. Věnovali jsme se v té nepřetržité záplavě germanizujících opatření drobné práci, učili jsme v duchu českém a starali jsme se při každé příležitosti o české děti.*“⁽¹¹⁶⁾

K tlaku nacistické moci na české školy a učitele se řídící učitel vyjadřuje i v průběhu červencové pedagogické porady: „*Kazila náš mateřský jazyk nesmyslnými zákazy o nepřeložitelnosti německých jmen a povýšila německý jazyk na první místo mezi všemi předměty. Vraždila a věznila české učitele, udělala ze škol válečně důležité podniky a z dílen lidskosti domcovací pracovny otroků nacistického režimu. Ale byla to práce marná. Prořídle učitelské řady se nesklonily. Pod rdousící rukou vrahů český učitel snil o nové české škole a pracoval na novém kulturním programu. Reforma školy je připravena, reforma vyrostlá v našem duchu a prostředí.*“⁽¹¹⁷⁾

3.4.2 Hlavní škola v Čelákovících

„*Ministr školství svým výnosem ze dne 22. února 1942 zrušil nyníjší IV.A ročníky, bývalé jednorocní učební kursy, při hlavních školách. Tyto kursy byly vlastně již zrušeny loni výnosem o nové organizaci hlavních škol, ale pro letošní rok byly ještě povoleny. Protože důvody, jak se ve výnose praví, pro trvání těchto ročníků pominuly, ruší se trvání jejich koncem školního roku 1942 - 43.*“⁽¹¹⁸⁾ Uvedeným ministerským výnosem byla na konci roku 1943 postavena hlavní škola před otázkou, co se žáky, kteří dokončili hlavní školu, ale zatím nedosáhli věku čtrnácti let nebo nebyli dostatečně fyzicky vyspělí k tomu, aby mohli být začleněni do pracovního procesu.

Ředitelství čelákovické hlavní školy proto 9. června 1943 zaslalo ministerstvu školství žádost, aby mohl být pro tyto žáky, kterým též pracovní úřad povolil pokračující školní docházku, zřízen zvláštní 4. ročník Do tohoto ročníku se následně přihlásilo z Čelákovic a Mo-

chova celkem 64 žáků, z klánovických tříd potom dalších 30 žáků. Na základě rozhodnutí zemského prezidenta ze dne 6. července 1943 bylo těmto žákům povoleno opakovat čtvrtý ročník hlavních škol, požádají-li o to rodiče žáka a dá-li k tomu svolení pracovní úřad.

Také na hlavní škole jsou v lednu 1943 v rámci okresního kuratoria pro sběr odpadových hmot jmenováni učitelé zodpovídající za zdárný průběh sběrové činnosti. Stávají se jimi odb. uč. Rudolf Franěk a učitelka čekatelka Zdenka Koudelková, kteří musí podávat mimo jiné návrhy na provádění a organizaci sběru na zdejší škole.

Samotná škola se také musí přizpůsobit celé řadě úsporných opatření, typických pro období tzv. totální války. Mezi ně patří kromě již zmíněných opatření též povinnost šetření palivem při vytápění školních místností, kdy např. služební místnosti mohou být vytápěny pouze do teploty 18 stupňů.

Ve snaze vyhovět obsahu výše uvedené směrnice týkající se využívání školních pozemků, zažádal ředitel školy Jan Havlíček na obecním úřadě o přidělení takového pozemku, který by byl ve smyslu ministerského výnosu žactvem obhospodařován. Odpovědí mu však bylo, že takového pozemku ve městě není. Proto hlavní škola přistoupila k úpravě školního dvora, jehož větší část měla sloužit jako školní zahrada, menší část pak jako hřiště pro potřeby výuky tělesné výchovy.

Se stejným odhodláním vyplnit co možná nejlépe úřední nařízení přistoupila hlavní škola i k dalšímu výnosu, který se tentokrát týkal chovu bource morušového. „*Zemský prezident pro Čechy svým výnosem ze dne 20. 4. 1943 vyzval školy politického okresu Brandýs nad Labem, aby byly nápomocny při zavedení chovu bource morušového a zařídily ihned vše potřebné pro uskutečnění jeho.*“⁽¹¹⁹⁾ Vzhledem k nedostatku vhodných stromů, které jsou základní podmínkou pro takový chov, požádala správa hlavní školy místní okrašlovací spolek o vysazení určitého počtu moruší.

Ve dnech 12. a 13. července 1943 proběhly přijímací zkoušky na čelákovickou hlavní školu. Ředitel školy sestavil zkušební komise z učitelů hlavní školy, vždy pro chlapeckou a dívčí školu zvlášť. Školní úřad do těchto komisí ustanovil po jednom přísedícím z řad učitelů obecných škol. „*Ředitel jako předseda zkušebních komisí uložil všem členům jejich, aby se řádně seznámili s rozsahem učebné látky 4. postupného ročníku obecných škol, a žádal, aby všichni zkoušející měli na paměti věk a dosavadní školení zkoušených, že je třeba stále myslet na to, že na děti, zvláště z obcí venkovských, bude působiti při zkoušce i nezvyklé prostředí, ba že je nutno bráti i ohled na děti – trémisty.*“⁽¹²⁰⁾

Na začátku školního roku 1943-44 má čelákovická hlavní škola takovéto složení pedagogických sborů (opět je podle zápisu pedagogické porady ze září 1944 uváděna odbornost i působiště jednotlivých učitelů):

hlavní škola chlapecká:

Jan Havlíček	zat. ředitel	III.	Čelákovice
Václav Doležal	def. odb. učitel	II.	Čelákovice
Josef Dyrhon	zat. odb. učitel	II., III.	Čelákovice
Rudolf Franěk	zat. odb. učitel	III.	Čelákovice
Václav Grafnetter	def. odb. učitel	III.	Čelákovice
Josef Vojta	zat. odb. učitel	I.	Čelákovice
Jaroslav Junek	zat. odb. učitel	II.	Mochov
Julie Velingerová	zat. odb. učitelka	I.	Čelákovice
Josef Dytrych	výpomocný učitel		Čelákovice
Jaroslav Novotný	učitelský čekatel	II.	Klánovice
Josef Sulek	zat. odb. učitel	IV.	Čelákovice
Zdenka Jenšová	výpomocná učitelka němčiny		Čelákovice
Jarmila Majerová	výpomocná učitelka němčiny		Čelákovice
Antonín Jindřich	výpomocný učitel		Mochov

hlavní škola dívčí:

Růžena Budělovká	def. odb. učitelka	I.	Čelákovice
Františka Menclová	def. odb. učitelka	I.	Čelákovice
Karel Matějka	zat. odb. učitel	I., II., III.	Klánovice
Vladimír Matoušek	zat. odb. učitel	I.	Klánovice
Marie Kubáčová	zat. uč. domácích nauk		Mochov
Karel Kindl	zat. odb. učitel	III.	Čelákovice
Jarmila Bořecká	výpomoc. učitelka němčiny		Čelákovice
Zdenka Landsmanová	výpomoc. učitelka němčiny		Čelákovice
Jarmila Horálková	zat. odb. učitelka	II.	Čelákovice
Zdenka Koudelková	učitelská čekatelka	IV.	Čelákovice
Josef Cívín	výpomoc. učitel němčiny		Čelákovice
Milada Karbanová	učitelská praktikantka		Mochov
Božena Lebedová	zat. uč. domácích nauk		Čelákovice
Olga Duchoňová	zat. uč. domácích nauk		Čelákovice

Učitelé náboženství zde působili ve stejném složení jako v předchozím školním roce.

V září 1943 vstupuje v platnost také nová úprava klasifikačního řádu na hlavních školách. Klasifikační stupnice je nyní tvořena šesti stupni: velmi dobrý, dobrý, uspokojivý, dostatečný, sotva dostatečný, nedostatečný.

Sběrová činnost, resp. její propagace proniká v následujících měsících i do samotného obsahu vyučování. „*Školská práce bude postavena ve všech předmětech, v nichž je to možné, v příštích měsících školního roku do služeb propagace sběrů důležitých pro válku, zvláště pak sběru starých odpadků. Tomuto požadavku bude možno vyhověti zvláště v kreslení, ručních pracích, přírodovědě, počtech, mluvnici a písemných pracích vůbec. Nejlepší práce budou vystaveny, oceněny a odměněny.*“ ⁽¹²¹⁾

Ve dnech 20. - 21. května 1944 se za hojně účasti čelákovických občanů uskutečnila v kreslírně hlavní školy výstava propagující sběr odpadových hmot. „*Uznání za provedení výstavy dostalo se žactvu i učitelstvu nejen od občanstva, ale i od zemského inspektora, školního rady J. Příkryla, který v doprovodu okresního školního inspektora L. Maršálka navštívil výstavu dne 20. V. 1944. Na přání okr. škol. inspektora byla výstava v celém svém rozsahu instalována jako samostatný celek na okresní výstavě propagace sběru odpadových hmot v Brandýse nad Labem ve dnech 27. V. až 4. VI. 1944.*“ ⁽¹²²⁾

Sběr odpadových surovin pokračoval i v průběhu hlavních prázdnin. Ředitel školy byl osobně odpovědný za to, že učiní potřebná opatření (určení služeb učitelů, poučení žactva, vyhlášení sběrových dní apod.), aby v prázdninovém období nedošlo k poklesu sběru.

V rámci totálního pracovního nasazení veřejných zaměstnanců, včetně zaměstnanců škol, je v průběhu září 1944 v rámci tzv. Todtovy organizace povolán do Škodových závodů v Mladé Boleslavi odborný učitel hlavní školy Karel Kindl, odborná učitelka Jarmila Horálková nastoupila práci ve Volmanově továrně v Čelákovících. Vzhledem k tomu, že některé školy byly důsledky totálního nasazení postiženy ještě výrazněji, byl odb. učitel Josef Dytrych přeložen na Obecnou školu ve Mstěticích, učitelky Zdenka Landsmannová a Zdenka Jenšová byly dány k dispozici Obecné škole v Čelákovících. Vzhledem k úbytku pěti pracovních sil byla zvýšena vyučovací povinnost ostatních učitelů hlavní školy na 32 hodin týdně.

Na počátku školního roku 1944 - 45 došlo pouze k minimálním změnám v učitelských sborech hlavní školy. Odborná učitelka Julie Velingerová a Zdenka Jenšová, výpomocná učitelka němčiny, byly přemístěny z hlavní školy chlapecké na školu dívčí a odborný učitel Josef Sulek, který dosud působil v Klánovicích, byl přeřazen na Hlavní školu chlapeckou v Čelákovících.

V únoru 1945 je budova hlavní školy zabrána pro potřeby ubytování uprchlíků z území obsazeného Rudou armádou. Budova je pak k těmto účelům opakovaně využívána až do začátku dubna. Během této doby se zde vystřídalo několik tisíc utečenců, což se zákonitě projevilo na celkovém stavu školy. „Školní budovy byly zabrány pro ubytování vystěhovalců německé národnosti hlavně z okolí Ratiboře, Nisy a Vratislavi. K účelu ubytování zabrány byly jen učebny, v nichž přespali a druhý den pokračovali v cestě na západ. Kabinety ponechány byly svému účelu. Je samozřejmé, že stálou výměnou nocležníků budova a místnosti školní trpěly. Místnosti nevětrány, čistota v budově a jejím okolí malá. Splachovací zařízení záchodů nestačilo a aby se zabránilo event. rozšíření nemocí, musely být záchody v budově školní uzavřeny a na školní zahradě zřízena latrína.“⁽¹²³⁾

Zápis o německých uprchlících byl jedním z posledních, který byl do školní kroniky měšťanské školy zapsán ještě v období války na konci dubna 1945. Události, které následovaly v průběhu květnových dní 1945, byly do kroniky dopsány až v prvních mírových dnech, o čemž svědčí změna povahy zápisů.

V pátek 4. května odjel dosavadní ředitel školy Jan Havlíček ke své rodině do Nových Benátek. V sobotu 5. května byl proto jako obvykle zastupován nejstarším členem sboru, kterým byl odborný učitel Václav Doležal. Tento den se však dostavil do školy pouze malý počet žáků, kteří byli vzápětí posláni zpět domů, neboť v Čelákovících toho rána vypukla revoluce pod vedením odborného učitele měšťanské školy Václava Grafnettera, jednoho z hlavních představitelů čelákovického protifašistického odboje.

„Odborný učitel Václav Grafnetter, který byl prohlášen předsedou Revolučního národního výboru, nařídil zabránění školní budovy dne 5. V. 1945, která ihned sloužila jako věznice pro kolaboranty a zatčené občany německé národnosti, kteří bydleli v Čelákovících. Rovněž v ní byli umístěni němečtí zajatci – vojáci, kteří byli odzbrojeni. V kabinetě byla zřízena strážnice pro vojenskou hlídku. V tělocvičně, v jedné třídě, ve sklepě i na půdě bylo zřízeno skladiště. V nich byly uloženy různé věci milionových hodnot, které byly zachraňovány ze železničních vagonů.“⁽¹²⁴⁾

Dne 10. května bylo v budově měšťanské školy ve dvou třídách zřízeno vojenské posádkové velitelství, uvěznění zajatci a kolaboranti byli odvezeni do věznice v Brandýse nad Labem. Vyučování, tentokrát již v mírových podmínkách a pod vedením nově jmenovaného ředitele Václava Grafnettera, bylo slavnostně obnoveno 28. května 1945.

4. Pokus o založení Městské hudební školy v Čelákovicích

Historie čelákovické městské hudební školy se začíná odvíjet na podzim roku 1939, v době, kdy celý český národ hledá morální posilu prostřednictvím nebývalého zájmu o literaturu, hudbu, divadlo, či výtvarné umění. Tehdy také oborová organizace hudebníků, Unie českých hudebníků z povolání (UČHP), ve snaze podporovat kulturní rozvoj národa, tísněného okupační mocí, a také ve snaze zajistit svým členům profesní uplatnění na území Protektorátu Čechy a Morava, dávala popud k zakládání městských hudebních škol.

Zde je třeba říci, že tehdejší situace mimoškolní hudební výchovy na našem území byla velmi problematická. Hudební pedagogové často protestovali proti tzv. pokoutnímu vyučování hudbě. Vzhledem k tomu, že stále platil císařský zákon z roku 1850 a nový se do začátku okupace nepodařilo do parlamentu první republiky prosadit, mohl hudbě vyučovat prakticky kdokoli. „*Inspektor hudebních škol V. B. Aim zjistil dotazníkem, že 70 % všeho hudbě se učícího žactva bylo v rukou pokoutních, nekvalifikovaných učitelů. Apeloval proto na zakládání městských hudebních škol, v nichž se mohli uplatnit jen kvalifikovaní učitelé hudby a absolventi konzervatoří.*“⁽¹⁾

Z výše uvedených důvodů se představitelé UČHP taktéž obrátili koncem listopadu 1939 na městský úřad s výzvou, zda by též Čelákovice, po vzoru jiných měst, neuvažovaly o zřízení městské hudební školy. Na tuto výzvu však město zpočátku reagovalo záporně.

Unie hudebníků však své úsilí nevzdává a žádost opakuje v lednu 1940. Tentokrát se jmenovitě obrací na Bohumila Vokála z Čelákovic, bývalého radu zemského úřadu a známého milovníka hudby, aby se vahou své osobnosti zasadil o založení městské hudební školy. Ten pochopil význam takové kulturní instituce a dal se do práce s houževnatostí jemu vlastní. „*Tímto činem prolomen byl nezájem o zřízení školy. V zasedání městské rady dne 22. února 1940 usneseno bylo postoupiti otázku městské hudební školy osvětové komisi s tím, aby nezávazně sjednala podmínky, místnosti i finanční náklady. Městským úřadem byl, po dohodě se starostou města Antonínem Heřmanem, dne 6. května 1940 pověřen v zastoupení městské osvětové komise, aby provedl všechna příslušná jednání, pan rada Bohumil Vokál.*“⁽²⁾

Z jeho popudu byl vytvořen přípravný výbor, do něhož byli přijati řídicí učitel obecné školy František Weinzettel a čelákovický rodák František Veselý, v té době ředitel Městské hudební školy v Nymburce. Prvním úkolem přípravného výboru bylo zjištění pravděpodobného počtu žáků budoucí hudební školy. Prostřednictvím ředitelství obecné i měšťanské školy byla dána do oběhu oznámení o zřízení MHS spolu s nezávaznými přihláškami. Zde bylo nabídnuto vyučování v oddělení intonačním (základem by byl sólový a sborový zpěv) a instru-

mentálním (s možností hry na klavír, housle, violu, violoncello, v případě zájmu též na dechové nástroje). Na základě předběžných přihlášek projevilo zájem o nabízené hudební obory 45 žáků, z čehož na housle 24, na klavír 11 a na sborový zpěv 15 dětí.

V otázce prostorového zabezpečení MHŠ byla o pomoc požádána místní školní rada, která zajistila tři učebny v budově měšťanské školy, kde by hudební škola našla útočiště vždy v odpoledních hodinách po skončení vyučování měšťanské školy. Podobně byla jedna učebna poskytnuta i školou obecnou.

Při vytváření budoucího kuratoria (výboru) městské hudební školy byly požádány čelákovické školy, organizace a spolky, aby jmenovaly ze svého středu po jednom členu kuratoria. „Založení výše organisované soukromé hudební školy je dnes pro každé větší město přímo nutným kulturním počinem. Je tedy věcí všech kulturních spolků, aby všemožně přispěly k založení takové školy.“⁽³⁾ Takto delegovaní členové z řad učitelů obecné a měšťanské školy, z městské rady, Národního souručenství, dále členové jmenovaní Sokolem, pěveckým spolkem „J. K. Tyl“ a spolkem okrašlovacím se poprvé sešli spolu s přípravným výborem hudební školy dne 17. června 1940 na městské radnici. Přítomen byl také delegát kulturního odboru Národního souručenství a Unie čs. hudebníků Alois Čech, jinak též ředitel MHŠ v Sedlčanech. Na tomto zasedání byl z přítomných delegátů ustanoven výbor městské hudební školy v následujícím složení:

předseda	<i>Bohuslav Vokál</i>
místopředseda	<i>JUDr. Miloš Janoušek</i>
jednatel	<i>Jaroslav Krucký</i>
pokladník	<i>Josef Vojta</i>
členové výboru	<i>František Weinzettel, Antonín Heřman, František Veselý, Václav Grafnetter</i>

Na základě zkušeností přítomných ředitelů hudebních škol A. Čecha a F. Veselého došel výbor MHŠ k přesvědčení, že škola bude po hospodářské stránce naprosto soběstačná a bude možno snížit výši předpokládaného školného ze 70 na 60 korun, nemajetným žákům se pak může vyjít vstříc poloviční sazbou ve výši 35 korun, ovšem při poloviční vyučovací době.

V tomto směru bylo nutné se v první řadě zaměřit na nejnákladnější součást vybavení školy, tedy na pořízení nového klavíru. Na základě zkušeností jiných hudebních škol bylo doporučeno zajistit potřebný nástroj jeho zapůjčením přímo od firmy Petrof, za což by bylo hudební školou placeno měsíční nájemné, které na základě nabídky od královéhradecké firmy mělo činit 1 000 korun měsíčně.

Na ustavujícím zasedání byl podán městské radě ke schválení návrh, aby zřizovaná škola nesla jméno Jana Zacha, českého barokního skladatele a čelákovického rodáka. Vznik Městské hudební školy Jana Zacha schválila městská rada 17. července 1940. Zároveň poskytla škole počáteční finanční příspěvek ve výši 1 000 korun a zavázala se hradit škole otop a osvětlení.

Čelákovické spolky a organizace byly také požádány o finanční podporu určenou k počátečnímu materiálnímu zabezpečení školy. Jednatel Jaroslav Krucký také osobně navštívil továrníka Josefa Volmana. „*Pan továrník přijal čestné členství kuratoria a oznámil, že se rozhodl platit škole 1.000 K ročního příspěvku. Tento bude poukázán škole na deset let předem.*“⁽⁴⁾ Velkorysý dar továrníka J. Volmana umožnil hudební škole zakoupit zcela nový klavír a ustoupit tak od původní myšlenky jeho pronájmu.

Dopisem z 30. srpna 1940 potvrzuje Antonín Petrof objednávku černého salonního pianina, za které škola po odečtení desetiprocentní slevy zaplatí 10 500 korun. „*Toto laskavě objednané pianino jsem nechal vzít urychleně do práce a budu je expedovat na vaši ctěnou adresu určitě koncem měsíce září. Prosím, abyste byli ujištěni, že obdržíte nástroj skutečně kvalitní, jak vnitřně, tak i zevně s největší pečlivostí pracovaný a jistě s ním budete v každém ohledu plně spokojeni.*“⁽⁵⁾

Vzhledem k tomu, že na začátku školního roku nebyl nový klavír zatím k dispozici, bylo požádáno vedení čelákovického Sokola o zapůjčení vlastního staršího nástroje, který se nacházel v kreslárně měšťanské školy, kde byl využíván pěveckým spolkem „J. K. Tyl“.

Zajištění učitelských sil pro nově vzniklou školu, jimiž se mohly stát pouze síly kvalifikované s absolvovanou konzervatoří, se realizovalo prostřednictvím profesora V.B.Aima, inspektora hudebních škol. Na základě jeho doporučení a došlých žádostí o místo rozhodoval výbor hudební školy o přijetí jednotlivých učitelů. Na poradě konané 28. srpna 1940 bylo rozhodnuto ustanovit zatímčím ředitelem školy učitele houslí Jana Příbyla, který dosud působil na hudební škole v Jihlavě. Učitelkou klavíru byla jmenována Marta Tomanová z Českých Budějovic.

V Hudebním věstníku, oficiálním časopisu UČHP, vychází 1. listopadu 1940 článek přibližující okolnosti vzniku čelákovické hudební školy. Zmíněno je i „*nevšední porozumění*“ pana továrníka Volmana, který poskytl škole vysokou finanční částku, blíže představeni jsou též oba učitelé hudby. „*Ředitelem školy jmenovalo kuratorium Jana Příbyla, absolventa houslového oddělení prof. Suchého na pražské konservatoři. Jan Příbyl byl dlouholetým koncertním mistrem Národního divadla v Záhřebu, kde byl také 2 roky profesorem konservatoře a naposledy byl 11 roků učitelem houslí na městské hudební škole v Jihlavě, která byla v r. 1938*

zrušena. Oddělení klavíru vede Marta Tomanová, odchovanka prof. Aima a Mikeše, dlouholetá učitelka klavíru v dívčím studijním pensionu Vesna v Českých Budějovicích.“⁽⁶⁾

Koncem srpna 1940 se hudební škola ocitá před nečekaným, ale pro školu pravděpodobně osudovým problémem. Podstatou tohoto problému bylo opomenutí požádat bezprostředně po ustavující červnové schůzi o povolení ke zřízení školy též Zemský úřad v Praze. Toto nedopatření pravděpodobně vycházelo z vyjádření A. Čecha, který na ustavující schůzi přislíbil jménem Unie čs. hudebníků zajištění potřebného povolení pro MHŠ.

K tomu si již 8. června 1940 Bohumil Vokál poznamenal: „*Dostavil se ke mně p. Alois Čech, jenž jest členem kulturního odboru Národního souručenství a členem výboru Unie hudebníků z povolání, a vyžádal si informace, co bylo dosud ve věci zřízení hudební školy podniknuto. ... Prohlásil, že Unie zažádá sama o schválení stanov kuratoria. Žádost na ministerstvo školství o schválení netřeba podávati kuratoriem, Unie tak učiní sama pouhým oznámením, že škola byla otevřena.*“⁽⁷⁾

Sám Alois Čech se ale k uvedenému problému koncem srpna 1940 vyjádřil prostřednictvím dopisu B. Vokálovi takto. „*Chtěl jsem již v červnu podati zemskému úřadu stanovy Vaší školy, prohlásil jste však, že si je podáte sami. Nezáleží na tom, v jaké formě stanovy kuratoria jsou podány, hlavně aby byly zemskému úřadu včas dodány a tento je schválil. Je sice podle předpisu nutno tři měsíce před zahájením vyučování podati zemskému úřadu osnovy ku schválení, ale ve většině případů postupuje zemský úřad benevolentně a schvaluje hudební školy až po provedeném zápisu.*“⁽⁸⁾ Na závěr dopisu je čelákovické škole doporučeno zaslat dodatečnou žádost na adresu zemského úřadu s tím, že další potřebné náležitosti budou dodány později.

Tak je teprve 29. srpna 1940 odeslána z Čelákovic Zemskému úřadu v Praze opožděná žádost týkající se zřízení městské hudební školy:

„Dovolujeme si oznámiti, že hodláme založiti Kuratorium městské hudební školy Jana Zacha v Čelákovících, se sídlem tamže.

Jméno Jana Zacha zvolil jsme proto, že Jan Zach, významný hudební skladatel a varhaník, narodil se 13. XI. 1699 v Čelákovících a zemřel r. 1733 v Bruchsaalu v Badensku. Tím hodláme uctíti současně na věčnou paměť našeho rodáka.

Připojujeme pět exemplářů stanov a žádáme, aby na připojeném opise nám bylo laskavě uděleno povolení k utvoření kuratoria.

Žádost za schválení hudební školy, organizační statut, školní řád a vyučovací osnova bude předložena později.“⁽⁹⁾

Výuka na Městské hudební škole Jana Zacha byla zahájena 16. září 1940. Na jednotlivé hudební obory bylo zapsáno celkem 96 žáků. Zatímco na výuku klavíru bylo umístěno všech 27 zájemců, 11 zájemců o hru na housle zůstalo nezařazeno. Na jednání výboru hudební školy byl proto podán návrh na přijetí výpomocného učitele houslí. Toto místo bylo záhy obsazeno učitelem Jakubem Kazdou z Brandýsa nad Labem, který se v poválečné historii hudební školy stal také jejím ředitelem.

Stávající problém, že čelákovická hudební škola svoji činnost sice zahájila, ale úředně nebyla dosud povolena, umocňuje výnos MŠANO ze dne 18. října 1940, kdy z rozkazu říšského protektora se zastavuje se zpětnou platností od 13. září 1940 povolování městských hudebních škol. Pokud bylo povolení po tomto termínu přece jen v některých případech vydáno, bylo nutno ho neprodleně odvolat.

Koncem října 1940 žádá MŠANO dopisem, který je reakcí na žádost čelákovické hudební školy o finanční podporu, informaci, zda byl zemský úřad požádán o povolení provozu městské hudební školy. „*Ministerstvo školství a národní osvěty poznamenává při této příležitosti, že nebude moci žádanou podporu udělit, jest-li že Zemský úřad v Praze neschválil zřízení školy.*“ ⁽¹⁰⁾

Členové kuratoria městské hudební školy se ještě 6. prosince 1940 snaží dopisem, podepsaným předsedou B. Vokálem a jednatelem J. Kruckým, obrátit ve snaze o záchranu MHŠ, i za cenu určitého osobního ponížení, přímo k úřadu říšského protektora:

„*Kuratorium této školy dovoluje si co nezdvořileji žádati, aby laskavě byla tlumočena panu Říšskému protektoru naše snažná prosba za blahovolné povolení a schválení této školy a do vyřízení jejího, aby provoz školy nebyl zastavován. .... Zastavení její slibně započaté činnosti by mělo za následek mimo jiné zbavení učitelských sil existence a rozmnožení nezaměstnané hudební inteligence. Město a okolí pak by bylo zbaveno velmi důležitého učiliště kulturního, jehož tu jest nejvýše zapotřebí, neboť ve zdejších městě, majícím již 8 000 obyvatel, vůbec kvalifikovaných učitelů hudby není.*“ ⁽¹¹⁾

Tato žádost je však vrácena představenstvu hudební školy v Čelákovících bez odpovědi, resp. s tímto dodatkem: „*V příloze vrací se Vám dopisy řízené na zdejší úřad. Žádost nutno podati poznovu a sice ve znění německo-českém, poněvadž se jedná o styk s úřadem pana Reichsprotektora.*“ Pod tímto sdělením je již rukou Boh. Vokála připsána poznámka: „*Od podání nové žádosti z opatrnosti upuštěno.*“ ⁽¹²⁾

Dopis Zemského úřadu v Praze ze dne 14. ledna 1941 adresované prozatímnímu kuratoriu MHŠ v Čelákovících pak maří téměř všechny zbývající naděje na udržení školy:

„Podáním ze dne 9. září 1940 ohlásili jste, že hodláte zřídit městskou hudební školu v Čelákovících. Ohlášení školy je dosud předmětem úředního šetření s příslušnými úřady ..... .

Z tohoto důvodu odkládá se rozhodnutí, zda škola bude vzata na vědomí, či nikoliv na dobu, až toto řízení bude skončeno. Dříve, než bude škola vzata zemským úřadem na vědomí, zakazují Vám školu otevřít, jakož i prováděti práce k tomu směřující.“⁽¹³⁾

Zánik městské hudební školy potvrzuje oznámení z 25. ledna 1941 podepsané Jaroslavem Kruckým a Bohumilem Vokálem. Rodičovská veřejnost je tak oficiálně informována o likvidaci školy, ale také o možnosti soukromého vyučování hudbě:

„Na základě nahoře citovaného výnosu oznamujeme Vám, že naši školu dnem 31. ledna 1941 likvidujeme. Prosíme, abyste toto rozhodnutí vzal laskavě na vědomí a vyučování hudbě svého dítěte od 1. února t.r. zařídil jinak. Dovolujeme si upozornit, že někteří z dosavadních učitelů na naší škole budou pokračovat ve vyučování soukromě.“⁽¹⁴⁾

U příležitosti 15. výročí prvního pokusu o založení Městské hudební školy Jana Zacha v Čelákovících byl dne 4. dubna 1955 byl uspořádán vzpomínkový večer, na němž byly úvodním proslovem připomenuty okolnosti, které se k uvedené události vztahovaly, a oceněna obrovská zásluha Bohumila Vokála na zřízení školy. O významu vzniku městské hudební školy v okupačním období zde mimo jiné zaznělo: *„I když život tehdejší školy byl velmi krátký, přece její zřízení bylo významným činem v dějinách města. Počátek byl učiněn, získány první zkušenosti, osvědčili se první pracovníci. A tak krátce po osvobození bylo všem jasno, že nelze v započatém díle nepokračovat, zvláště, když se začínaly rýsovat nové možnosti v organizaci hudebních škol. Opět to byl p. Bohumil Vokál, který se iniciativně ujal celé akce a jako předseda správního výboru školy docílil jejího znovuotevření na jaře roku 1947.“⁽¹⁵⁾*

5. Odbojová činnost čelákovických učitelů

..... Jako učitel byl skvělým pracovníkem, školskou práci vášnivě miloval, byl pro každého osvědčený pokrok, člověk kritický a co nejvíc, byl vzácným vychovatelem. Jak on to uměl s dětmi, to není každému dáno! Jak uměl působit na cit dětí, na jejich vůli a snahu při utváření charakteru! To by mohli ocenit i rodiče, kteří si toho všímali u svých dětí, které prošly jeho rukama. .... Byl to každým coulem řádný „chlap“ v tom nejušlechtilejším výkladu smyslu tohoto slova. Byl to i člověk s vřelým, sociálně citícím srdcem. Byl to člověk, přítel, učitel, na kterého se nezapomíná.“⁽¹⁾

Tato slova napsal okresní školní inspektor z Brandýsa nad Labem Ladislav Maršálek v dopise ze dne 10. dubna 1946 u příležitosti konání pietního vzpomínkového večera na učitele čelákovické obecné školy Jaroslava Kruckého. Vzpomněl tak na jednu z nejvýraznějších postav čelákovického odbojového hnutí, na skvělého člověka a učitele, který ve jménu demokratických principů, věren vojenské přísaze i svému učitelskému poslání, neváhal bojovat za svobodu a za ni položit i svůj život.

Právě v souvislosti s osobou učitele Jaroslava Kruckého si můžeme uvědomit, jaké postoje zastávala významná část českého učitelstva v dobách nacistického útlaku a jakým způsobem se čeští učitelé podíleli na odbojové činnosti. V průběhu okupačního období se v Čelákovících zformovala právě pod vedením Jaroslava Kruckého odbojová skupina působící v rámci organizace PVVZ. Tato skupina, mezi jejíž členy patřilo i několik dalších čelákovických učitelů, pak udržovala úzké kontakty např. s Josefem Peškem působícím v rámci ilegální Učitelské unie.

Ani po zatčení J. Kruckého neustala čelákovická skupina ve své odbojové práci a plynule přešla pod vedení odborného učitele měšťanské školy Václava Grafnettera, který pak skupinu dovedl až do období Květnového povstání v roce 1945.

Vzhledem k výjimečnému postavení obou statečných učitelů ve vedení čelákovického odboje, zaměříme nyní svoji pozornost nejen na jejich samotnou rezistentní činnost, ale i na předcházející životní etapy, ve kterých byly formovány morální a vlastenecké postoje, které se pak zřetelně projeví právě v těžkých okupačních dobách.

5.1 Učitel Jaroslav Krucký, jedna z mnoha obětí nacistické okupace

5.1.1 Počáteční období učitelského působení J. Kruckého (do roku 1927)

Jaroslav Krucký pocházel z učitelské rodiny. Narodil se 13. dubna 1900 v Olešce (okr. Český Brod), kde jeho otec Jan Krucký působil jako řídící učitel. Ten v Jaroslavovi již od dětství pěstoval vlastenecké cítění: „*Můj otec je také takovým venkovským učitelem, vyrůstal jsem odmalička v ovzduší školy, prožíval jsem před převratem všechny radosti a starosti pokrokového učitele protirakousky zaměřeného doma, v rodině.*“⁽²⁾

V Olešce Jaroslav Krucký vychodil obecnou školu a zde se s ním také poprvé setkává učitel Jakub Honner, který již jako okresní školní inspektor v Kutné Hoře ve svém dopise z 10. dubna 1946 vzpomíná: „*Poznal jsem Jaroslava Kruckého již v září roku 1918, kdy jsem byl ustanoven výpomocným učitelem v Olešce, kde – na prvním mém místě – byl mi laskavým řídícím učitelem jeho otec. Od té doby jsem ho nepřestal milovat a obdivovat. Byl to člověk vzácně čistého srdce, tak čistého, jako byly jeho oči, byl to člověk příkladně ryzího charakteru, tak ryzího, jako bylo jeho srdce, byl to pracovník nad jiné zanícený, opravdový, houževnatý a vytrvalý, a byl to bojovník z nás nejstatečnější a jeho vlastenectví bylo zářivě čisté a neposkvrněné jako český křišťál.*“⁽³⁾

Po ukončení obecné školy v letech 1906 - 1911 absolvoval sedm tříd státní reálky v Kutné Hoře. V roce 1918 byl odveden a v posledních měsících první světové války vykonával od 15. března vojenskou službu. Odtud se vrací počátkem prosince již po vzniku Československé republiky. V letech 1919 - 1920 absolvoval speciální kurs při Státním českém učitelství v Praze, který ukončil zkouškou učitelství 2. července 1920. V roce 1922 vykonal v Praze zkoušku učitelství způsobilosti, způsobilost pro lidové školy hospodářské získal v Táboře v roce 1924. Mezitím dokončil v období od 1. října 1922 do 31. října 1923 základní vojenskou povinnost, která byla pokračováním válečné služby z roku 1918.

Po letech studií působil Jaroslav Krucký na řadě venkovských škol. Svoji učitelskou praxi začal v období od 1. září 1920 do 30. června 1922 na Obecné škole v Mukařově nedaleko Říčán jako zastupující učitel. Zde se setkává se svou kolegyní, slečnou učitelkou Ludmilou Danšovou, která se o několik let později, 9. května 1925, stává jeho ženou.

V Mukařově si mimo jiné všímá problematiky nevyhovujícího prostředí místní školy a hygienických podmínek vyučovacího procesu, přičemž se také zajímá o sociální aspekty života žáků. K těmto tématům přednáší v průběhu pedagogické porady konané 30. září 1921

příspěvek, ve kterém kriticky upozorňuje na následující skutečnosti: „..... *Budova školní je stará. Nevyhovuje moderním požadavkům zdravotním. V těch nízkých, malých, přeplněných třídách při vyučování, musí děti zůstat i za nepříznivého počasí za polední přestávky. Větrání je nedokonalé, a tak není polední přestávka dobou odpočinku, nýbrž naopak unaví, zmalátní. Učitel musí třídu na dobu, než se kvapně naobědvá, opustiti. Za jeho nepřítomnosti se 60 dětí ve třídě více pohybuje a víří prach. Vzduch stane se těžším k neprovětrání. Děti jsou znavené, často hladem zesláblé ....*“ A dále pokračuje J. Krucký problémem stravování dětí. „*Děti pojedí ráno jen kus chleba a kávu. V nejvyšších třídách mají děti denně vyučování do 4 hodin. Jak může chutnati oběd od 12 hodin ohříváný? Často nic nezbylo a dítě jí zase jen chléb. Chléb a kávu. Taková je strava našich dítek. Následky je vidět. Děti nezdravé, nevyvinuté.*“⁽⁴⁾

Na Kruckého působení v Mukařově vzpomíná s odstupem 26 let i jeden z jeho bývalých žáků J. Navrátil. I on upozorňuje na těžké životní podmínky, které v tomto kraji na počátku 20. let panovaly, a oceňuje hluboce lidský přístup svého učitele k dětem. „.....*Tehdy byly u nás většinou velmi početné rodiny, čítající 5 – 8 dětí. Za těchto okolností tyto rodiny trpěly značně podvýživou a degenerací těla i ducha. Jiný způsob života nebyl znám a tak to šlo z pokolení na pokolení. .... Až přišel člověk – učitel – plný energie, krásných vznešených ideálů, zlatého srdce, vrozená poctivost. Věnoval se nám celou duší, rozséval kolem sebe dobro, mnohdy sklízeje i nevděk, nedal se ničím odraditi, šel neúprosně za svými ideály. Věřil, že seménko dobra se ujme i na špatné půdě. ....*“⁽⁵⁾

Školní léta 1922 - 23 a 1923 - 24 prožil Jaroslav Krucký pod vedením svého otce v rodné Olešce s krátkým mezidobím působení na Obecné škole ve Stříbrné Skalici, odkud je na vlastní žádost přeřazen zpět do Olešky. Rozhodnutím OŠV v Českém Brodě ze dne 9. srpna 1924 je pak poslán na nové působiště do Kostelce nad Černými lesy. Zde působí do roku 1927 nejprve jako zastupující učitel na dívčí obecné škole, poté jako výpomocný učitel na měšťanské škole chlapecké. Od počátku svého působení v Kostelci nad Černými lesy se také zapojuje do činnosti v místní jednotě Sokola.

5.1.2 Období působení Jaroslava Kruckého v Cítově na Mělnicku (1927 – 1938)

Ze školní kroniky Obecné školy v Cítově se dozvídáme, že v září 1926 jsou na zdejší škole vypsána čtyři učitelská místa, dvě s přednostmi pro ženy a dvě s přednostmi pro muže. Spolu s dvěma dalšími kolegy jsou na tato místa, na základě dekretu ZŠR ze dne 19. dubna 1927, ustanoveni Jaroslav Krucký a jeho žena Ludmila Krucká. Oba sem přicházejí již ve služební hodnosti definitivních učitelů. Zde se jim také narodí dvě děti, dne 26. ledna 1930 dcera Alena a 22. září 1932 syn Ivan.

Obecná škola v Cítově byla šestitřídní a v jejím čele po dlouhá léta stál řídicí učitel František Vrba. Na počátku působení manželů Kruckých ve školním roce 1927 - 28 čítala cítovská škola celkem 220 žáků, z toho bylo 113 chlapců a 107 děvčat. Kromě dětí z Cítova ji navštěvovali žáci z přilehlých obcí, nejvíce pak z Damíněvsi a Jenišovic.

I zde se vzápětí, jak po skončení německé okupace vzpomíná jeden z pamětníků, zapojuje J. Krucký do sokolského hnutí: „*Bratr Jaroslav Krucký byl k nám přeložen jako učitel začátkem roku 1927. Do naší jednoty přihlásil se od 1. ledna 1928. Předložil členský průkaz jednoty Kostelec nad Černými lesy, z kterého jest zřejmé, že byl členem Sokola od roku 1924. Bratr Krucký přihlásil se hned do práce. Jednota jej s radostí přivítala a na valné hromadě r. 1928 zvolen byl vzdělavatelem, na ustavující výborové schůzi i knihovníkem. Stal se členem cvičitelského sboru a bylo mu svěřeno vedení dorostu.*“⁽⁶⁾ Kromě toho se později stává okrskovým náčelníkem Sokola. V rámci sokolské jednoty se věnuje i další ze svých lásek - loutkovému divadlu.

V novém působišti se časem zapojuje i do práce místní samosprávy jako člen obecní rady, je členem místní školní rady i obecním knihovníkem, působí v řadách pěveckého kroužku. J. Krucký se tak stává jedním z organizátorů společenského a veřejného života v Cítově. Kromě toho pracuje v místní organizaci sociální demokracie. Při významných dnech přednáší jako horlivý vlastenec slavnostní projevy nejen doma v Cítově, ale i v okolních obcích. V roce 1929 se stává členem výboru pro vybudování místního pomníku padlých v první světové válce.

O tom, jak aktivní byl J. Krucký i v oblasti tělovýchovné přípravy mládeže, se můžeme dočíst v zápise cítovské školní kroniky z roku 1928. „*Dne 24. června zúčastnila se školní mládež „Dětského dne“ pořádaného na paměť 10. výročí dosažení samostatnosti na Mělnice za účasti všech škol okresu. S dětmi společný nácvik prostných s praporky obstaral pan učitel Jaroslav Krucký. Týž měl dozor nad správným nacvičením těchto prostných i na několika okolních školách a byl jedním z hlavních vedoucích při Dětském dni.*“⁽⁷⁾ O velikosti zmíněné

akce svědčí fakt, že zde cvičilo 960 chlapců a 1140 dívek. Jen z Cítova se této slavnosti zúčastnilo asi 150 školních dětí, které byly do Mělníka dopraveny koňskými povozy poskytnutými místními obyvateli.

Na začátku školního roku 1932 - 33 odešel do výslužby dlouholetý řídící učitel obecné školy v Cítově František Vrba. Jaroslav Krucký, který je jmenován zatímním řídícím učitelem, se ujímá organizace rozlučkového večera na počest svého předchůdce. Nejen jako zástupce místní školy a učitelského sboru, ale také jako jednatel učitelské organizace „Budeč“ na Mělníce zde pronáší hlavní slavnostní řeč. Vedle ocenění práce F. Vrby v projevu zaznívají básnická slova metaforicky vystihující podstatu učitelské profese, povolání vyžadujícího opravdového zanícení a obětování se: *„Není slov, která by výstižněji charakterizovala těžkou práci učitelovu. Orám, od západu k rosám – orám od ros do západů – orám do úpadu nohy rozedrány, ruce rudé rány – orám krví zalévaje. Naše krásné a svaté povolání, toť skutečné práce od rána do večera a často i od večera do rána – práce do úpadu – práce posvěcená naší krví.“* ⁽⁸⁾

Od školního roku 1932 - 33 se J. Krucký také ujímá po F. Vrbovi psaní školní kroniky, kterou vede až do konce školního roku 1937 - 38, tedy posledního roku, který mohl v Cítově jako učitel dokončit. Zde se opět můžeme přesvědčit o tom, že byl člověkem kriticky reagujícím na podněty a nařízení, které se mu zdály být ne zcela smysluplné. Tak tomu bylo např. ve chvíli, kdy mu na začátku roku 1933 - 34 byly předloženy určité připomínky k podobě zápisů školní kroniky. Zápis tohoto školního roku začíná slovy: *„Byl jsem poučen, že kroniku je nutno psát chronologicky, den za dnem suše fakta poznamenávati. Opouštím tedy způsob, kterým až do této chvíle byla tato kniha psána a pokouším se o nový. Bude bezesporu sušší, bude snad výstižnější. O tom nesluší rozhodovati mně. Budu se snažit o pouhé zachycení fakt, aniž bych ze svého k nim jen maličko přičiňoval.“* ⁽⁹⁾

Dnem 1. července 1933 byl ustanoven řídícím učitelem v Cítově Antonín Čihák z Mělníka, který však již 6. října 1933 podává žádost o zdravotní dovolenou. Zastupujícím řídícím učitelem je opět jmenován Jaroslav Krucký. Řídící učitel Antonín Čihák se do školy ze zdravotních důvodů již nevrátil a Jaroslav Krucký tak spravoval školu až do ledna 1939.

O svých zásluhách v práci pro školu podává svým originálním způsobem svědectví ve školní kronice v závěru školního roku 1934 - 35. *„Protože těžko by kdo kdy vzpomenu toho, kdo byl iniciátorem všeho toho nového co zařízeno ve zdejší škole a kdo vlastně dal plán i provedení, stůj alespoň v této knize, která má být informátorem těch, kteří přijdou pracovati na školu cítovskou, pro ně, že to byl učitel Jaroslav Krucký.“* ⁽¹⁰⁾ Dále ale připomíná, že návrhy pro vylepšení prostředí školy, které předložil, by nemohly být realizovány bez podpory

především starosty Josefa Svobody a bývalého řídícího učitele Františka Vrby. Z dlouhého výčtu školních vylepšení, která Jaroslav Krucký svými návrhy podnítil, můžeme např. jmenovat: nové podlahy ve třídách a v tělocvičně, násypná kamna do všech tříd, nové sklápěcí lavice a další vybavení tříd nábytkem, tabulemi atd. Zápis v kronice dále pokračuje: „*Za osm let hezký kousek práce. Jen kus dobré vůle na jedné straně, která platí, a kus pevné vůle a pracovitosti na druhé straně, která navrhuje, objednává, když proboužovala, nakupuje, instaluje a nakonec má radost z toho, co bylo vykonáno pro děti a tím i pro národ a stát.*“⁽¹⁰⁾

Avšak ani Jaroslav Krucký, člověk mimořádně společensky aktivní, přátelský, člověk s vysokými mravními hodnotami a demokratickým smýšlením, se nevyhnul během svého působení v Cítově vlně pomluv, falešných obvinění a dokonce ani trestním oznámením podaným proti jeho osobě. Prvnímu z nich je vystaven v roce 1935, kdy i u nás, v době vrcholící hospodářské krize, začínají silit fašistické tendence po vzoru sousedního Německa. V Cítově se dne 18. května uskutečnila schůze fašistické strany, které se zúčastnila i řada místních opozičních představitelů, včetně prozatímního řídícího učitele Jaroslava Kruckého.

V protokolu četnické stanice v Cítově se dočteme, že Jaroslav Krucký a další „... *rušili veřejnou voličskou schůzi, svolanou fašistickou stranou v Cítově, křičeli, pískali, dupali a hlomozili, takže odbyvání schůze bylo znemožněno. .... Hluk a povyk trval až do příchodu četnické hlídky, které případ oznámil Antonín Ečer z Cítova, se žádostí o zakročení. .... Když se řečník soc. dem. strany Tomášek snažil mluvit, povykovali opět fašisté. Když nechtěli fašisté dovoliti Tomáškovu mluvit, pokynul učitel Jaroslav Krucký, aby si zazpívali píseň „Rudý prapor,“ což se stalo. .... Učitel Jaroslav Krucký křičel, že máme demokracii, většina rozhoduje a že bude mluvit ředitel Tomášek.*“⁽¹¹⁾ Trestní stíhání vedené proti J. Kruckému ve věci rušení veřejné fašistické schůze bylo v témže roce zastaveno Okresním soudem v Mělnice.

O praktikách politického soupeření v Cítově svědčí i aféra z roku 1937, kdy se zde objevila řada hanlivých letáků (snažících se zdiskreditovat sociálně demokratické představitele obce), z nichž některé byly cíleně zaměřeny právě proti osobě J. Kruckého. Jejich obsahem jsou např. obvinění z mimomanželských styků či obtěžování dívek. Ačkoli se jedná o anonymní, zřetelně pomlouvačné letáky, jejich obsah se stává předmětem vyšetřování Okresního školního výboru v Mělnice, jak o tom svědčí protokoly s obhajobou J. Kruckého. „*K tomu Jaroslav Krucký prohlašuje: Uvedená obvinění jsou zcela nepravdivá a jsou podle mého mínění učiněna z politického stranictví. Odmítám je s rozhořčením, ač nemohou se dotknouti nijak mého vřelého poměru k rodině a k mým dětem.*“⁽¹²⁾

V rámci citovského působení je třeba vzpomenout také významnou činnost Jaroslava Kruckého v řadách učitelské organizace „Budeč“ na Mělníce. Nejprve zde působí ve funkci jednatele a od 4. října 1933 se stává předsedou mělnické organizace. Podle zápisů ze schůzí si můžeme udělat představu o požadavcích této organizace. *„Chceme reformu školské správy, oddělení její od správy politické, zákon o zřizování a udržování škol, reformu učitelského vzdělání, nový řád školní a vyučovací, řešení učitelské nezaměstnanosti, zestátnění škol, obnovení učitelských okresních konferencí, nové volené členy okresních školních výborů, započtení vojenské služby, řešení otázky platové.“* ⁽¹³⁾ Ovšem Jaroslav Krucký, který také zastupoval učitelstvo mělnického okresu v Ústředním spolku jednot učitelských v Čechách, se díval kriticky především na problémy samotné organizovanosti učitelstva mělnického okresu. Na valné hromadě „Budče“, konané dne 2. října 1935 na zámku v Mělníce, řekl: *„Všeučitelský sjezd posílil učitelstvo, ukázal mocné hnutí pokrokové v ČSR jako protiváhu katolického sjezdu. Z našeho okresu nebyla účast taková, jakou bychom si přáli. Jsme rozptýleni, sobečtí, málo se obětujeme pro věci čistě učitelské.“* ⁽¹⁴⁾

V pohnutém předmnichovském období se na jaře 1938 J. Krucký, po absolvování speciálního kursu v Hlinsku, stává jako kapitán československé armády v záloze vedoucím brannosti pro okres Mělník, přičemž již dříve byl v branné výchově aktivně činný a účastnil se několika kursů. Na schůzi mělnické a mšenské „Budče“ pronáší 19. ledna 1938 tato slova: *„Scházíme se ve velmi vážné době, kdy mezinárodní situace je velmi těžká. Na nás je, abychom našli správnou cestu a stali se dobrými lodivody ve svém okolí. My, kteří budeme naši svobodu hájiti do posledního dechu, musíme především pracovat k tomu, aby byl zachován světový mír. Vsejme do duší všech sebevědomí, že naše republika je velmi dobře vyzbrojena a že potřebujeme jen silných, statečných lidí.“* ⁽¹⁵⁾

5.1.3 Zlomový rok 1938 - 1939

Počátek školního roku 1938 - 39 se nese ve znamení bezprostředního ohrožení Československa hitlerovským Německem. Dne 23. září 1938 je vyhlášena všeobecná mobilizace. Z citovské školy odchází do armády spolu se svým kolegou Josefem Masojídkem také záložní důstojník československé armády, kapitán Jaroslav Krucký. Jejich odhodlání postavit se na obranu republiku však zmaří podpis mnichovské dohody.

Z vojenské služby se Jaroslav Krucký vrací 14. října 1938. Nevrací se však zlomený učitel, který by se smířil s potupnou kapitulací, ale odhodlaný člověk, který věren své přísaze

Československé republice a ideálům myšlenek T.G. Masaryka, hodlá ze všech sil bránit poslední zbytky demokracie a národní hrdosti, a to až do konce svého života. To dokazuje již 28. října 1938. Tento den se po letech stává opět dnem s pravidelným vyučováním. Přesto má v Cítově vzpomínková akce k výročí vzniku ČSR důstojný průběh. Ke shromážděnému žactvu před školní budovou promlouvá Jaroslav Krucký, je vztyčena státní vlajka, jsou zazpívány národní hymny. Naposledy ve svém životě prožívá Jaroslav Krucký veřejnou oslavu vzniku Československé republiky.

Dne 12. prosince 1938 přichází do škol nařízení tehdejšího pomnichovského ministerstva školství a národní osvěty o opětném zavedení křížů s ukřížovaným Kristem do školních tříd. Obrazy našich prvních dvou prezidentů, T.G. Masaryka a Edvarda Beneše, měly být ze tříd odstraněny a uloženy do školního archivu. Jaroslav Krucký však jako předseda mělnické organizace „Budče“ a ve spolupráci s organizací „Budče“ ve Mšeně podal protest proti tomuto nařízení, a to prostřednictvím oběžníku, který 6. prosince 1938 osobně sepsal:

„Učitelským sborům

Oběžník ošv. na Mělníce č. 8630 ze dne 1. prosince 1938 mluví k nám učitelům řečí přísně úřední, aby ve smyslu výnosu Mšano byly „obrazy obou bývalých presidentů vhodným způsobem vyňaty z rámců a uloženy do příslušných úředních archivů.“

Myslíme, že učitelská organizace má a je přímo povinna zaujmout k tomuto stanovisko. Tedy:

1. Na místě, kde ve školních učebnách byly podle posledních nařízení obrazy obou presidentů, bude jistě umístěn střední znak státu, jako jediný symbol státní svrchovanosti.

2. Je, myslíme, dobré právo učitelských sborů rozhodnouti, zda obraz dr. E. Beneše bude viset mezi obrazy Němcové, Jiráska, Wilsona, Alše, Štefánika atd., či bude-li uložen do archivu.

3. Věříme, že obraz T.G. Masaryka zůstane viset ve třídách na vhodných místech, protože a/ T.G. Masaryk zasloužil se o stát (dáno zákonem ČSR, ale také zákonem lidských srdcí, a to je víc), b/ v lidech i dětech žije TGM přičiněním českých učitelů jako „tatíček“ a „Osvoboditel“, c/ český učitel nemůže zradit sám sebe

d/ nebylo učitelským sborům d o s u d odňato právo rozhodnouti o výzdobě tříd a školy.

.....Jak chcete dětem vysvětlit, že obraz TGM nesmí viset v učebnách? Což není bysta TGM v poslanecké sněmovně, což nový president dr. Emil Hácha nepoložil věnec na hrob v Lánech?“⁽¹⁶⁾

Citovaný oběžník se stává příčinou disciplinárního řízení, které vede 9. ledna 1939 k předběžnému suspendování Jaroslava Kruckého a tím k ukončení jeho působení na Obecné škole v Cítově.

Odůvodnění tohoto postihu můžeme nalézt např. ve vyjádření presidia Zemské školní rady v Praze určenému disciplinární komisi pro učitelstvo národních škol ze dne 1. února 1939. „Z naznačeného obsahu je patrné, že rozeslaný oběžník se snaží uvést v pochybnost správnost příkazu nařizujícího odstranění obrazů obou bývalých presidentů republiky z učeben, dále se v něm projevuje nevážnost k tomuto příkazu a dává se jím najevo úmysl působiti na ředitelství a správy škol, aby příkazu neuposlechly. .... V činu nutno spatřovati projev hrubého nedostatku smyslu pro občanskou kázeň vůbec a smyslu pro služební kázeň zvláště, jakož i projev nedostatku snahy varovati se všeho, co by mohlo zmenšiti důvěru, kterou vyžaduje služební postavení učitelů a vychovatelů mládeže.“⁽¹⁷⁾

Naopak dobré zdání okresního školního inspektora v Mělníce pravděpodobně vede ke zmírnění negativních dopadů na pana učitele Kruckého: „Ve škole jest velmi pilný, snaživý a pracuje velmi úspěšně, takže po řadu let má ze všech kvalifikačních zřetelů známky prvního stupně. Toliko za školní rok 1937/38 nebyl klasifikován z chování, protože zemská školní rada ještě nerozhodla o disciplinárním vyhledávání zdejšího úřadu týkajícího se stížnosti občanů ve věci hanlivých letáků na Jaroslava Kruckého. ... lze důvodně předpokládati, že Jaroslav Krucký nechtěl vědomě odpírati a naváděti k odpírání služební povinnosti. .... Vzhledem k výše uvedenému, zvláště však proto, že Jaroslav Krucký vždy velmi pilně pracoval ve škole a pro školu, navrhuji, aby disciplinární řízení nebylo proti jeho osobě vedeno, ale aby mu bylo doporučeno změnití dosavadní působiště za jiné místo na vzdáleném školním okrese.“⁽¹⁸⁾

Ke dni 1. února 1939 je tedy Jaroslav Krucký přeložen na vzdálený okres Královice na Rakovnicku, avšak teprve počátkem září nastupuje v obci Čistá jako definitivní učitel na zdejší obecnou školu. Kromě snížení platu navíc nesmí být po dobu jednoho roku ustanoven řídícím učitelem.

Paní Ludmila Krucká se o tomto složitém období vyjádřila po skončení války takto: „Jako veřejný činovník, sokolský pracovník a funkcionář sociálně demokratické strany stál vždy v nesmiřitelném postoji k českému fašismu. Na sklonku r. 1938 za režimu „druhé republiky“, když se poměry přiostrňovaly, a bylo nařizováno potupné odstranění ze škol obrazů obou představitelů státu, nemoha snésti tohoto pohanění z vlastních řad národa jako český učitel, v tehdejší funkci předsedy učitelské organizace „Budeč“ na Mělníce, bouří se oběžníkem po školách proti aktu reakčních živlů. Podlehl. Dne 9. I. 1939 je suspendován a ze školní služby po 8 měsících propuštěn. Disciplinárním soudem souzen a odsouzen. V září přeložen na vzdálený okres a v listopadu téhož roku do Čelákovic.“⁽¹⁹⁾

5.1.4 Jaroslav Krucký v období nacistické okupace

Po krátkém působení v Čisté u Rakovníka je Jaroslavu Kruckému umožněno na vlastní žádost přestoupit do Čelákovic, kde se stává od 1. října 1939 učitelem zdejší obecné školy a kam se spolu se svojí rodinou stěhuje v polovině listopadu. Žije tu také jeho sestra Marie, která je zde provdána za učitele měšťanské školy Václava Grafnettera, který se zanedlouho stane nejbližším spolupracovníkem J. Kruckého v odbojové činnosti.

Jaroslav Krucký přichází do Čelákovic v době, kdy jsou místní školní budovy zabrány německým vojskem. Proto výuka probíhá na různých provizorních místech v Čelákovcích i v nejbližším okolí. Právě do Záluží, několik kilometrů vzdálené obce, odvádí od čelákovického nádraží denně svoji třídu J. Krucký. Zde se vyučuje v tanečním sále místního hostince, jehož přepažením vznikají dvě provizorní třídy.

V těchto prostorách dojde v prosinci 1939 k úrazu žákyně D. Marešové, která si v průběhu přestávky na toaletě nešťastnou náhodou urazí kus předního zubu. Tato událost, ke které na školách může občas dojít, však znamená, že Jaroslav Krucký musí čelit dalšímu trestnímu oznámení, které na něj podává otec postižené žákyně, přičemž soudní cestou žádá úhradu nákladů spojených s lékařským ošetřením své dcery ve výši 1 500 korun. Celý případ se po dlouhém vyšetřování dostává před Okresní soud v Brandýse nad Labem, kde je téměř po roce, dne 11. listopadu 1940, na základě výsledků vyšetřování a dobrého zdání okresního školního inspektora, žaloba zamítnuta.

Ve vyjádření okr. škol. inspektora se mimo jiné píše: „.....konal Jaroslav Krucký řádně svou povinnost, kterou mu ukládá §115 školního a vyučovacího řádu.“ Následuje popis inkriminované události. „Děti se shromažďovaly v Čelákovcích a za dozoru učitele odváděny byly do Záluží, kde byla náhradní místnost pro vyučování dvou tříd. Učitel Krucký v přestávkách procházel ze třídy, dvorem a chodbou před záchodem a zpět. Do předsiňky před dívčím záchodem nevstupoval z důvodů pedagogických a aby nemohly vzniknouti stížnosti a námitky z důvodů mravopočestnostních.“ Dobré zdání je zakončeno tímto hodnocením: „Jinak svůj úřad učitelský a vychovatelský pojímá Jaroslav Krucký velmi vážně, svědomitě, takže u rodičů svých dětí v poměrně krátkém čase získal naprosté důvěry a velké obliby.“⁽²⁰⁾

A jak svého učitele viděly děti? „Zpočátku se leckomu srdíčko rychleji rozbušilo, když vstoupil do třídy. Jeho vysoká postava vzbuzovala v nás dojem přísnosti. Brzy jsme se však spřátelili, měl nás rád a my jeho. Učil nás samostatnosti a přemýšlení.“⁽²¹⁾ Nebo jiná vzpomínka: „Pan učitel Krucký byl skutečně velitelem naší třídy a my jsme byli jeho malí vojáci. Když jsme s panem učitelem mluvili, stáli jsme před ním vždycky v přísně vojenském pozoru.“

A on také stál v pozoru. To se mi vždycky líbilo. Připadali jsme si důležití. Náš pan učitel jednal s námi vždycky jako s dospělými lidmi, byl přímý. “⁽²¹⁾

I na zdejší obecné škole se vzápětí projevuje jeho sociální citění. Když se škola na počátku roku 1940 rozhodla uspořádat stravovací akci pro chudé školní děti formou vaření polévek, Jaroslav Krucký se dobrovolně ujímá její organizace. Akce začala 7. února a trvala 70 dní, během níž se uvařilo na 4 900 porcí polévky. Jaroslav Krucký měl největší zásluhu na materiálním zajištění akce, neboť se mu v těchto těžkých dobách podařilo získat dostatečné množství potravin. V zápisu z porady učitelského sboru ze dne 7. května 1940 čteme ocenění této obětavé činnosti: *„Pan řídící děkuje kolegovi Jar. Kruckému srdečně za ochotu, s kterou se sám přihlásil k vedení akce. Vedl akci pilně a velmi svědomitě. Rovněž učitelskému sboru děkuje pan řídící za dozor při stravovací akci. Kolega Krucký doufá, že v příštím školním roce to budou opět čeští učitelé, kteří svou činností přispějí k opětovnému zavedení stravovací akce na škole.* “⁽²²⁾

V květnu 1940 se organizačně podílí i na zdaru kulturní akce „Máj české písně“, která byla pořádána obecnou školou a která byla velmi srdečně a nadšeně přijata obyvateli Čelákovic. Aktivní účast Jaroslava Kruckého na přípravě a realizaci tohoto představení je zmíněna i v konferenčních protokolech: *„Kolega Jaroslav Krucký má také velkou zásluhu o zdar večera, že mistrně dělal hlasatele před jednotlivými produkcemi a vždy napřed vzbudil u občanstva zájem a porozumění.* “⁽²³⁾

Další hluboce lidskou činností J. Kruckého je pomoc a podpora rodin zatčených a popravených spoluobčanů. Takto vzpomíná jeden z jeho žáků na období heydrichiády: *„Když jednou v květnové noci v roce 1942 hlásilo rádio, že byl můj tatínek 30. května popraven, objevil se u nás doma hned ráno druhého dne pan učitel Krucký a nabídl mamince okamžitou pomoc. ... Tenkrát jsem poznal, že čemu učí, to i koná.* “⁽²⁴⁾ Přímou mezi členy učitelského sboru zorganizoval pro rodiny perzekuovaných finanční pomoc. Každým měsícem učitelé dobrovolně odevzdávali do jeho rukou část měsíčního příjmu, tyto prostředky pak byly rozdělovány potřebným rodinám.

Od počátku svého pedagogického působení v Čelákovících v sobě nezapře svého vlasteneckého ducha a odhodlání nesmířit se s německou okupací. Po svém příchodu do Čelákovic se podobně jako v předchozích působištích okamžitě začleňuje do společenského a veřejného života, začíná pracovat ve funkci vzdělavatele v místní jednotě Sokola, v pěveckém spolku J. K. Tyl a od roku 1940 se podílí po boku B. Vokála na založení Městské hudební školy, během jejíhož krátkého trvání vystupuje jako velmi aktivní jednatel. Ovšem stěžejním bodem jeho působení v Čelákovících v době nacistické okupace je jeho odbojová činnost.

V říjnu 1939 byl J. Krucký jako školský pracovník kontaktován starostou Zemského ústředního spolku jednot učitelských Josefem Peškem, členem odbojové organizace PVVZ, s žádostí, aby v Čelákovících zahájil odbojovou činnost. Tomuto podzemnímu hnutí Krucký dává své síly a schopnosti plně k dispozici a začíná v Čelákovících vytvářet skupinu nejbližších spolupracovníků. Mezi nimi hrají důležitou roli i další členové místních pedagogických sborů, Jarmila Dvořáková z obecné školy, ze školy měšťanské pak učitelé Jaroslav Robeš a Václav Grafnetter, švagr Jaroslava Kruckého.

Krucký často zajíždí do Prahy, kde se setkává především s Janem Maryškou (krycí jméno Gerner, po válce sekční šéf ministerstva školství a osvěty) a Josefem Peškem. Jako člen PVVZ pak podléhal JUDr. Karlu Bondymu, který byl členem „Ústředního vedení odboje domácího“. V Čelákovících pak Krucký navazoval kontakty s lidmi, kteří měli možnost podávat důležité zprávy týkající se zejména otázek válečného hospodářství, především pak informace o situaci nejdůležitějšího podniku ve městě, ve Volmanových závodech. Pro tuto činnost byla získána korespondentka tohoto podniku Jana Pařízková. Zprávy byly posléze odesílány poštou ústředí PVVZ.

V domě Jaroslava Kruckého v Družstevní ulici, a podle možností i na jiných místech, se scházeli jím vybraní spolupracovníci, aby se statečně a s nasazením vlastních životů podíleli na činnosti, která by mohla přispět ke znovuoobnovení svobodné republiky. Skupina pravidelně poslouchala české rozhlasové vysílání z Londýna, aby pak prostřednictvím letáků tyto zprávy dále rozšiřovala. Na to vzpomíná Jarmila Dvořáková: „.....*A tam se poslouchalo, ale ne nečinně. Krucký, Robeš, Grafnetter psali, co stačili, pak to dali dohromady. Při dalším poslechu doplnili mezery, při následujícím zbývající slova a věty, takže poslední opakování řeči pana presidenta z Londýna dalo přesné její znění zde v Čelákovících. Celý svůj život nezapomenu na okamžiky, kdy k nám z Londýna zněla celá čsl. hymna a při ztlumeném světle stolní lampy stáli muži a ženy v pozoru, v srdci víru a naději, v očích slzy. „Slyšel jsem svého pana presidenta“, vojáčky napřímen vydechl Jaroslav Krucký, s očima vláhou se třpytícíma stál tiše v zadumání tak, jak tomu naučil i děti ve škole....“⁽²⁵⁾ Zaznamenané zprávy a projevy prezidenta E. Beneše a dalších čelních představitelů londýnské vlády byly každý týden za pomoci městského úředníka Josefa Špačka přímo na radnici (později také v budově obecné školy) rozmnožovány na cyklostylu a po nocích šířeny mezi obyvatele.*

Naopak různé zprávy, pokyny a úkoly pro svou činnost dostávala skupina prostřednictvím pošty „poste restante“ pod značkou „Jaro 42“. Sem přicházejí zprávy zvané „Situačky.“ „Obsah „Situaček“ byl rozmnožován a rozdáván spolehlivým lidem, aby tito mohli tlumiti goeblsovskou propagandu. .... Rozmnožování toto muselo býti asi po 3 měsících přeneseno

do ředitelny obecné školy, kde toto prováděl J. Krucký s J. Dvořákovou. Obyčejně oba dva odešli ze střeďečního kursu německého jazyka, aby tajně tiskli. Oba byli pak někým udáni inspektorovi Maršálkovi. “ (26)

Opis tohoto udání podepsaný J. Novotným se zachoval v osobním spise Jaroslava Kruckého. Píše se v něm: „*Podepsaný prosí, aby zdejší učitel z obecné školy J Krucký, byl přeložen na jinou školu z této příčiny: Jmenovaný učitel udržuje nedovolené styky s učitelkou Dvořákovou a školní děcko podepsaného ..... má tak ve škole špatný mravní příklad. .... Politicky si jmenovaný učitel také počíná trestně.*“ (27)

Po čase se gestapu podařilo proniknout do některých sítí domácího odboje, a tak v průběhu roku 1941 začalo i postupné zatýkání vedení ÚVOD. Vyšetřování se nevyhnulo ani místní poště, kam dopoledne 27. října 1941 přišlo gestapo zjišťovat, kdo výše uvedenou poštu pod značkou „Jaro 42“ přebírá. Poštovní úřednictvo, především paní Hlinomazová, která inkrimované zásilky vydávala, se však zachovalo čestně a nic neprozradilo. O vyšetřování na místní poště se Jaroslav Krucký dověděl ještě během vyučování od jednoho z poštovních úředníků. Poté, co osobní návštěvou pošty zjišťuje skutečný stav věcí, odjíždí vlakem do Prahy varovat své spolupracovníky, pravděpodobně samotného Josefa Peška, ačkoli si nemůže být jistý, zda už jim také není gestapo na stopě, či nejsou-li již dokonce zatčeni. Považuje to však za svou morální povinnost.

Koncem roku 1941 vypátralo v Praze gestapo stopu vedoucí k Josefu Peškovi (krycí jméno Stárek), kterého v prosinci téhož roku zatýká. Tím se do bezprostředního ohrožení dostává i čelákovická odbojová skupina. Dne 18. března 1942 zatýká gestapo její klíčovou osobu, korespondentku z Volmanovy továrny Janu Pařízkovou.

Nyní je bezprostředně ohrožen i pan učitel Krucký. Jakub Honner v dopise z 10. dubna 1946 píše: „*Asi měsíc před svým zatčením mne v Praze navštívil. Měl šedivé vlasy, přeorané čelo, hlavu plnou starostí, očividně zestaral. Jenom jeho oči byly pořád stejné: mladé, plné jiskřivého jasu, zářivé.* „Už to bude brzo, už to bude brzo!“ *několikrát opakoval, když jsme se rozcházeli.*“ (28)

Jaroslav Krucký je zatčen přímo ve škole uprostřed vyučování v pondělí 2. listopadu 1942. Na atmosféru tohoto dne vzpomíná po válce jeden z jeho žáků: „*Byl 2. listopad 1942, učili jsme se, počítali jsme, potom jsme zpívali. Jedna písnička následovala druhou. Pan učitel hrál na housle. .... Zlo číhalo za dveřmi, zaťukalo slabě, ale my jsme je zpěvem přehlušili. Zaťukalo silněji, zlo se nedalo odbýt. Náš pan učitel položil na stůl housle, vyšel – a už se k nám nevrátil.*“ (29) V poválečném zápise ve školní kronice pak přidává vzpomínku paní učitelka Jarmila Dvořáková: „*.... Před ½ 10 vstoupil náhle do ředitelny, kde pracoval řídící Vebr*

a kolegyně Nezbedová. Dveře nechal pootevřeny, oblékl si kabát, známým pohybem nasadil si čepici do čela a do ticha pracujících zazněl hlas: „Bohoušku, je tu pro mne tajná státní policie, jsem zatčen.“ Srazil po vojensku podpatky a odešel. Strnulost dovolila přítomným zahlédnout už jen vysokou postavu Jaroslavovu a menší Gallovu, který si ho přijel zatknout do Čelákovíc.“⁽³⁰⁾

Výnos Zemské školní rady pro Čechy v Praze ze dne 19. listopadu 1942 sděluje: „Dne 2. listopadu 1942 byla na Vás uvalena vazba. Proto Vás suspenduji .... dnem 2. listopadu 1942, neboť Vaším ponecháním ve službě byly by ohroženy podstatné zájmy, služby a vážnost školy. Zároveň činím opatření, aby Vám ..... po dobu suspense byla vyplácena polovina Vašeho služebního platu.“⁽³¹⁾ Toto rozhodnutí o předběžné suspensi bylo potvrzeno 18. prosince 1942 usnesením disciplinární komise pro učitelstvo škol národních při zemském prezídiu v Čechách.

O obrovské morální síle J. Kruckého vypovídá jeden fakt za všechny. Po jeho zatčení se samozřejmě celá čelákovická skupina, kterou nyní řídí odborný učitel Václav Grafnetter, obává o svůj další osud. To, že nikdo z jejích členů již není do konce války zatčen, dostatečně svědčí o lidských kvalitách statečného člověka a učitele.

Jaroslav Krucký je nejprve vězněn v Praze v pankrácké věznici, odkud se mu podařilo zaslat rodině několik zpráv. Na jednom z motáků napsal své ženě: „Čím více přemýšlím o příštích dnech, tím více jsem přesvědčen, že jsem nemohl státi jinde. Nemohl jsem přece státi stranou a čekati, až jiní napnou síly a svoboda nám spadne do klína. A svoboda se bolestech rodí a krví se platí...“⁽³²⁾

Ve věznici na Pankráci se stává na jaře 1943 chodbařem a má tak možnost stýkat se s dalšími vězněnými. Vydával jídlo, zprostředkoval zprávy mezi jednotlivými celami, dokázal povzbudit své spoluvězně. Setkává se zde i se svým dlouholetým přítelem Josefem Peškem. „.... Jaroslav se o něho staral s největší možnou péčí. Když se dozvěděl něco dobrého i v sobotu odpoledne, kdy se po pankráckých chodbách rozhostil poměrný klid a obcházení chodbařů podél zamčených cel bylo tím nebezpečnější, Jaroslav si dovedl najíti cestu a zprávu do Peškovy cely zašeptnout. Byl tak jednou přistižen, sesazen ze svého místa chodbařského a uvržen na čas do cely. Vrátil se a pokračoval ve stejné práci znova.“⁽³³⁾

Z Pankráce byl převezen do vězení v Gollnově u Štětína a odtud v prosinci 1944 do Drážďan. Tam byl 13. prosince 1944 společně s Janem Maryškou a Janou Pařízkovou pro válečnou špionáž a přípravu k velezradě lidovým soudem odsouzen k smrti a trvalé ztrátě cti.

Týmž dnem je také natrvalo propuštěn ze školní služby a dnem 31. prosince 1944 je mu také zastavena výplata veškerých služebních příjmů.

Po bombardování Drážďan, kdy už jemu i dalším spoluvězňům začíná svítat naděje, že by se mohli dočkat konce války, byl 17. února 1945 deportován do věznice v Lipsku, kde ještě v dubnu 1945 měl možnost vidět se s některými svými spolubojovníky. Poslední informace o Jaroslavu Kruckém se objevuje ve vzpomínce Jaroslava Eisnera z 11. dubna 1946: „..... při procházkách na dvoře věznice opět jsem se viděl s Jarkou – to již byla americká armáda asi 20 km před městem. Jednoho dne kmitl se Jaroslav kolem okénka cely, to odcházel z věznice do Halle, kde skončil svůj hrdinný život.“⁽³⁴⁾ Podle neověřené zprávy uveřejněné v Plzni v časopise „Nový den“ 9. června 1945 měl být Jaroslav Krucký popraven 13. dubna 1945 v Bienitz nedaleko Lipska.

O tom, že jeho žena Ludmila Krucká po osvobození neztrácela naději a věřila v návrat svého muže, svědčí i výstřižek novinového inzerátu z 26. června 1945 vlepený na stránku se zápisem první poválečné pedagogické konference. „Dne 16. června t.r. jel ve vlaku, z Prahy Dennisovo nádraží 12.48 směr Lysá, cestující, který říkal, že vystupuje v Čelákovících a hledal po vagonech kamaráda, který prý vezl psaní z konc. tábora pro pí Kruckou z Čelákovíc. Dopis nebyl doručen a měl prý uvést na stopu hledaného Jaroslava Kruckého. Z kterého konc. tábora jel? O zprávy prosí Ludmila Krucká....“⁽³⁵⁾

Jaroslav Krucký se však nevrátil. Zahynul těsně před koncem války neznámo kde, neznámo kdy. Poslední jeho známá slova, která napsal po oznámení rozsudku smrti, byla určena jeho dětem. Nesou v sobě poselství statečného člověka a učitele: „Chci Vás tímto dopisem, i když je nutno dívat se skutečnosti přímo a bez sebemenšího zachvění do tváře, potěšit. Rozsudek přišel, jaký jsem musel očekávat. Smrt. O tom, že váš taťka jde rovně, vzpřímen, klidně, vyrovnán, ale také pokorně a kajicně oddán do vůle Páně, nepochybujte nikdy.“⁽³⁶⁾

Výnosem ministra školství ze dne 6. února 1947 byl učitel Jaroslav Krucký za mimořádné zásluhy o Československou republiku jmenován okresním školním inspektorem in memoriam.

5.2 Život a odbojová činnost odborného učitele Václava Grafnettera

5.2.1 Činnost učitele Václava Grafnettera do července 1938

Václav Grafnetter se narodil 8. února 1899 v Bezděkově na Klatovsku jako šesté z devíti dětí manželů Vojtěcha a Boženy Grafnetterových. „*Otec Vojtěch byl učitelem na klatovském okresu. Zemřel v padesáti letech před první světovou válkou v roce 1913. Matka musela se jako vdova starat sama ještě o čtyři nezaopatřené děti. Dva synové byli na studiích, dvě dcery žily u matky. Pense byla po dobu první světové války 120 korun měsíčně.*“⁽³⁷⁾

Obecnou školu Václav Grafnetter navštěvoval od roku 1905 v rodném Bezděkově a Číhani, kde byl jeho otec řídícím učitelem. Měšťanskou školu absolvoje v Plánici, v roce 1913 nastupuje na českobudějovický učitelský ústav. Zde odmaturoval 2 října 1917, ve školní službě začal působit od 16. října 1917 na klatovském okrese.

Zkoušky způsobilosti pro školy obecné a pro vyučování náboženství složil 29. listopadu 1919, způsobilost k vyučování na školách měšťanských získal pro předměty III. odboru (měřictví, kreslení, krasopis, rýsování) 24. listopadu 1924. Svoji odbornost si doplnil ještě v průběhu dubna 1936 v Brně, kde se stal způsobilým pro vyučování ručních prací.

Od počátku svého učitelského působení až do svého příchodu na čelákovickou měšťanskou školu v červenci 1938 prošel V. Grafnetter řadou obecných a měšťanských škol v různých oblastech Čech, působil v Pošumaví, Posázaví, Krkonoších, na Českomoravské vrchovině a ve středních Čechách.

V následujícím přehledu jsou uvedena jednotlivá působiště (spolu s úřady vydávajícími jmenovací dekrety) a služební hodnosti, ve kterých V. Grafnetter působil před příchodem do Čelákovic v rozmezí let 1917 – 1938.

Nicov	OŠV Klatovy	obecná škola	výpomocný učitel	1917-1919
Kounice	OŠV Český Brod	obecná škola	zastupující učitel	1919-1920
Břežany	OŠV Český Brod	obecná škola	zastupující učitel	1920-1921
Oleška	OŠV Český Brod	obecná škola	zastupující učitel	1921
Stříbr. Skalice	OŠV Český Brod	měšťanská škola	zastupující učitel	1922-1924
Vrchlabí	MŠANO Praha	měšťanská škola	výpomocný učitel	1924-1925
Stříbr. Skalice	OŠV Český Brod	měšťanská škola	zatímní učitel	1925-1927
Polná	OŠV Německý Brod	měšť. škola dívčí	def. odb. učitel	1927-1935

Povinnou vojenskou službu absolvoval v hodnosti svobodníka v době od 1. října 1921 do 20. října 1922. Nejprve slouží u pardubického železničního pluku, po třech měsících je převelen do Prahy k 1. dělostřeleckému pluku Jana Žižky z Trocnova. Původně plánovaná čtrnáctiměsíční vojenská služba je narušena těžkou nemocí a na žádost OŠV v Českém Brodě se V. Grafnetter předčasně vrací přímo z pražské vojenské nemocnice zpět do školní služby.

Takto Václav Grafnetter později vzpomínal na následující několikaleté období strávené ve Stříbrné Skalici: „*Po příchodu z vojenské aktivní služby roku 1922 nastoupil jsem služební místo na měšťanské škole ve Stříbrné Skalici. Městečko mělo cca 1 200 obyvatel, z nichž bylo již tehdy cca 200 bez náboženského vyznání. Mojí povinností, jako bezvěrce, bylo se o tyto lidi starat a je vychovávat. Založil jsem proto spolek „Volná myšlenka“, konal přednášky, získával členy.*“⁽³⁸⁾ V řadách sklářských dělníků, hrnčířů, učňů našel pak V. Grafnetter členy pro jím organizovaný mužský pěvecký sbor, jehož činností nejen obohacoval četné kulturní podniky v oblasti, ale též doprovázel pohřby zdejších lidí bez vyznání.

Osvětová činnost V. Grafnettera v prostředí lidí bez vyznání a činnost jeho „Volné myšlenky“ se však neobešlo bez protestů celé řady obyvatel Stříbrné Skalice a nejbližšího okolí. „*Na den sv. Jana Nepomuckého v květnu 1923, kdy byla ve Stříbrné Skalici vždy slavná pouť, uspořádal jsem pod titulem „Volná myšlenka“ tábor lidu na náměstí a obstaral řečníka z Prahy. V přilehlých obcích (Kostelní Střimelice, Ondřejov atd.) bylo pobouření. Za tím účelem byla do Stříbrné Skalice vyslána četnická posila o síle osmi mužů. Tábor lidu odbyl se v klidu přes to, že mnozí byli ozbrojeni holemi a klacky.*“⁽³⁸⁾

Výsledkem činnosti V. Grafnettera ve Stříbrné Skalici byl také vznik místní farnosti církve československé v roce 1928. Nejprve se mu podařilo přemluvit římskokatolického faráře Václava Poledne, který se hodlal oženit, k přestupu k československé církvi. Vzhledem k tomu, že k založení nové farnosti bylo třeba získat nejméně 2 000 členů (dosud se jich k československé církvi hlásilo asi 750), počal V. Grafnetter s osobními agitacemi. „*Proto najatým autem každý večer po celý týden objížděl jsem okolní obce, kde jsem konal přednášky a hned předkládal tiskopisy k výstupu a přestupu. Tímto způsobem docílil jsem žádoucí počet členů a tak farář Václav Poledne stal se ve Stříbrné Skalici prvním farářem církve československé. Další neděli v sokolovně při první sloužené mši farářem z Benešova byl farář V. Poledne oddán. Při této slavnosti jsem mu sborem také zazpíval.*“⁽³⁸⁾

Dne 15. května 1925 se V. Grafnetter oženil s Marií Kruckou, sestrou učitele Jaroslava Kruckého a dcerou řídícího učitele v Olešce na Českokobrodsku. Zde působil V. Grafnetter krátce před odchodem na vojnu a zde se pravděpodobně se svojí budoucí ženou také poprvé setkal.

V roce 1927 byl na základě rozhodnutí ZŠR přeložen do Polné, kde nastupuje místo definitivního odborného škoře na měšťanské dívčí škole a kde bude působit plných jedenáct let. V Polné se mu také v roce 1928 narodí jediný syn Sláv.

I zde se věnuje osvětové a kulturní činnosti, která vychází především z jeho praxe hudebníka a dirigenta. V Polné se mu podaří oživit zaniklý pěvecký spolek „Čestmír“, který pro značný počet členů rozčlenil na sbor mužský, ženský a smíšený a v jehož čele stojí po deset let. Dalším působištěm se mu stalo ochotnické a loutkové divadlo. V rámci jejich činnosti využívá též svého výtvarného nadání a maluje divadelní kulisy. Svoji největší zásluhu v rámci osvětové činnosti sám V. Grafnetter spatřuje v podílu na vytvoření a odhalení bronzového pomníku padlých na polenském náměstí.

Vedle uvedených aktivit nemůžeme opominout ani jeho činnost politickou. Již od roku 1920 byl V. Grafnetter členem sociální demokracie, za svého působení v Polné byl v roce 1936 také za tuto stranu zvolen členem městského zastupitelstva a městské rady, kde dostal na starost resort městského tržiště a jatek.

Od roku 1917 působil aktivně v řadách Sokola, ve kterém postupně prošel funkcemi od cvičitele žáků, přes jednatele, vzdělavatele až po náčelníka místní jednoty.

5.2.2 Učitelská a odbojová činnost V. Grafnettera v období nacistické okupace

Do Čelákovic přichází Václav Grafnetter se svojí rodinou v době silícího ohrožení státu v polovině roku 1938. Dnem 1. července získává místo definitivního odborného učitele na zdejší měšťanské škole. V době branné pohotovosti státu nastupuje aktivní vojenskou službu, v níž setrvává v období mnichovských událostí od 24. září do 7. října 1938.

Také po příchodu do Čelákovic pokračuje ve své hudební činnosti, kterou tak úspěšně rozvinul svým sbormistrovstvím již za svého působení v Polné. I zde se mu podaří vdechnout nový život upadajícímu pěveckému spolku „J.K.Tyl“. V. Grafnetterovi se podařilo rozšířit řady jeho členů na osm desítek zpěváků, v rámci spolku vytváří i samostatný instrumentální orchestr, který čítá asi čtyřicet hudebníků. Po celou dobu okupace tento pěvecký spolek svojí činností posiloval v rámci svých vystoupení, na kterých až do svého zatčení také odvážně promlouvá učitel Jaroslav Krucký, národní cítění.

Své odhodlání neprožít období okupace se složenýma rukama projevuje V. Grafnetter v roce 1940 kladnou odpovědí na nabídku svého švagra Jaroslava Kruckého, který mu nabízí spolupráci ve své odbojové skupině v rámci organizace PVVZ, jejíž hlavní činnost spočívala

ve zpravodajské činnosti, rozšiřování letáků a šíření zpráv zahraničního rozhlasu. O činnosti čelákovického odboje pod vedením J. Kruckého pojednává předchozí kapitola.

Po zatčení Jaroslava Kruckého převzal Václav Grafnetter vedení čelákovické skupiny PVVZ, kterou řídil až do Květnového povstání v roce 1945. Vzhledem k tomu, že bylo zatčením Jaroslava Kruckého i jeho pražských spolupracovníků Josefa Peška a Jana Maryšky zpřetrháno spojení čelákovického odboje s vedením, snažil se V. Grafnetter o urychlené navázání nového spojení, třeba i na jinou odbojovou skupinu. Do té doby se řídí instrukcemi adresovanými českému odboji londýnským rozhlasem.

„V roce 1943 navázal Jaroslav Robeš, učitel v Čelákovících, nové zapojení přes lakýrníka Znamenáčka z Českého Brodu na kolínskou skupinu (tajemník okr. školního výboru J. Brzek, řídící učitel Hladký a jiní). Od spojky Znamenáčka byly rozkazy přijímány a opět zpracované zprávy odevzdávány. I tato linka však byla gestapem likvidována včetně Znamenáčka. Musel jsem opět pracovat samostatně. Dle pokynů z Londýna měl jsem už v roce 1943 sestaven celý národní výbor s přidělením funkcí jako: vojenské, policejní, zásobovací, školské, zdravotní atd.“ ⁽³⁸⁾

Prostřednictvím českobrodského spojení byl také odeslán dotazník, který pro potřeby našeho zahraničního odboje vypracoval V. Grafnetter ve spolupráci s Antonínem Špačkem. *„V dotazníku byly uvedeny vojenské posádky v místě a okolí, stav četnictva, počet závodů průmyslových, jejich osazenstvo, mosty, automobilový park schopný okamžitého provozu, počet čerpacích benzínových pump, zásoby benzínu, počet stráží u různých objektů a doba jejich střídání.“* ⁽³⁹⁾

Podle přijatých instrukcí rozšířil V. Grafnetter odbojovou činnost za hranice města, když zorganizoval ilegální skupiny v nedalekých Kozovazech a v Přerově nad Labem. V Brandýse nad Labem pak pověřil vedením ilegální skupiny štábního kapitána Ryndu, se kterým udržoval spojení prostřednictvím učitele Josefa Vojty.

Do spolupráce s čelákovickým odbojem byli zapojeni též sourozenci vedoucího skupiny, bratři Karel a Vojtěch Grafnetterovi. Vojtěch Grafnetter poskytoval přes čelákovickou skupinu důležité informace o průmyslových podnicích v oblastech Sudet, neboť zde v rámci činnosti pražské firmy „Artesia“ pracoval na hlubinných vrtech studní. Řada informací se týkala také malé pevnosti Terezín. Zprávy byly předávány Viktoru Hellerovi, členu mladoboleslavské ilegální skupiny, s níž byla navázána spolupráce po likvidaci spojení v Českém Brodě. Skupina v Mladé Boleslavi přijaté zprávy z Čelákovíc zpracovávala a posílala do Anglie.

Karel Grafnetter zase na jaře 1943 seznámil svého bratra v Čelákovících s uprchlými odbojáři z Táborska, kteří se již déle než rok skrývali před gestapem na různých místech Pra-

hy. Jednalo se o Jana Kroužka z Tábora, který se skrýval spolu se svou manželkou, a o mlynáře Václava Hlouška z Řevnova. Po spojení s čelákovickou skupinou jim byly prostřednictvím policejního úředníka Josefa Špačka vydány policejní přihlášky, na jejichž základě pak mohli dostávat potřebné potravinové lístky. S pomocí faráře církve českomoravské Václava Káry, který mimo jiné opatřil manželům Kroužkovým falešný křestní list pro jejich právě narozeného syna, jsou pronásledovaní odbojáři z Táborska ukrýváni v Přerově nad Labem. V prosinci 1944 byl však J. Kroužek gestapem dopaden a odeslán do koncentračního tábora, kde se dočkal osvobození americkou armádou. Václav Hloušek se zapojil do partyzánského hnutí, zde byl těžce raněn, nicméně i on se dočkal konce války. Po válce oba přijeli čelákovické skupině v čele s Václavem Grafnetterem osobně poděkovat.

V posledních měsících války se v rámci čelákovické odbojové skupiny stupňují přípravy na blížící se konec války a případné ozbrojené povstání. Sám V. Grafnetter ukrýval několik zbraní s náboji, ve spolupráci s místním lékárníkem zajistil též množství léčiv a obvazového materiálu. Od podzimu 1944 také udržoval kontakt s plukovníkem Josefem Kvapilem z Mochova. V průběhu dubna 1945 se konaly schůzky též se zástupci dělníků Volmanovy továrny, s nimiž se řešil způsob jejich zapojení do případného ozbrojeného konfliktu.

5.2.3 Václav Grafnetter v průběhu Květnového povstání a v poválečném období

„Přípravy na ozbrojené povstání vyvrcholily dne 4. května 1945, kdy jsem měl v bytě dvanáct spolupracovníků. Řešili jsme problémy do dvou hodin ranních, ráno před půl šestou hodinou přijela autem spojka z Mochova od plukovníka Kvapila s rozkazem okamžitě začít ozbrojený boj proti okupantům. Přesně o půl šesté ráno byl jsem na četnické stanici, svolal vedoucí, provedl mobilisaci a dal rozkaz k obsazení důležitých objektů. Za nejdůležitější zabezpečení považoval jsem vodárnu v Káraném, aby Praha mohla být pitnou vodou zásobována, poštu, telefon atd. K osmé hodině jsme měli již zajatce a po deváté hodině dopolední na naší straně dva mrtvé při hájení železničního mostu přes Labe.“⁽⁴⁰⁾

Tak vzpomíná na první hodiny ozbrojeného odporu proti okupantům v Čelákovicích odborný učitel měšťánské školy Václav Grafnetter, který byl po celou dobu války významnou měrou zapojen do rezistentní činnosti a který se tak logicky postavil též do čela ozbrojeného povstání, jehož průběh tak v Čelákovicích v nemalé míře ovlivnil. Několikrát musel vést také řadu vyjednávání se zástupci německé armády, neboť z nedalekých Milovic směřovaly na Čelákovice tankové kolony a bezprostředně tak byly ohroženy životy civilních obyvatel.

Jako předseda zdejšího Revolučního národního výboru vydal Václav Grafnetter bezprostředně po zahájení povstání rozkaz k zabránění budovy měšťanské školy, která od této chvíle slouží jako vězení pro kolaboranty a odzbrojené německé vojáky. V tělocvičně a některých dalších prostorách bylo zřízeno skladiště, v němž byl shromážděn nejrůznější materiál, který povstalci získali ze železničních vagonů v prostoru čelákovického nádraží. V posledních válečných dnech se V. Grafnetter spolu se svými spolupracovníky podílí na organizaci a odeslání humanitární pomoci do Terezína.

V souvislosti se svými zásluhami v období okupace i bohatými pedagogickými zkušenostmi je V. Grafnetter od 1. června 1945 jmenován ředitelem měšťanské školy. Ve svém dobrozdání pro jmenování Václava Grafnettera zatímním ředitelem se vyjádřil okresní školní inspektor Ladislav Maršálek takto: „*Jeho chování je bezúhonné. Jest plně důvěryhodný a spolehlivý. Osvědčil se jako velmi svědomitý a samostatný pracovník, ovládající velmi dobře předpisy školského práva i otázky pedagogické. Vzdělání jeho, získané pečlivým studiem, je pozoruhodné, vystupování zcela korektní, rozvážné, vyrovnané. Je naprosto ve všech případech zcela objektivní. Dociluje velmi pěkných výsledků ve výchově i vyučování. ... Vzhledem k výše uvedenému, jakož i k osobním vlastnostem, zejména taktímu a bezvadnému vystupování, doporučuji, aby jeho žádosti o ustanovení zatímním ředitelem měšťanské školy v Čelákovicích bylo vyhověno.*“⁽⁴¹⁾

Od července 1945 působí Václav Grafnetter také jako místopředseda Místního národního výboru v Čelákovicích. Této funkce se ale dobrovolně vzdá v březnu 1946 a plně se již věnuje pouze školní práci.

Zlomovým rokem se pro Václava Grafnettera stává osudový rok 1948, kdy se několik dní po komunistickém převratu stává obětí vlastních statečných činů. Výnosem z 1. března 1948 je zbaven místa ředitele školy měšťanské školy a opět je dosazen na pozici odborného učitele. K tomu je v přípisu uvedeno: „*Ukázal se nerozhodným již v květnové revoluci, sledoval výlučně osobní zájmy, rozvracel svou nesoudružností veřejný život a nejevnil zájem o lidově demokratický režim.*“

Podobným způsobem je zbaven svého členství v sociální demokracii, což mu písemně oznamuje okresní sekretariát strany v Brandýse nad Labem 16. března 1948, prý pro negativní postoj k socialistickému pokroku. Následují další vyloučení z veřejného života, konkrétně ze Sokola a Svazu národní revoluce, je mu znemožněna také další činnost v čele pěveckého spolku „J. K. Tyl“.

Od září roku 1949 působí až do svého penzionování jako zatímní odborný učitel v Brandýse nad Labem na jedenáctileté střední škole. V říjnu roku 1950 se účastní dvoutýdenního politického školení učitelů v Liblicích, na jehož základě je vypracován kádrový posudek dobovými frázemi dokládající politickou „nespolehlivost“ Václava Grafnettera. *„Politické vědomosti, jinak názory dosti oportunistické. Není naděje, že je změní. ... Diskutoval poměrně dosti. Při práci v kroužcích pracoval pilně, měl však dosti dotazů citlivých k dialektice. ... Jinak může být nebezpečný pro své okolí svým politickým přehledem, který není ještě plně zaměřen na současnou dobu.“*

Takto byl tedy v závěru své učitelské kariéry „oceněn“ člověk, stejně jako řada jemu podobných, který celý svůj život zasvětil výchově mládeže a v dobách okupace neváhal ve jménu pravdy a demokratických ideálů vystavit v nebezpečí ani svůj vlastní život. Patří tak neodmyslitelně k dlouhé řadě těch, kteří v nejtěžších okamžicích našeho národa podrželi velmi vysoko morální kredit českého učitelstva.

Obětavý učitel Václav Grafnetter zemřel v Čelákovicích dne 7. června 1970, bylo mu 71 let.

Závěr

Pokud se na život čelákovických škol v období nacistické okupace podíváme na základě úvodního periodizačního rozdělení, můžeme i v tomto případě vysledovat zřetelné rysy toho, jak se české národní školství proměňovalo v závislosti na vzrůstající intenzitě nacistického vlivu.

Již v pomnichovském období roku 1938 se začaly projevovat důsledky programu tzv. „národní a věřící“ školy. To však ve skutečnosti znamenalo podstatné omezení demokratických principů v období tzv. druhé republiky. V učebnách se objevují kříže nahrazující dosavadní obrazy prezidentů, ze školních knihoven jsou odstraňovány knihy „odporující duchu doby.“ S takovýmto vývojem se však řada učitelů nehodlala smířit, jak svými odmítavými postoji i za cenu osobní újmy prokázal např. učitel Jaroslav Krucký.

V souvislosti s pomnichovským přílivem učitelských sil ze zabraných Sudet do vnitrozemí je třeba připomenout, že i čelákovické školy se potýkají s problémem nadbytku pracovních sil – nově příchozím učitelům postupně uvolňují místo propouštěné vdané učitelky, předčasně penzionováni jsou i dosavadní správci obou škol, řídicí učitel Josef Motys na škole obecné, měšťanskou školu opouští její ředitel Josef Dvořák.

Počáteční období německé okupace (od 15. března 1939 do června 1941) lze charakterizovat jako období, ve kterém se okupační moc snaží naoko respektovat kulturní autonomii protektorátu, tedy i školství. Děni na čelákovických školách je však poznamenáno dvěma několikaměsíčními pobyty německých vojáků ve školních budovách. Vzhledem k tomu, že vyučování muselo probíhat v improvizovaných podmínkách, utrpěla především kvalita výuky. Nicméně okupační tlak na průběh samotného vzdělávacího procesu nebyl zatím příliš silný. Projevoval se především v postupně se zvyšujících nárocích na výuku němčiny, několikerými revizemi školních knihoven a dalších učebních pomůcek, či povinnými oslavami týkajícími se výročí vzniku protektorátu a Hitlerových narozenin.

Jinak tomu však bylo v následujících válečných měsících a letech, přibližně do doby německé porážky u Stalingradu. Právě v tomto období dochází k nejradikálnějším zásahům okupačních úřadů do organizační struktury českého školství. Měšťanské školy se proměňují na výběrové školy hlavní, čímž jsou do značné míry omezeny šance přechodu dětí ze škol obecných právě na tento nový typ školy, a to na základě poměrně náročného výběrového řízení. Nyní již okupační moc vstupuje též do obsahové náplně školní práce. Na prvním místě stojí výuka němčiny, která počtem hodin ubírá prostor pro kvalitní výuku dalších předmětů, v prvé řadě dějepisu a zeměpisu na hlavních školách.

Znalost německého jazyka se také stává jednou z existenčních podmínek pro setrvání učitelů ve školní praxi. K tomu je nutno také připočíst organizování rozsáhlých přeškolovacích akcí, které mají připravit české učitele pro vyučování v souladu s říšskou myšlenkou, jejíž podstatou je idea osudového sepětí českého národa s německou říší.

Období tzv. totální války posledních dvou okupačních let jsou již dobou skutečného rozvratu českého školství. Vyhlášením totální mobilizace zdrojů pro potřeby války se proměňují též čelákovické školy na sběrný odpadových hmot a právě podle výsledků sběrových činností, jimž je veškerá školní práce plně podřízena, jsou tyto školy také hodnoceny.

V posledním válečném roce se ani čelákovičtí učitelé nevyhnou totálnímu nasazení. Nejen že jsou v době prázdnin nuceni vypomáhat při žňových pracích nebo na úřadech, ale od září 1944 jsou také povoláváni na úkor své pedagogické práce do strategicky významných průmyslových podniků, mj. do čelákovické Volmanovy továrny.

Do období posledních válečných let spadá také neúspěšný pokus Kuratoria pro výchovu mládeže o podchycení české mládeže v duchu říšských myšlenek. V Čelákovicích byla jeho snaha realizována pouze prostřednictvím nikterak výrazně ideologizované sportovní a kulturní činnosti.

Ačkoli se samotní učitelé museli v průběhu okupace vyrovnávat s nesmírně obtížnými podmínkami a ocitali se mnohdy pod obrovským ideologickým tlakem nacistických myšlenek, lze říci, že ani v tomto těžkém období neztratili svoji tvář a zůstali věrni předválečným ideálům. Mnozí učitelé pak tyto ideály naplňovali i zapojením do odbojové činnosti, jak tomu bylo například v případě učitelů čelákovických škol, mezi něž patřili zejména vůdčí představitelé odbojové činnosti v Čelákovicích Jaroslav Krucký a Václav Grafnetter.

Bohužel právě prvně jmenovaný se také zařadil mezi dlouhou řadu obětí nacistického režimu. Jaroslav Krucký, který byl za svou činnost v listopadu roku 1942 přímo v průběhu vyučování na obecné škole zatčen gestapem, v samém závěru války zahynul pravděpodobně v jednom z německých koncentračních táborů.

Slova, která napsal na jednom ze svých motáků z vězení své ženě bezprostředně po vynesení rozsudku smrti nad svou osobou, mohl zrovna tak pronést kterýkoli z nesčetné řady českých učitelů, kteří za války obětovali své životy ve prospěch naší šťastnější budoucnosti: *„Čím více přemýšlím o příštích dnech, tím více jsem přesvědčen, že jsem nemohl státi jinde. Nemohl jsem přece státi stranou a čekati, až jiní napnou síly a svoboda nám spadne do klína. A svoboda se v holestech rodí a krví se platí.“*

Seznam zkratk

ČSR	Československá republika
def. uč.	definitivní učitel/ka
KSC	Komunistická strana Československa
MHŠ	městská hudební škola
MŠR	místní školní rada
MŠANO	ministerstvo školství a národní osvěty
odb. uč.	odborný/á učitel/ka
ON	Obrana národa
OŠV	okresní školní výbor
PO	protiletecká ochrana
PVVZ	Petiční výbor Věrní zůstaneme
ÚŠR	újezdní školní rada
UČHP	Unie českých hudebníků z povolání
ÚVOD	Ústřední vedení odboje domácího
vedl. uč.	vedlejší učitel/ka
výp. uč.	výpomocný/á učitel/ka
zat. uč.	zatímní učitel/ka
ZŠR	zemská školní rada

Poznámkový aparát

1. České národní školství v období nacistické okupace

- (1) Bosák, F. *Česká škola v době nacistického útlaku*. České Budějovice: PF, 1969, s. 11.
- (2) Tamtéž, str. 10.
- (3) Tamtéž, str. 13.
- (4) Výnos ministerstva školství a národní osvěty ze dne 10. listopadu 1938 o mimoškolní práci učitelstva obecných a měšťanských škol. *Věstník MŠANO*, 1938, str. 417.
- (5) Bosák, F. *Česká škola v době nacistického útlaku*. České Budějovice: PF, 1969, s. 13.
- (6) Tamtéž, str. 18.
- (7) Tamtéž, str. 23.
- (8) Somr, M. *Některé směry a snahy o reformu české školy v meziválečném období a české školství za fašistické okupace*. České Budějovice: PF, 1984, str. 80.
- (9) Bosák, F. *Česká škola v době nacistického útlaku*. České Budějovice: PF, 1969, s. 24.
- (10) Tamtéž, str. 29.
- (11) Tamtéž, str. 50.
- (12) Tamtéž, str. 51.
- (13) Tamtéž, str. 56.

2. Odbojová činnost českého učitelstva za nacistické okupace

- (1) Čondl, K., Pasák, T. *Čeští učitelé v protifašistickém odboji 1939 – 1945*. Praha: Práce, 1978, str. 9.
- (2) Novotný, J. *Učitelé v práci a v boji*. Praha: Práce, 1968, str.37.
- (3) Čondl, K., Pasák, T. *Čeští učitelé v protifašistickém odboji 1939 – 1945*. Praha: Práce, 1978, str. 21.
- (4) Tamtéž, str. 12.
- (5) Tamtéž, str. 16.
- (6) Tamtéž, str. 16.
- (7) Tamtéž, str. 30.
- (8) Novotný, J. *Učitelé v práci a v boji*. Praha: Práce, 1968, str.37.

3. Čelákovické školství v období nacistické okupace

- (1) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *kronika obecné školy, zápis školního roku 1938-39.*
- (2) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad obecné školy, zápis ze 17. října 1938.*
- (3) Tamtéž, *zápis z 1. prosince 1938.*
- (4) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *kronika obecné školy, zápis školního roku 1938-39.*
- (5) Tamtéž, *zápis školního roku 1938-39.*
- (6) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad obecné školy, zápis ze 17. října 1938.*
- (7) Tamtéž, *zápis z 17. října 1938.*
- (8) Tamtéž, *zápis z 17. října 1938.*
- (9) Tamtéž, *zápis z 1. prosince 1938.*
- (10) Tamtéž, *zápis z 1. prosince 1938.*
- (11) Tamtéž, *zápis z 24. ledna 1939.*
- (12) Tamtéž, *zápis z 27. února 1939, vlepěný protokol o výsledku revize knihoven*
- (13) Tamtéž, *zápis z 16. března 1939*
- (14) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *kronika obecné školy, zápis školního roku 1938-39.*
- (15) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *konferenční protokoly měšťanské školy, zápis z 1. září 1938.*
- (16) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *kronika měšťanské školy, zápis školního roku 1938-39.*
- (17) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *konferenční protokoly měšťanské školy, zápis z 20. října 1938.*
- (18) Tamtéž, *zápis z 1. září 1938.*
- (19) Tamtéž, *zápis z 20. října 1938.*
- (20) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *kronika měšťanské školy, zápis školního roku 1938-39.*
- (21) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *konferenční protokoly měšťanské školy, protokol z 28.2.1939 o revizi školní knihovny*
- (22) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad obecné školy, zápis ze 16. března 1939.*
- (23) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *kronika obecné školy, zápis školního roku 1939-40.*
- (24) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad obecné školy, zápis z 12. prosince 1940.*
- (25) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *kronika měšťanské školy, zápis školního roku 1939-40.*

- (26) Tamtéž, *zápis školního roku 1939-40.*
- (27) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *kronika obecné školy, zápis školního roku 1939-40*
- (28) Tamtéž, *zápis školního roku 1939-40.*
- (29) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad obecné školy, text předepsaného projevu k 1. výročí protektorátu*
- (30) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *kronika obecné školy, přepis projevu k narozeninám A. Hitlera z dubna 1940*
- (31) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *kronika měšťanské školy, zápis školního roku 1939-40.*
- (32) Státní okresní archiv Praha-východ, Okresní školní výbor Brandýs nad Labem, *osobní spis učitele Františka Weinzettela, slib věrnosti Říši*
- (33) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *kronika obecné školy, zápis školního roku 1939-40.*
- (34) Tamtéž, *zápis školního roku 1939-40.*
- (35) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *konferenční protokoly měšťanské školy, zápis ze 17. prosince 1940*
- (36) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *konferenční protokoly měšťanské školy, zápis z 8. května 1941*
- (37) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika měšťanské školy, i.č. H 46 544, zápis šk. roku 1940-41.*
- (38) Tamtéž, *zápis školního roku 1940-41.*
- (39) Tamtéž, *zápis školního roku 1940-41.*
- (40) Tamtéž, *zápis školního roku 1940-41.*
- (41) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *kronika obecné školy, zápis školního roku 1938-39.*
- (42) Tamtéž, *zápis školního roku 1938-39.*
- (43) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad obecné školy, zápis z 20. června 1939.*
- (44) Tamtéž, *zápis z 1. září 1939, přepis pozdravného dopisu Josefa Motyše.*
- (45) Tamtéž, *zápis z 1. září 1939.*
- (46) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *kronika obecné školy, zápis školního roku 1939-40.*
- (47) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad obecné školy, zápis z 1. září 1939.*
- (48) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *kronika obecné školy, zápis školního roku 1939-40.*
- (49) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad obecné školy, zápis z 12. října 1939.*
- (50) Tamtéž, *zápis z 12. října 1939.*
- (51) Tamtéž, *zápis ze 7. prosince 1939.*
- (52) Tamtéž, *zápis ze 7. prosince 1939.*

- (53) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *kronika obecné školy, zápis školního roku 1939-40.*
- (54) Tamtéž, *zápis školního roku 1939-40.*
- (55) Tamtéž, *zápis školního roku 1938-40.*
- (56) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad obecné školy, zápis z 20. června 1940.*
- (57) Tamtéž, *zápis z 2. září 1940.*
- (58) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika obecné školy, i.č. H 46 542, zápis šk. roku 1940-41.*
- (59) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad obecné školy, zápis z 23. října 1940.*
- (60) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika obecné školy, i.č. H 46 542, zápis šk. roku 1940-41.*
- (61) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad (6.2.1941)*
- (62) Tamtéž, *zápis z 6. února 1941.*
- (63) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika obecné školy, i.č. H 46 542, zápis šk. roku 1940-41.*
- (64) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad obecné školy, zápis z 6. února 1941.*
- (65) Tamtéž, *zápis z 6. února 1941*
- (66) Tamtéž, *zápis z 6. února 1941*
- (67) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *konferenční protokoly měšťanské školy, zápis z 24. března 1939.*
- (68) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *kronika měšťanské školy, zápis školního roku 1939-40.*
- (69) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *konferenční protokoly měšťanské školy, zápis z 1. září 1939*
- (70) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *kronika měšťanské školy, zápis školního roku 1939-40.*
- (71) Tamtéž, *zápis školního roku 1939-40.*
- (72) Tamtéž, *zápis školního roku 1939-40.*
- (73) Tamtéž, *zápis školního roku 1939-40.*
- (74) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika měšťanské školy, i.č. H 46 544, zápis šk. roku 1940-41.*
- (75) Tamtéž, *zápis školního roku 1940-41.*
- (76) Tamtéž, *zápis školního roku 1940-41.*
- (77) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika obecné školy, i.č. H 46 542, zápis šk. roku 1941-42.*
- (78) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika měšťanské školy, i.č. H 46 544, zápis šk. roku 1941-42.*
- (79) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad obecné školy, zápis z 27. ledna 1942.*
- (80) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika měšťanské školy, i.č. H 46 544, zápis šk. roku 1941-42.*
- (81) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad obecné školy, zápis z 1. září 1941.*
- (82) Tamtéž, *zápis z 1. září 1941.*
- (83) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika obecné školy, i.č. H 46 542, zápis šk. roku 1941-42.*

- (84) Tamtéž, *zápis školního roku 1941-42.*
- (85) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad obecné školy, zápis z 31. října 1941.*
- (86) Tamtéž, *kopie dopisu pro OŠV oznamující provedení opatření k 28. říjnu*
- (87) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika obecné školy, i.č. H 46 542, zápis šk. roku 1944-45, poválečná vzpomínka M. Zachara na okupační období*
- (88) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika obecné školy, i.č. H 46 542, zápis šk. roku 1941-42.*
- (89) Tamtéž, *zápis školního roku 1941-42.*
- (90) Tamtéž, *zápis školního roku 1941-42, přepis dopisu ped. sboru Josefu Volmanovi z června 1942.*
- (91) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad obecné školy, zápis z 8. července 1942*
- (92) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika obecné školy, i.č. H 46 542, zápis šk. roku 1942-43.*
- (93) Městské muzeum Čelákovice, *kronika měšťanské školy, i.č. H 46 544, zápis šk. roku 1941-42.*
- (94) Tamtéž, *zápis školního roku 1941-42.*
- (95) Tamtéž, *zápis školního roku 1941-42.*
- (96) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *konferenční protokoly měšťanské školy, zápis z 30. června 1942*
- (97) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika měšťanské školy, i.č. H 46 544, zápis šk. roku 1941-42.*
- (98) Tamtéž, *zápis školního roku 1941-42.*
- (99) Tamtéž, *zápis školního roku 1942-43.*
- (100) Tamtéž, *zápis školního roku 1942-43.*
- (101) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika obecné školy, i.č. H 46 542, zápis šk. roku 1942-43.*
- (102) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad obecné školy, zápis z 8. března 1943*
- (103) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *konferenční protokoly měšťanské školy, zápis z dubna 1943.*
- (104) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika obecné školy, i.č. H 46 542, zápis šk. roku 1942-43.*
- (105) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad obecné školy, zápis z 27. dubna 1943.*
- (106) *Kronika města Čelákovice II., Čelákovice: Městské muzeum v Čelákovících, 2007, zápis z roku 1943*
- (107) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika měšťanské školy, i.č. H 46 544, zápis šk. roku 1943-44.*
- (108) Tamtéž, *zápis školního roku 1944-45.*
- (109) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad obecné školy, zápis z 8. března 1943*
- (110) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika obecné školy, i.č. H 46 542, zápis šk. roku 1942-43.*
- (111) Tamtéž, *zápis školního roku 1942-43.*
- (112) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad obecné školy, zápis z 6. července 1943.*
- (113) Tamtéž, *zápis z 3. září 1943.*
- (114) Tamtéž, *zápis z 24. března 1944.*

- (115) Tamtéž, *zápis z 2 července 1943.*
- (116) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika obecné školy*, i.č. H 46 542, *poválečný zápis z roku 1945.*
- (117) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad obecné školy, zápis z července 1945 – vzpomínky řídících učitelů*
- (118) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika měšťanské školy*, i.č. H 46 544, *zápis šk. roku 1942-43.*
- (119) Tamtéž, *zápis školního roku 1942-43.*
- (120) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *konferenční protokoly měšťanské školy, zápis z 2. července 1943.*
- (121) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika měšťanské školy*, i.č. H 46 544, *zápis šk. roku 1943-44.*
- (122) Tamtéž, *zápis školního roku 1943-44.*
- (123) Tamtéž, *zápis školního roku 1944-45.*
- (123) Tamtéž, *zápis školního roku 1944-45, poválečný zápis.*

4. Pokus o založení Městské hudební školy v Čelákovicích

- (1) Gregor, V., Sedlický, T. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku.* Praha: Supraphon, 1990, str. 108.
- (2) Městské muzeum Čelákovice, *Zápisy z porad městské hudební školy*, i.č. H 46 539, *zápis ze dne 17. 7. 1940.*
- (3) Městské muzeum Čelákovice, *Městská hudební škola Jana Zacha, kart. 375, text dopisu zaslání čelákovickým spolkům asi v červnu 1940.*
- (4) Městské muzeum Čelákovice, *Zápisy z porad městské hudební školy*, i.č. H 46 539, *zápis ze dne 28. 8. 1940.*
- (5) Městské muzeum Čelákovice, *Městská hudební škola Jana Zacha, kart. 375, dopis Antonína Petrofa z 30. 8. 1940.*
- (6) Tamtéž, *Hudební věstník*, 1940, roč. 23, č. 11
- (7) Městské muzeum Čelákovice, *Městská hudební škola Jana Zacha, kart. 375, rukopisná poznámka Bohumila Vokála z 8. 6. 1940.*
- (8) Tamtéž, *dopis A. Čecha Bohumilu Vokálovi ze srpna 1940.*
- (9) Tamtéž, *kopie žádosti o zřízení městské hudební školy zaslání Zemskému úřadu v Praze 29. 8. 1940.*
- (10) Tamtéž, *dopis MŠANO z 26. 10. 1940.*
- (11) Tamtéž, *dopis adresovaný úřadu říšského protektora z 6. 12. 1940.*
- (12) Tamtéž, *přepis z 19. 12. 1940 k vrácení dopisu z úřadu říšského protektora.*
- (13) Tamtéž, *dopis Zemského úřadu v Praze ze 14. 1. 1941.*
- (14) Tamtéž, *oznámení MHŠ o její likvidaci z 25. 1. 1941.*
- (15) Tamtéž, *text projevu k 15. výročí prvního pokusu o založení MHŠ Jana Zacha.*

5. Odbojová činnost čelákovických učitelů

- (1) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika obecné školy*, i.č. H 46 542,
přepsaný dopis okr. šk. inspektora L. Maršálka z 10.4.1946.
- (2) Státní okresní archiv Mělník, Národní škola Cítov, *kronika obecné školy 1924-40*.
- (3) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika obecné školy*, i.č. H 46 542
přepsaný dopis okr. šk. inspektora J. Honera z 10.4.1946.
- (4) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Mukařov, *konferenční protokoly 1883-1926*.
- (5) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika obecné školy*, i.č. H 46 542
přepsaný dopis Jaroslava Navrátila z Prahy ze 14.4.1946.
- (6) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika obecné školy*, i.č. H 46 542
přepsaný dopis pamětníka cítovského působení Jar. Kruckého.
- (7) Státní okresní archiv Mělník, Národní škola Cítov, *Kronika obecné školy 1924-40*,
zápis školního roku 1927- 28.
- (8) Tamtéž, *zápis školního roku 1932-33*.
- (9) Tamtéž, *zápis školního roku 1933-34*.
- (10) Tamtéž, *zápis školního roku 1934-35*.
- (11) Státní okresní archiv Praha-východ, Okresní školní výbor Brandýs nad Labem,
osobní spis Jaroslava Kruckého, opis protokolu četnické stanice Cítov z 23.5.1935.
- (12) Státní okresní archiv Praha-východ, Okresní školní výbor Brandýs nad Labem,
osobní spis Jaroslava Kruckého, protokol OŠV Mělník ze 14. dubna 1937 ve věci letáků proti J.
Kruckému.
- (13) Státní okresní archiv Mělník, Učitelská jednota Budeč, *zápisy ze schůzí 1931 – 1940*.
- (14) Tamtéž, *zápis z roku 1935*.
- (15) Tamtéž, *zápis z roku 1938*.
- (16) Státní okresní archiv Praha-východ, Okresní školní výbor Brandýs nad Labem,
osobní spis Jaroslava Kruckého, oběžník z 6.12.38 týkající se odstranění obrazů prezidentů.
- (17) Tamtéž, *osobní spis J. Kruckého*, *vyjádření ZŠR z 1. 2.39 k disciplinárnímu řízení s J. Kruckým*.
- (18) Tamtéž, *osobní spis J. Kruckého*, *dobré zdání okresního školního inspektora k disc. řízení s J. Kruckým*
- (19) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika obecné školy*, i.č. H 46 542,
vzpomínka Ludmily Krucké z 15.6. 1945.
- (20) Státní okresní archiv Praha-východ, Okresní školní výbor Brandýs nad Labem,
osobní spis J. Kruckého, *dobré zdání okr. škol. inspektora ve věci úrazu žákyně Marešové z 30.9. 1940*.
- (21) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika obecné školy*, i.č. H 46 542,
- poválečné vzpomínky žáků z roku 1945
- (22) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad obecné školy*,
zápis z 7. května 1940
- (23) Tamtéž, *zápis z června 1940*
- (24) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika obecné školy*, i.č. H 46 542,
- *poválečná vzpomínka bývalého žáka M. Javůrka z roku 1945*

- (25) Tamtéž, *poválečná vzpomínka učitelky Jarmily Dvořákové*
- (26) Městské muzeum Čelákovice, Grafnetter, V.: *Odboj v Čelákovících 1939 – 45*. strojopis
- (27) Státní okresní archiv Praha-východ, Okresní školní výbor Brandýs nad Labem,
osobní spis Jaroslava Kruckého, opis udání J. Novotného z 31.7.1941 na J Kruckého
- (28) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika obecné školy v Čelákovících*, i.č. H 46 542.
- dopis okr. šk. inspektora J. Honera z 10.4.1946
- (29) Tamtéž, *poválečná vzpomínka bývalých žáků z roku 1945*
- (30) Tamtéž, *poválečná vzpomínka Jarmily Dvořákové z roku 1945*
- (31) Státní okresní archiv Praha-východ, Okresní školní výbor Brandýs nad Labem, *osobní spis J. Kruckého,*
opis výnosu ZŠR v Praze z 19.11.42 o suspenzi Kruckého a uvalení vazby
- (32) *otištěno v programu vzpomínkového večera na Jar. Kruckého konaného dne 12.4.1946*
- (33) Městské muzeum Čelákovice, *Kronika obecné školy v Čelákovících*, i.č. H 46 542
- dopis dr. Koháka z 11.4.1946
- (34) Tamtéž, *dopis J. Eisnera z 11. 4. 1946*
- (35) Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice, *zápisy učitelských porad 1935 – 1946*
- výstřižek novinového inzerátu z 26.6.1945
- (36) *otištěno v programu vzpomínkového večera na Jar. Kruckého konaného dne 12. 4. 1946*
- (37) Státní okresní archiv Praha-východ, Okresní školní výbor Brandýs nad Labem,
osobní spis Václava Grafnettera, rukopis životopisu
- (38) Městské muzeum Čelákovice, Grafnetter, V. *Životopis*. strojopis
- (39) Státní okresní archiv Praha-východ, Okresní školní výbor Brandýs nad Labem,
osobní spis Václava Grafnettera, zpráva o činnosti v době okupace z června 1947
- (40) Městské muzeum Čelákovice, Grafnetter, V.: *Odboj v Čelákovících 1939 – 45*. strojopis
- (39) Státní okresní archiv Praha-východ, Okresní školní výbor Brandýs nad Labem,
osobní spis Václava Grafnettera, dobrozdání okr. školního inspektora L. Maršálka (květen 1945)

Seznam použité literatury a archivních pramenů

Literatura:

- Bosák, F. *Česká škola v době nacistického útlaku*. České Budějovice: PF, 1969.
- Čondl, K., Pasák, T. *Čeští učitelé v protifašistickém odboji 1939 – 1945*. Praha: Práce, 1978.
- Čornej, P a kol. *Dějiny zemí Koruny české II*. Praha: Paseka, 1992.
- Gregor, V., Sedlický, T. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. Praha: Supraphon, 1990.
- Kronika města Čelákovic II*, Čelákovice: Městské muzeum v Čelákovících, 2007.
- Novotný, J. *Učitelé v práci a v boji*. Praha: Práce, 1968.
- Somr, M. *Některé směry a snahy o reformu české školy v meziválečném období a české školství za fašistické okupace*. České Budějovice: PF, 1984.

Archivní prameny:

- Městské muzeum Čelákovice, Grafnetter, V.: *Odboj v Čelákovících 1939–45*. (strojopis)
- Městské muzeum Čelákovice, Grafnetter, V. *Životopis*. (strojopis)
- Městské muzeum Čelákovice, *Kronika obecné školy (od roku 1940)*, i.č. H 46 542
- Městské muzeum Čelákovice, *Kronika měšťanské školy (od roku 1940)*, i.č. H 46 544
- Městské muzeum Čelákovice, *Městská hudební škola Jana Zacha, kart. 375*
- Městské muzeum Čelákovice, *Zápisy z porad městské hudební školy, i.č. H 46 539*
- Státní okresní archiv Mělník, Národní škola Cítov, *kronika obecné školy 1924-40*
- Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice,
konferenční protokoly měšťanské školy
- Státní okresní archiv Praha –východ, Národní škola Čelákovice,
kronika obecné školy (do roku 1940)
- Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice,
kronika měšťanské školy (do roku 1940)
- Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Čelákovice,
zápisy učitelských porad obecné školy
- Státní okresní archiv Praha-východ, Národní škola Mukařov, *konferenční protokoly obecné školy 1883-1926*
- Státní okresní archiv Praha-východ, Okresní školní výbor Brandýs nad Labem, *osobní spisy učitelů J.Kruckého, V. Grafnettera, F. Weinzettela, J. Motyše, J. Dvořákové*

